Albert Camus

CĂDEREA

Pot, domnule, să vă ofer serviciile mele fără riscul de a vă stingheri? Mă tem că n-o să ştiți să vă faceți înțeles de prea stimabila gorilă care conduce destinele acestui local. Nu vorbeşte decât olandeză. Dacă nu mă autorizați să vă pledez cauza, nu va ghici că doriți un păhărel de rachiu de ienupăr. Iată, îndrăznesc să sper că m-a înțeles; felul în care a dat din cap trebuie să însemne că argumentele mele l-au convins. Se duce într-acolo grăbindu-se cu o încetineală de înțelept. Aveți noroc, n-a mârâit. Când refuză să servească, e de-ajuns să mârâie o dată: nimeni nu mai insistă. Numai marile animale au privilegiul de a fi, după voie, în toane bune sau rele. Dar îngăduiți-mi să mă retrag, domnule, prea fericit că v-am putut fi de folos. Vă mulțumesc şi aş accepta dacă aş fi sigur că prezența mea nu-l inoportună. Sunteți prea bun. Atunci îmi voi pune paharul lângă al dumneavoastră.

Aveți dreptate, tăcerea lui e asurzitoare. E tăcerea pădurilor primitive, din care pândesc mii de ochi. Uneori mă uimeşte încăpățânarea cu care prea tăcutul nostru prieten se înverşunează împotriva limbilor civilizate. Meseria lui e să primească marinari de toate naționalitățile în acest bar din Amsterdam, pe care l-a numit, nu se ştie de ce, „Mexico-City". Cu asemenea îndatoriri ne putem teme — nu credeți?

Albert Camus

CĂDEREA

Pot, domnule, să vă ofer serviciile mele fără riscul de a vă stingheri? Mă tem că n-o să ştiţi să vă faceţi înţeles de prea stimabila gorilă care conduce destinele acestui local. Nu vorbeşte decât olandeză. Dacă nu mă autorizaţi să vă pledez cauza, nu va ghici că doriţi un păhărel de rachiu de ienupăr. Iată, îndrăznesc să sper că m-a înţeles; felul în care a dat din cap trebuie să însemne că argumentele mele l-au convins. Se duce într-acolo grăbindu-se cu o încetineală de înţelept. Aveţi noroc, n-a mârâit. Când refuză să servească, e de-ajuns să mârâie o dată: nimeni nu mai insistă. Numai marile animale au privilegiul de a fi, după voie, în toane bune sau rele. Dar îngăduiţi-mi să mă retrag, domnule, prea fericit că v-am putut fi de folos. Vă mulţumesc şi aş accepta dacă aş fi sigur că prezenţa mea nu-l inoportună. Sunteţi prea bun. Atunci îmi voi pune paharul lângă al dumneavoastră.

Aveţi dreptate, tăcerea lui e asurzitoare. E tăcerea pădurilor primitive, din care pândesc mii de ochi. Uneori mă uimeşte încăpăţânarea cu care prea tăcutul nostru prieten se înverşunează împotriva limbilor civilizate. Meseria lui e să primească marinari de toate naţionalităţile în acest bar din Amsterdam, pe care l-a numit, nu se ştie de ce, „Mexico-City”. Cu asemenea îndatoriri ne putem teme — nu credeţi?

— Că ignoranţa lui îl stânjeneşte. Imaginaţi-vi-l pe omul de la Cro-Magnon locatar al turnului Babel! Un lucru e sigur:

nu s-ar prea simţi la el acasă. Dar nu, ăsta nu se simte exilat, îşi vede de treabă şi nimic nu-l scoate dintr-ale lui. Una din puţinele fraze pe care le-am auzit rostite de el sună cam aşa: Cui îi place, bine. Cui nu, tot bine. Dar ce sau cine anume putea să placă sau să nu placă? De bună seamă că însuşi prietenul nostru. Vă mărturisesc că asemenea făpturi dintr-o bucată mă atrag. Când ai meditat vreme îndelungată asupra omului, fie obligat de meserie, fie din vocaţie, ţi se întâmplă uneori să te simţi cuprins de-o adevărată nostalgie pentru primate. Căci ele, cel puţin, n-au gânduri ascunse.

Prietenul nostru, la drept vorbind, are câteva, deşi cu greu i le poţi bănui. Fiindcă nu înţelege ce se spune când e de faţă, a devenit, cu timpul, neîncrezător. De aia şi înfăţişarea lui gravă şi bănuitoare, ca şi cum l-ar încerca gândul că între oameni lucrurile nu stau chiar cum ar trebui. Aşa se şi explică de ce discuţi greu cu el orice nu-l în strânsă legătură cu meseria pe care o face. De pildă, ia uitaţi-vă deasupra capului său, pe zidul din fund. O să vedeţi un dreptunghi de culoare mai deschisă, indicând locul unui tablou care a fost dat jos. Într-adevăr, a existat cândva aici un tablou şi încă deosebit de interesant, o adevărată capodoperă. Aflaţi că eram de faţă şi atunci când gazda noastră l-a primit şi atunci când l-a dat. În ambele cazuri, a făcut-o cu aceeaşi neîncredere, după săptămâni de gândire. Aşa stând lucrurile, trebuie să recunoaştem că societatea i-a pervertit întrucâtva firea, altminteri simplă şi deschisă din născare.

Luaţi notă că nu-l judec. Socotesc că neîncrederea lui e întemeiată şi aş fi şi eu că el dacă, aşa cum puteţi vedea, firea mea comunicativă nu mi-ar sta împotrivă. Sunt, din păcate, vorbăreţ şi leg uşor cunoştinţă cu toată lumea. Nu las să-mi scape nici un prilej, dar ştiu să păstrez distanţele, aşa cum se cuvine. Când trăiam în Franţa, îmi făceam prieteni din toţi oamenii inteligenţi pe care se întâmpla să-l fi întâlnit în cale. Ah! Văd că aţi tresărit la auzul acestui

subjonctiv. Mărturisesc că am o adevărată slăbiciune pentru acest mod, precum şi pentru limbajul ales în general, slăbiciune de care mă simt vinovat, vă rog să mă credeţi. Ştiu prea bine că gustul pentru rufăria fină nu înseamnă neapărat că eşti nespălat pe picioare. Şi totuşi. Stilul, ca şi mătăsurile, poate ascunde, nu o dată, cine ştie ce eczemă. Mă mângâi spunându-mi că, la urma urmei, nici cei ce se bâlbâie nu sunt neprihăniţi. Aveţi drepţâţe, să mai cerem puţin rachiu de ienupăr.

O să staţi mult la Amsterdam? Frumos oraş, nu-l aşa? Fascinant? Lată un adjectiv pe care nu l-am mai auzit de multă vreme. Tocmai de când am plecat din Paris şi sunt ani de atunci. Dar inima îşi are memoria ei şi-mi amintesc foarte bine de frumoasa noastră capitală şi de cheiurile sale. Parisul nu-l altceva decât o iluzie, un superb decor locuit de patru milioane de umbre. Aproape cinci milioane, la ultimul recensământ? Pesemne au mai făcut pui. Nu m-aş mira. Întotdeauna am fost de părere că două sunt patimile de care suferă concetăţenii noştri: ideile şi desfrâul. Şi acelea practicâte, ca să zic aşa, fără nici o socoteală. Să ne ferim, de altminteri, să-l osândim; nu sunt singurii: Europa întreagă se află în aceeaşi situaţie. Uneori visez la cele ce vor zice despre noi istoricii de mâine. Într-o singură frază, vor putea spune totul despre omul modern: îi plăcea desfrâul şi citea ziare.

După o atât de temeinică definiţie, subiectul va fi, dacă pot îndrăzni să spun aşa, epuizat. Olandezii nu-s atât de moderni. Priviţi-l, nu s-ar putea spune că duc lipsă de timp. Ce fac? Ei bine, prea stimaţii domni aici de faţă trăiesc din munca acestor prea stimate doamne. Atât masculii cât şi femelele sunt, de altminteri, nişte foarte burgheze creaturi, venite, ca de obicei, aici, din miţomanie sau din prostie. În fond, pentru că au prea multă sau prea puţină imaginaţie. Din când în când, domnii mânuiesc cuţitul sau revolverul, dar să nu vă închipuiţi că o fac cu cine ştie ce tragere de inimă. Aşa cere rolul, asta-l tot, dar sunt morţi de frică în

timp ce trag ultimele cartuşe. Acestea fiind zise, îi găsesc mai morali decât pe ceilalţi, cei care ucid în fămilie, pe îndelete. N-aţi băgat de seamă că societatea noastră e organizată în vederea acestui gen de asasinat? Aţi auzit vorbindu-se, desigur, de acei peşti mărunţi din râurile braziliene care se năpustesc cu miile asupra înotătorului imprudent şi-l înfulecă în câteva clipe, cu înghiţituri mici şi lacome, nelăsând în urină lor decât un schelet bine curăţat? Ei bine, asta-l şi organizarea lor. „Vrei să duci o viaţă cinstită? La fel cu toată lumea?" Spui da, bineînţeles. Cum ai putea să spui nu? „Straşnic! Vei fi înfulecat. Poftim o meserie, o familie, distracţii organizate." Şi dinţişorii se înfig în carne, până la os. Dar sunt nedrept. De ce spun organizarea lor? Căci, Ia urma urmei e a noastră, a tuturor şi fiecare se grăbeşte să-l înfulece pe celălalt.

În sfârşit, iată că vine şi rachiul nostru. În sănătatea dumneavoastră! Da, gorila a deschis gura, spunându-mi „doctor". În ţara asta toată lumea e doctor sau profesor. Le place să-şi manifeste respectul, din bunătate şi din modestie. La ei, cel puţin, răutatea nu-l o instituţie naţională. De fapt nu sunt medic. Dacă vă interesează, înainte de a veni aici eram avocat. Acum sunt judecător-penitent. Dar îngăduiţi-mi să mă prezint: Jean-Baptiste Clamence, sluga dumneavoastră. Sunt fericit să vă cunosc. Vă ocupaţi fără îndoială cu afacerile? Aproximativ? Excelent răspuns! Şi judicios: totul, în ceea ce ne priveşte, e aproximativ. Vă rog, îngăduiţi-mi să fac pe detectivul. Aveţi aproximativ vârsta mea, privirea atotştiutoare a omului de patruzeci de ani, care le-a văzut în viaţa lui aproximativ pe toate, sunteţi aproximativ bine îmbrăcat, adică îmbrăcat ca pe la noi şi aveţi mâinile îngrijite. Sunteţi deci, aproximativ, un burghez. Dar un burghez rafinat. Faptul că tresăriţi la auzul subjonctivului imperfect e o îndoită dovadă a culturii dumneavoastră: mai întâi pentru că-l recunoaşteţi şi apoi pentru că vă supără la ureche. În sfârşit, prezenţa mea vă amuză ceea ce, fără să mă laud, presupune din partea

dumneavoastră o anume lărgime de vederi. Sunteţi, deci, aproximativ… Dar ce importanţă poate avea asta? Profesiunile mă interesează mai puţin decât sectele. Îngăduiţi-mi să vă pun două întrebări, la care vă rog să nu-mi răspundeţi dacă le socotiţi indiscrete. Sunteţi bogat? Într-o oarecare măsură? Nu. Sunteţi, aşadar, ceea ce eu numesc un saducheu. Dacă n-aţi citit Sfânta Scriptură, recunosc că asta nu vă spune mare lucru. Dimpotrivă? Cunoaşteţi, aşadar Sfânta Scriptură? Hotărât lucru, mă interesaţi…

Cât despre mine… Judecaţi şi dumneavoastră, prin statură, umeri şi faţă, despre care mi s-a spus adesea că are o expresie sălbatică, semăn mai curând cu un jucător de rugbi, nu-l aşa? Dar, ţinând seama de felul meu de a vorbi, trebuie să recunoaşteţi că nu-mi lipseşte un anume rafinament. Cămila din părul căreia a fost ţesut pardesiul pe care-l port suferea, fără îndoială, de râie; în schimb, am unghiile îngrijite. Şi eu am văzut multe în viaţa mea şi totuşi vă vorbesc deschis, fără nici o precauţie, doar pentru că-mi place figura dumneavoastră. În sfârşit, în ciuda bunelor mele maniere şi a limbajului meu ales, sunt un obişnuit al barurilor frecventate de marinarii din Zeedijk. Nu vă mai străduiţi să ghiciţi! Meseria mea are două feţe, ca şi omul, în general. V-am mai spus, sunt judecător-penitent. Un singur lucru e simplu în cazul meu: sunt sărac. Da, am fost bogat, nu, nu mi-am împărţit averea cu alţii. Ce dovedeşte asta? Că şi eu eram un saducheu… Auziţi sirenele din port? În noaptea asta o să fie ceaţă pe Zuider Zee.

Plecaţi? Iertaţi-mă dacă v-am reţinut. Cu îngăduinţa dumneavoastră, nu veţi plăti. La „Mexico City” sunteţi ca şi la mine acasă şi vizita dumneavoastră m-a făcut nespus de fericit. Mâine, desigur, voi fi tot aici, ca şi în celelalte seri şi vă voi accepta cu recunoştinţă invitaţia. Care e drumul… V-ar supăra — aşa ar fi mai simplu — dacă v-aş întovărăşi până-n port? De acolo, după ce veţi înconjura mahalaua evreiască, o să daţi în acele bulevarde minunate pe care

trec tramvaie încărcate cu flori, din care se aude o muzică răsunătoare. Hotelul dumneavoastră se află pe unul din ele, pe Damrak. După dumneavoastră, vă rog. Eu locuiesc în mahalaua evreiască sau în ceva ce se numea astfel până când fraţii noştri hitlerişti au golit locul. Ce mai prăpăd! Şaptezeci şi cinci de mii de evrei deportaţi sau asasinaţi, altfel spus, curăţenie mare prin metoda vidului! Atâta conştiinciozitate, atâta răbdare metodică, sunt vrednice de admiraţie. Când n-ai caracter, trebuie cel puţin să ai metodă. Aici s-au făcut, indiscutabil, minuni şi pot spune că trăiesc pe locul uneia din cele mai mari crime din câte a cunoscut istoria. Poate că tocmai asta mă ajută s-o înţeleg pe gorilă şi felul ei bănuitor de a fi. Sunt astfel înarmat împotriva acelei porniri lăuntrice care mă îndeamnă în chip irezistibil să simpatizez cu semenii mei. Când văd o figură nouă, cineva în mine dă alarma. „Încetineşte. Primejdie!” Chiar când învinge simpatia, rămân prudent.

Ştiţi că-n satul meu, în cursul unei acţiuni de represalii, un ofiţer german a rugat-o foarte curtenitor pe-o bătrână să binevoiască a alege dintre cei doi fii ai săi pe cel ce urma să fie împuşcat ca ostatic? Să aleagă, vă daţi seama? Pe acela? Nu, pe acesta. Şi să-l vadă plecând. Nu mai insist, dar credeţi-mă, domnule, toate surprizele sunt cu putinţă. Am cunoscut cândva un om cu inimă neprihănită, care afirma sus şi tare că el se încrede în oameni. Era pacifist, anarhist, iubea cu aceeaşi dragoste umanitatea întreagă şi animalele. Un suflet de elită, da, asta-l sigur. În timpul ultimelor războaie religioase din Europa, se retrăsese la ţară. Scrisese pe pragul casei: „Ori de unde aţi veni, intraţi şi fiţi bine veniţi”. Cine, după părerea dumneavoastră, a răspuns acestei frumoase invitaţii? Câţiva miliţieni, care au intrat ca la ei acasă şi i-au scos maţele.

Oh! Iertaţi-mă doamnă! N-a înţeles, de altminteri, nimic. Câtă lume — nu găsiţi? —, deşi e atât de târziu şi plouă întruna de zile întregi! Din fericire, există păhărelul cu răchiu de ienupăr, singura lucire în beznă care ne

înconjoară. Simţiţi lumina aurie, lumina arămie, pe care o aprinde în noi? Îmi place să străbat oraşul, seara, când mă pătrunde dogoarea rachiului de ienupăr. Merg aşa nopţi întregi, visez sau îmi vorbesc întruna. Ca în seara asta, da şi mă tem că v-am cam năucit, mulţumesc, sunteţi prea amabil. Dar simt nevoia să vorbesc şi, de cum deschid gura, frazele încep să curgă şuvoi. De altminteri, ţara asta mă inspiră. Iubesc poporul ăsta mişunând pe străzi, înghesuit pe un petec de loc între case şi apă, împresurat de ceţuri, de pământuri îngheţate şi marea fumegând ca un cazan de rufe puse la fiert. Îl iubesc, pentru că are o viaţă dublă. E aici şi totodată aiurea.

Ba da! Ascultându-le paşii grei pe caldarâmul umed, văzându-l cum trec gravi printre prăvăliile lor pline cu scrumbii aurii şi bijuterii de culoarea frunzelor uscate, îi credeţi, poate, aici, în seara asta? Sunteţi oare şi dumneavoastră ca toţi ceilalţi: îi luaţi pe oamenii aceştia de treabă drept un trib de sindici şi de negustori ce-şi numără ziua întreagă banii şi sorţii de viaţă veşnică şi al căror unic lirism ar fi acela de a asista din când în când, cu capul acoperit de pălăria cu boruri largi, la câte o lecţie de anatomie? Vă înşelaţi. Merg alături de noi, e drept şi totuşi, uitaţi-vă la capetele lor: ele plutesc în ceaţa de neon, de rachiu de ienupăr şi izmă care coboară din firmele roşii şi verzi. Olanda e o nălucire, domnule, o nălucire de aur şi de fum, mai fumurie ziua, mai aurie noaptea şi, noaptea ca şi ziua, plină de toţi aceşti Lohengrini, lunecând visători pe bicicletele lor negre cu ghidonul înalt, lebede funebre ce se rotesc fără încetare în toată ţara, în jurul mării, de-a lungul canalelor. Visează, cu capetele pierdute în norii lor arămii, lunecă în cerc, se roagă, somnambuli, în tămâia aurie a ceţii şi nu mai sunt de mult aici. Se află la mii de kilometri, în Java, insulă îndepărtată. Se roagă la acei zei indonezieni cu chipurile strâmbe cu care şi-au împodobit toate vitrinele şi care rătăcesc chiar acum deasupra noastră, înainte de a se agăţa, ca nişte magnifice maimuţe, de firme şi de

acoperişurile în trepte, amintindu-le acestor coloni nostalgici că Olanda nu-l numai Europa negustorilor, ci şi marea, marea care duce către Cipango, către insulele unde oamenii mor nebuni şi fericiţi. Dar văd c-am început să pledez! Iertaţi-mă! De vină sunt, domnule, deprinderea, vocaţia şi, de asemenea, dorinţa mea de a vă face să înţelegeţi bine oraşul acesta şi miezul lucrurilor! Căci suntem în miezul lucrurilor. Aţi observat oare că toate aceste canale concentrice din Amsterdam seamănă cu cercurile infernului? Infernul burghez, plin de vise urâte. Când vii din afară, pe măsură ce treci dintr-un cerc într-altul, viaţa şi deci şi crimele ei devine tot mai opacă, tot mai întunecată. Aici suntem în ultimul cerc. Cercul… Ah! Ştiţi şi asta? Îmi vine cu adevărat din ce în ce mai greu să ghicesc în ce categorie trebuie să vă aşez. Atunci înţelegeţi de ce spun că miezul lucrurilor e aici, deşi ne aflăm la marginea continentului. Un om sensibil înţelege asemenea ciudăţenii. În orice caz, cititorii de ziare şi desfrânaţii nu pot merge mai departe. Vin din toate colţurile Europei şi se opresc în jurul mării interioare, pe plaja alburie. Ascultă sirenele, caută zadarnic în ceaţă silueta vapoarelor, apoi trec înapoi canalele şi se întorc acasă prin ploaie. Pătrunşi de frig, vin să cearã, în toate limbile pământului, rachiu de ienupăr, la „Mexico City”. Acolo îi aştept eu.

Pe mâine, aşadar, domnule şi iubite compatriot. Nu, de aici veţi găsi uşor drumul; mă despart de dumneavoastră lângă podul acesta. Noaptea nu trec niciodată pe pod. Am făcut legământ. Închipuiţi-vă, de pildă, că s-ar arunca cineva în apă: ori săriţi după el să-l pescuiţi şi, pe vreme rece, vă primejduiţi sănătatea, ori lăsaţi lucrurile în voia lor, dar de pe urma unor asemenea sărituri nefăptuite rămâi uneori cu o ciudată oboseală. Noapte bună! Cum? Vorbiţi, de acele doamne ce se arată la ferestre? E visul, domnule, visul cu cheltuială puţină, călătoria în Indii. Făpturile acestea se parfumează cu mirodenii. Intraţi, ele vor trage perdelele şi veţi începe să plutiţi. Zeii coboară peste trupurile goale şi

insulele gonesc, nebune, cu pletele de palmieri zbătându-se în vânt. Încercaţi.

Ce înseamnă un judecător-penitent? Văd că v-am intrigât cu toată această poveste. Am făcut-o fără să-mi dau seama, vă rog să mă credeţi, dar pot să mă explic mai lămurit într-un sens, e vorba chiar de una din funcţiile mele. Dar trebuie mai întâi să vă expun un anume număr de fapte care vă vor ajuta să înţelegeţi mai bine cele ce vă voi povesti.

Acum câţiva ani eram avocat la Paris şi, credeţi-mă, un avocat destul de cunoscut. Bineînţeles, nu v-am spus adevărâtul meu nume. Aveam o specialitate: cauzele nobile. Văduva şi orfanul, cum se spune, nu ştiu pentru care pricină, de vreme ce, la urma urmei, destule văduve săvârşesc nedreptăţi şi destui orfani se arată necruţători. Era de-ajuns că acuzatul să semene cât de cât a victimă, pentru ca mânecile mele să şi între în acţiune. Şi încă ce acţiune! O adevărată furtună! Inima-mi grăia prin mâneci. Ai fi zis că mă culcam în fiecare noapte cu dreptatea însăşi. Sunt sigur că aţi fi admirat precizia tonului, exactitatea emoţiei, convingerea şi căldura, indignarea stăpânită a pledoariilor mele. Natura a fost darnică cu mine în privinţa fizicului şi atitudinile nobile îmi vin fără cel mai mic efort. Mai mult, eram susţinut de două sentimente sincere: mulţumirea că mă aflu de partea celui nevinovat şi un dispreţ instinctiv faţă de judecători în general. Dispreţul acesta, totuşi, nu era poate chiar atât de instinctiv. Ştiu acum că-şi avea temeiurile sale. Dar, văzut din afară părea mai curând pătimaş. Nu se poate nega — nu-l aşa?

— Că, pentru moment cel puţin, e nevoie şi de judecători. Totuşi, nu izbuteam să pricep cum de poate un om să-şi acorde singur dreptul de a exercita această surprinzătoare funcţie. Admiteam că lucrul există, de vreme ce-l vedeam, dar cam tot aşa cum admiteam că există şi lăcuste. Cu singura diferenţă că invaziile acestor ortoptere nu mi-au adus niciodată vreo pară, în timp ce, datorită dialogului cu nişte oameni pe care-l dispreţuiam, îmi câştigam viaţa.

Dar eram de partea celui nevinovat şi conştiinţa mea era împăcată. Sentimentul că eşti în dreptul tău, mulţumirea de a avea dreptate, bucuria de a te stima pe tine însuţi sunt, dragă domnule, tot atâtea resorturi puternice care ne ajută să rezistăm sau să mergem înainte. Dimpotrivă, dacă-l lipseşti pe oameni de aceste sentimente, îi vezi cum se preschimbă în câini furioşi. Câte crime nu s-au făptuit numai pentru că autorul lor nu mai putea să-şi îndure vinovăţia! Am cunoscut odinioară un industriaş care avea o nevastă desăvârşită, admirată de toată lumea şi pe care totuşi o înşela. Bărbatul acesta turba de-a binelea la gândul că e vinovat, că lui nu-l stă în putinţă nici să primească şi nici să-şi dea brevet de virtute. Cu cât nevasta se arăta mai desăvârşită, cu atât creştea şi turbarea lui. În cele din urmă nu şi-a mai putut îndura vina şi ce credeţi c-a făcut? N-a mai înşelat-o? Nu. A omorât-o. Iată cum am avut prilejul să-l cunosc.

Situaţia mea era ceva mai de invidiat. Nu numai că nu riscăm să ajung în tabăra criminalilor (mai cu seamă, nefiind însurat, nu puteam fi în primejdie să-mi ucid nevasta), dar, mai mult decât atât, le luăm apărarea, cu condiţia să fie buni ucigaşi, aşa cum alţii sunt buni sălbatici. Însuşi felul în care-l apăram îmi dădea mari satisfacţii. În viaţa mea profesională eram într-adevăr fără pată. N-am acceptat niciodată să fiu mituit, asta se înţelege de la sine, dar, mai mult decât atât, socoteam înjositoare orice fel de intervenţie. Lucru şi mai rar, n-am consimţit niciodată să-l măgulesc pe ziarişti, spre a-l câştiga de partea mea, nici pe funcţionarii a căror prietenie mi-ar fi putut fi de folos. Am avut până şi norocul să mi se ofere de două sau de trei ori Legiunea de onoare, pe care mi-am putut îngădui s-o refuz cu o demnitate discretă, în care aflam adevărata mea răsplată. În sfârşit, niciodată n-am luat bani de la săraci şi nici n-am strigat lucrul ăsta pe toate drumurile. Să nu credeţi, domnule, că vreau să mă laud spunându-vă toate astea. Căci nu aveam nici un merit: lăcomia, care, în

societatea noastră, ţine loc de ambiţie, m-a făcut întotdeauna să râd. Ţinteam mai sus; o să vedeţi că, în cazul meu, expresia este exactă. Închipuiţi-vă, aşadar, mulţumirea de care aveam parte. Mă bucuram de propria mea fire şi noi ştim cu toţii că asta-l fericirea adevărată, deşi, pentru a ne linişti reciproc, ne prefacem uneori a osândi această plăcere sub numele de egoism. Mă bucuram cel puţin de acea parte a firii mele care reacţiona cu atâta promptitudine la suferinţa văduvei şi a orfanului încât, exercitându-se atât de des, ajunsese să pună stăpânire pe întreaga mea viaţă. De exemplu, îmi plăcea la nebunie să-l ajut pe orbi să treacă strada. Cum zăream un băţ bâjbâind la colţul unui trotuar, dădeam fuga într-acolo, ajungeam uneori doar cu o clipă înaintea mâinii milostive care se întinsese către orb, îl răpeam oricărei alte solicitudini, spre a-l conduce apoi cu blândeţe şi hotărâre printre obstacolele circulaţiei, către portul liniştit al trotuarului din faţă, unde ne despărţeam pradă aceleiaşi emoţii. Îmi plăcea de asemenea să le dau lămuriri trecătorilor, să-l las să-şi aprindă ţigara de la ţigara mea, să pun umărul spre a urni din loc vreo căruţă prea încărcată, să împing la automobilul aflat în pană, să cumpăr ziarul de la o femeie din Armata Salvării şi flori de la bătrâna vânzătoare, deşi ştiam că le fură din cimitirul Montparnasse. Îmi plăcea, ah, îmi vine mai greu s-o spun, să dau de pomană. Un prieten al meu, bun creştin, recunoştea că primul sentiment pe care-l încerci când vezi apropiindu-se un cerşetor de casa ta e mai curând neplăcut. Cu mine lucrurile stăteau mult mai rău: în asemenea ocazii eram de-a dreptul fericit. Dar mai bine să nu mai vorbim de asta.

Să vorbim mai bine de politeţea mea. Era binecunoscută şi totuşi indiscutabilă, prilejuindu-mi neasemuite bucurii. Dacă aveam norocul, în unele dimineţi, să pot ceda locul în autobuz sau în metrou cuiva care era limpede că-l merită, să ridic de jos un obiect ce-l scăpase din mână vreunei doamne bătrâne şi să i-l dau cu un zâmbet bine ştiut sau să

cedez taxiul cuiva mai grăbit decât mine, eram fericit ziua întreagă. Trebuie să vă spun chiar că încercam o adevărată bucurie în acele zile când, transporturile publice fiind în grevă, aveam prilejul să-l iau cu mine în maşină din staţiile de autobuz pe unii dintre nefericiţii mei concetăţeni, care nu aveau altminteri cum să se întoarcă acasă. Să-mi cedez scaunul la teatru pentru ca o pereche să poată sta alături, să aşez, în tren, valizele unei fete în plasa prea înaltă pentru ea, erau tot atâtea isprăvi pe care le săvârşeam mai des decât un altul, pentru că eram mai atent la prilejurile ce mi se ofereau şi pentru că ele erau pentru mine tot atâtea plăceri îndelung gustate.

Treceam de asemenea drept un om generos, ceea ce şi eram. În viaţa mea am dăruit multe lucruri, în public şi în particular. Şi, departe de a suferi când trebuia să mă despart de un obiect sau de o sumă de bani, încercam, dimpotrivă, nesecate plăceri, printre care stătea la loc de cinste o anumită melancolie iscată uneori de gândul zădărniciei tuturor acelor daruri şi a ingratitudinii care, după toate probabilităţile, le va urma. Îmi făcea chiar atâta plăcere să dau, încât nu puteam suferi să văd în asta o obligaţie. Corectitudinea în chestiunile băneşti mă plictisea de moarte şi-l făceam faţă fără nici un chef. Voiam să fiu stăpânul mărinimiei mele.

V-am arătat doar câteva fapte mărunte, dar care vă vor face să înţelegeţi plăcerea nesfârşită pe care o aflăm în felul meu de viaţă şi mai cu seamă în meseria mea. Să fii oprit, de pildă, pe sălile tribunalului, de nevasta unui acuzat pe care l-ai apărat numai din spirit de dreptate şi din milă, adică fără să-l iei un ban, s-o auzi murmurând că prin nimic, dar absolut prin nimic nu-şi va putea arăta recunoştinţa pentru ceea ce ai făcut pentru ei, să-l răspunzi atunci că era firesc să fi făcut aşa, că oricine ar fi procedat la fel, să-l oferi chiar un mic ajutor, apoi, spre a curma toate acele efuziuni şi a le păstra astfel întreaga valoare, să săruţi mâna bietei femei şi să pleci, credeţi-mă, dragă domnule, înseamnă să

te ridici mult mai sus decât ambiţiosul de rând şi să atingi acea culme unde virtutea nu se mai hrăneşte decât din ea însăşi.

Să ne oprim pe aceste înălţimi. Înţelegeţi acum ce voiam să spun afirmând că ţinteam mai sus. Vorbeam tocmai de aceste culmi, singurele pe care pot trăi. Da, m-am simţit întotdeauna bine doar în situaţiile nobile. Până şi în cele mai mici amănunte ale vieţii simţeam nevoia să mă depăşesc. Preferam autobuzul metroului, trăsurile taxiurilor, iar la cafenea, mesele din stradă celor dinăuntru. Îmi plăceau avioanele sportive, care-ţi îngăduie să zbori în înaltul cerului cu capul descoperit, iar pe vapor puteam fi văzut făcând nesfârşite plimbări pe dunetă. La munte ocoleam văile adânci, căutând crestele şi podişurile înalte; întotdeauna mă dovedeam a fi cel puţin omul dealurilor. Dacă soarta m-ar fi silit să-mi aleg o meserie manuală, strungar sau tinichigiu, aş fi ales-o, puteţi fi sigur, pe cea de a doua, ca să pot repara acoperişuri şi să mă îmbăt astfel de înălţimi. Buncărele, calele, subteranele, grotele, prăpăstiile îmi făceau o silă nespusă. Nutream chiar o ură cu totul specială împotriva speologilor, care aveau neobrăzarea să figureze în prima pagină a ziarelor şi ale căror performanţe mă umpleau de scârbă. Să te căzneşti să ajungi la cota minus opt sute, cu riscul de a te pomeni cu capul înţepenit în crăpătura unei stânci (într-un sifon, cum spun aceşti inconştienţi), mi se pare o ispravă vrednică de nişte caractere pervertite sau grav bolnave, ba chiar o adevărată crimă.

Un balcon natural, aflat la cinci-şase sute de metri deasupra mării ce se zăreşte în depărtare scăldată în lumină, era dimpotrivă, locul unde respiram în voie, mai cu seamă dacă eram singur, mult deasupra celorlalţi oameni, ce-mi apăreau atunci ca nişte furnici. Înţelegeam uşor de ce predicile cu urmări hotărâtoare şi marile minuni au avut întotdeauna loc pe înălţimi. După părerea mea, meditaţia era cu neputinţă într-un beci sau într-o celulă de închisoare

(în afară de cazul când se afla într-un turn cu perspectivă largă); în asemenea locuri nu făceai decât să mucegăieşti. Şi îl înţelegeam pe acel om care n-a mai vrut să fie călugăr pentru că fereastra chiliei sale, în loc să se deschidă, aşa cum se aşteptase, spre o privelişte întinsă, dădea către un zid. Eu unul, fiţi sigur, nu mucegăiam. În fiece clipă a zilei, în mine însumi şi printre ceilalţi, mă căţăram pe înălţimi, unde aprindeam focuri luminoase, primind vesele rugi de mulţumire, ce se înălţau până la mine. Şi astfel, mă bucuram de viaţă şi de propria-mi desăvârşire.

Profesiunea mea satisfăcea în chipul cel mai fericit această vocaţie pentru înălţimi. Mă scutea de orice amărăciune faţă de semenul meu, căruia îi puteam fi întotdeauna de folos, fără a-l datora vreodată ceva. Mă aşeza deasupra judecătorului, care era judecat la rându-l de mine, deasupra acuzatului, pe care-l sileam la recunoştinţă. Ascultaţi cu atenţie cele ce vă voi spune, dragă domnule: trăiam fără să dau socoteală de nimic. Nu cădeam sub puterea niciunei judecăţi, nu mă aflam pe scena tribunalului, ci undeva sus, sub bolţi, ca acei zei ce sunt coborâţi doar din când în când cu ajutorul unor scripeţi, spre a transfigura acţiunea şi a-l da un sens. La urma urmei, a trăi pe culmi rămâne totuşi singurul mijloc de a te face văzut şi adorat de mulţime.

Câţiva dintre bunii mei criminali ascultaseră, de altminteri, când uciseseră, de acelaşi imbold. Lectura ziarelor le aducea, fără îndoială, în trista situaţie în care se aflau, un fel de compensaţie amară. Ca mulţi oameni, nu mai putuseră îndura anonimatul şi această nelinişte putuse, în parte, să-l împingă la acele neplăcute violenţe. Pentru a te face cunoscut e de-ajuns să-ţi ucizi portăreasa. Din nefericire, e vorba de o faimă efemeră, căci portăresele care ar trebui să fie şi sunt ucise sunt destule la număr. Crima deţine, fără încetare, primul rol pe scena lumii, dar criminalul nu-l joacă decât o clipă, fiind pe dată înlocuit. Victoria lui trecătoare e plătită prea scump. Dimpotrivă,

apărându-l pe aceşti nefericiţi care aspirau la celebritate, câştigai, în acelaşi timp şi în aceeaşi măsură, dar cu mijloace mai economice, adevărata faimă. Asta mă şi încuraja să depun eforturi vrednice de toată laudă ca să-l fac să plătească cât mai puţin: atât cât plăteau, plăteau întrucâtva în locul meu. Indignarea, talentul, emoţia pe care le cheltuiam mă scuteau, în schimb, de orice datorie faţă de ei. Judecătorii pedepseau, acuzaţii ispăşeau, iar eu, liber de orice îndatorire, în afara oricărei judecăţi şi a oricărei pedepse, tronam, liber, într-o lumină paradisiacă. Oare nu acesta-l paradisul, dragă domnule, viaţa trăită nemijlocit? Asta a fost viaţa mea. N-am avut niciodată nevoie să învăţ să trăiesc: ştiam totul încă de la naştere. Există oameni pentru care esenţialul e să afle cum să se ferească de semenii lor sau cum să cadă la înţelegere cu ei. Eu ajunsesem de mult la această înţelegere! În chipul cel mai firesc, ştiam să fiu familiar când trebuia, tăcut dacă era nevoie, dezânvolt sau grav, după împrejurări. De aceea mă bucuram de o mare popularitate şi succesele mele în cercurile pe care le frecventam erau cum nu se poate mai numeroase. Aveam o înfăţişare plăcută, mă arătam un dansator neobosit, dând totodată dovezi discrete de erudiţie, izbuteam să iubesc, în acelaşi timp, lucru deloc uşor, dreptatea şi femeile, practicam sporturile şi artele frumoase: dar mă opresc aici, ca să nu bănuiţi că vreau să mă laud. Închipuiţi-vă, în scurte cuvinte, un bărbat în puterea vârstei, cu o sănătate de fier, înzestrat cu toate darurile, îndemânatic în exerciţiile fizice ca şi în cele ale inteligenţei, nici sărac, nici bogat, dormind bine şi pe deplin mulţumit de sine însuşi, sentiment care de altminteri nu se vădea decât în purtarea lui sociabilă şi fericită şi cred că veţi fi de acord că am dreptate să vorbesc, cu toată modestia, de o viaţă izbutită.

Da, puţine făpturi au fost mai aproape de natură decât mine. Acordul meu cu viaţa era total, aderam la ea cu toată fiinţa mea, fără a refuza nimic din ironiile, din măreţia şi din servituţile ei. Mai cu seamă carnea, materia, fizicul, într-un

cuvânt, care-l descumpăneşte sau îi descurajează pe cei mai mulţi, în dragoste sau în singurătate, îmi aducea, fără să mă robească, bucurii statornice. Eram făcut pentru a avea un trup. De aici, acea armonie ce-mi era proprie, acea stăpânire de sine calmă pe care oamenii o simţeau şi despre care-mi spuneau uneori că-l ajută să trăiască; tovărăşia mea era căutată. Adesea, de pildă, mulţi credeau că mă mai întâlniseră cândva. Viaţa îmi venea întru întâmpinare, cu fiinţele şi cu darurile ei; îi acceptam ofrandele cu mândrie şi bunăvoinţă, într-adevăr, fiind atât de om, din plin şi cu simplitate, mă şocoteam oarecum supraom.

Mă trăgeam dintr-o familie onorabilă, dar modestă (tatăl meu fusese ofiţer) şi totuşi, în anumite dimineţi, v-o mărturisesc cu umilinţă, mă simţeam fiu de rege sau rug aprins. Era, vă rog să reţineţi, altceva decât convingerea mea de fiecare zi că sunt mai inteligent decât ceilalţi. O atare convingere, de altminteri, n-are nici o importanţă, de vreme ce o împartăşesc atâţia imbecili. Nu, eram atât de fericit, încât mă simţeam, îmi vine greu s-o spun, ales. Ales între toţi, pentru acea îndelungă şi stăruitoare reuşită. Sentimentul acesta era, la urma urmei, rezultatul modestiei mele. Refuzăm să pun asemenea reuşită doar pe seama meritelor mele şi nu puteam crede că îmbinarea într-o singură făptură, a unor calităţi atât de felurâţe şi de mari, se putea datora numai întâmplării. De aceea, trăind fericit, mă simţeam, într-un anume fel, îndreptăţit la fericire printr-un decret superior. Când vă voi spune că nu eram credincios, vă veţi da mai bine seama cât de neobişnuită era acea convingere. Obişnuită sau nu, ea m-a făcut să mă ridic multă vreme deasupra existenţei zilnice şi datorită ei am plutit, literalmente, la înălţime şi asta ani de-a rândul, ani pe care trebuie să vă spun că-l regret şi acum. Am plutit până-n seară când… Dar asta-l altă chestiune şi mai bine să nu vorbim de ea. De altfel poate că exagerez. Mă simţeam bine în toate privinţele, e adevărat, dar în acelaşi timp nimic nu mă mulţumea. Fiecare bucurie mă făcea să doresc alta.

Trăiam astfel într-o necurmată petrecere. Mi se întâmpla să dansez nopţi întregi, tot mai lacom de oameni şi de viaţă. Uneori, în acele nopţi târzii în care dansul, alcoolul subtil, simţămintele mele dezlănţuite şi violenta uitare de sine a celorlalţi mă cufundau într-o supremă beţie, istovit şi totodată fericit, mi se părea, la limita oboselii şi timp de o clipă, că înţeleg, în sfârşit, taina fiinţelor şi a lumii. Dar oboseala pierea a doua zi şi, o dată cu ea, taina; iar eu mă avântam din nou în vâltoare. Alergam astfel, gustând clipă de clipă fericirea dar nesăturându-mă niciodată de ea, fără a şti unde să mă opresc, până în ziua, până în seara, mai bine-zis, când muzica a tăcut şi luminile s-au stins. Petrecerea la care am fost fericit… Dar îngăduiţi-mi să-l chem pe prietenul nostru, gorilă. Daţi din cap, în semn că-l mulţumiţi şi mai cu seamă beţi cu mine, căci am nevoie de simpatia dumneavoastră.

Văd că declaraţia mea vă uimeşte. N-aţi simţit nicicând nevoia bruscă de simpatie, de ajutor, de prietenie? Da, bineînţeles. Eu am învăţat să mă mulţumesc cu simpatia. O afli mai uşor şi nici nu obligă la nimic. „Vă asigur de toată simpatia mea”, iar în sinea ta îţi şi spui: „Şi acum să trecem la altceva”. E un sentiment de prim-ministru: îl ai pe nimica toată, după catastrofe. Cu prietenia nu-l la fel. Se dobândeşte greu şi numai cu timpul, dar când, în sfârşit, o ai, nu mai poţi scăpa de ea cu una cu două şi, vrând-nevrând, trebuie să-l faci faţă. Să nu credeţi, mai cu seamă, că prietenii îţi vor telefona în fiecare seară, aşa cum s-ar cuveni, spre a şti dacă nu cumva ai hotărât să te sinucizi sau, pur şi simplu, dacă nu simţi nevoia unei tovărăşii, dacă nu ai chef să ieşi în oraş. Nu, dacă telefonează, o vor face tocmai în seara când nu eşti singur şi când viaţa e frumoasă. Cât priveşte sinuciderea, mai curând te vor îndemna la ea în virtutea a ceea ce, după părerea lor, ne datorăm nouă înşine. Căci să ne ferească Cerul, dragă domnule, ca prietenii noştri să aibă o părere prea bună despre noi! Altfel stau lucrurile cu cei care au datoria de-a

ne iubi — vorbesc de rude sau de rudele prin alianţă (ce expresie!). Aceştia rostesc întotdeauna cuvântul care trebuie sau, mai curând, cuvântul care te ucide; telefonează aşa cum tragi cu puşca. Şi nimeresc totdeauna în plin. În pieptul lor bate o inimă de mareşal.

Cum? Care seară? Ajung şi acolo, dar vă rog să aveţi răbdare. De altfel, într-un anume fel chiar despre asta-l vorba când pomenesc de prieteni şi de rude. Vedeţi dumneavoastră, mi s-a povestit cândva despre un om al cărui prieten fusese băgat la închisoare, iar el se culca în fiecare seară de-a dreptul pe duşumea, nevrând să se bucure de o bunăstare de care nu avea parte cel pe care-l iubea. Cine, dragă domnule, cine se va culca pe duşumea pentru noi? Dacă sunt în stare să fac asta? Aş vrea să fiu, voi fi în stare. Da, vom fi cu toţii în stare într-o zi şi atunci vom fi mântuiţi. Dar nu-l uşor, căci prietenia e uitucă sau neputincioasă. Vrea, dar nu poate. Sau nu vrea de-ajuns? Poate nu iubim îndeajuns viaţa? Aţi observat că numai moartea ne trezeşte simţămintele? Cât de mult ne iubim prietenii ce tocmai ne-au părăsit, nu-l aşa? Cât de mult ne admirăm dascălii care-au amuţit, cu gura plină de ţărnă? Omagiul se lasă rostit atunci în chipul cel mai firesc, omagiul pe care l-au aşteptat poate de la noi întreaga lor viaţă. Dar ştiţi de ce suntem întotdeauna mai drepţi şi mai generoşi cu morţii? Pentru o pricină foarte simplă! Nu le mai suntem datori cu nimic. Ei ne lasă deplină libertate, putem să procedăm în toată voia, rostind omagiul între un cocteil şi întâlnirea cu o amantă nostimă, când tot n-aveam altceva mai bun de făcut. Le-am fi, totuşi, datori cu ceva şi anume să ne amintim de ei, dar noi avem memoria scurtă. Nu, în prietenul care tocmai ne-a părăsit iubim doar mortul de curând dus la groapă, moartea dureroasă, emoţia noastră, pe scurt, pe noi înşine!

Aveam un prieten pe care-l ocoleam cât puteam. Mă cam plictisea şi, pe deasupra, era şi un tip moral. Dar când a început să agonizeze, fiţi fără grijă, vechea noastră

prietenie a înviat. N-am lipsit nici măcar o singură zi de la căpătâiul lui. A murit mulţumit de mine, strângându-mi mâinile. O femeie care se ţinea scai de mine, dar în zadar, a avut bunul-gust să moară tânără. Pe dată i-am acordat în inima mea un loc de cinste. Iar când se întâmplă să se sinucidă cineva, Doamne, ce agitaţie plăcută! Telefonul sună, inima se revarsă, frazele sunt voit scurte, dar grele de subînţelesuri, durerea stăpânită şi chiar, da, chiar putem surprinde în tonul nostru puţină autoacuzare!

Aşa e omul, dragă domnule: are două chipuri, nu poate iubi fără să se iubească pe sine. Uitaţi-vă la vecinii dumneavoastră, dacă aveţi fericirea să moară cineva în casa în care locuiţi. Dormeau liniştiţi în micul lor oraş şi iată, de pildă, că moare pe neaşteptate portarul. Pe dată îi vezi cum se trezesc, se agită, vor să afle cum s-a întâmplat, se înduioşează. Un mort sub tipar şi spectacolul poate, în sfârşit, să înceapă. Ce vreţi, au nevoie de tragedie, asta-l mărunta lor transcendenţă, aperitivul lor. Credeţi că întâmplător am rostit cuvântul portar? Aveam unul plin de toate metehnele, răutatea întruchipată, un monstru de meschinărie şi de ură, ce l-ar fi scos din sărite şi pe un sfânt. Nu-l mai vorbeam de mult, dar numai faptul că ştiam că există era de-ajuns spre a-mi întuneca obişnuita mulţumire. A murit şi m-am dus la înmormântare. Vreţi să-mi spuneţi de ce? Cele două zile din ajunul înmormântării au fost, de altminteri, pline de interes. Nevasta portarului zăcea bolnavă în singura lor odaie şi alături de ea fusese aşezat pe nişte capre coşciugul. Trebuia să ne luăm singuri scrisorile. Deschideam, spuneam: „Bună ziua, doamnă”, ascultam elogiul defunctului, spre care portăreasa arăta cu mâna, apoi ne luam scrisorile. Nimic vesel în toate astea, nu-l aşa? Totuşi, întreaga casă s-a perindat prin cămăruţa care duhnea a fenol. Şi locatarii nu-şi trimiteau servitorii, o nu, ci se grăbeau să profite ei înşişi de asemenea chilipir. Servitorii, de altfel, făceau acelaşi lucru, dar pe ascuns. În ziua înmormântării s-a văzut că sicriul era prea mare

pentru uşa odăii. „O, dragul de el, spunea din patul ei portăreasa, extaziată şi îndurerată în acelaşi timp, ce înalt era!” „Nu vă îngrijiţi, doamnă, răspundea unul dintre ciocli, o să-l scoatem îndată, în picioare!” L-au scos, în picioare şi apoi l-au culcat, iar eu am fost singurul (alături de un om de serviciu de la o crâşmă, cu care am înţeles că răposatul îşi bea în fiecare seară paharul de vin) care am mers până la cimitir şi am azvârlit flori peste acel sicriu, ce m-a uimit de altfel prin bogăţia lui. Apoi i-am făcut o vizită portăresei şi am primit mulţumirile ei de tragediană.

Pentru care pricină am făcut toate astea, spuneţi-mi? Pentru una singură: mi-am luat aperitivul.

L-am înmormântat şi pe un vechi colaborator al Asociaţiei Avocaţilor. Un mic slujbaş, dispreţuit de toată lumea, căruia îi strângeam întotdeauna mâna. În instituţia în care lucram strângeam de altminteri mâna tuturor şi asta ori de câte ori se ivea prilejul. Felul meu de a fi, simplu şi cordial, îmi câştiga, fără prea mare osteneală, simpatia tuturor, fără de care nu mă puteam simţi mulţumit. La înmormântarea de care vorbesc, decanul nostru nu binevoise să vină. Eu, în schimb, da şi încă în ajunul unei călătorii, lucru de altminteri subliniat de toată lumea. Ştiam că prezenţa mea va fi remarcată şi comentată în chip favorabil. Atunci, înţelegeţi, nici chiar ninsoarea ce cădea în ziua aceea nu m-a putut face să dau îndărăt.

Cum? Ajung şi acolo, nu vă temeţi, ba chiar, într-un fel, tocmai despre asta vorbesc. Dar îngăduiţi-mi mai întâi să vă arăt cum portăreasa mea, care se ruinase tot cumpărând la crucifixe din lemn de stejar ferecat cu argint, spre a-şi savura şi mai bine emoţia, o lună mai târziu s-a apucat să trăiască cu un fante cu voce frumoasă. O stâlcea în bătăi, ea ţipa ca din gură de şarpe, apoi tipul deschidea fereastra şi începea să urle romanţa lui preferată: Femei, cât sunteţi de frumoase! „Se întrec cu gluma”, spuneau vecinii. Dar vă întreb eu, adică de ce se întreceau cu gluma? Bun, toate aparenţele erau împotriva baritonului nostru precum şi

împotriva portăresei. Dar nimic nu dovedeşte că nu se iubeau. Nimic nu dovedeşte, pe de altă parte! Că nu-şi iubea soţul. Când fantele îşi luă zborul, cu gâtlejul şi cu braţele obosite, ea, ca o nevastă credincioasă ce era, a început din nou să-l înalţe în slăvi pe răposat. La urma urmei, ştiu atâţia care, în ciuda aparenţelor, nu sunt nici mai statornici, nici mai sinceri. Am cunoscut un bărbat care şi-a dat douăzeci de ani din viaţă unei zăpăcite, sacrificându-l totul, prieteniile, munca lui, până şi o existenţă decentă şi care a recunoscut într-o seară că n-o iubise niciodată. Se plictisea, asta era totul, se plictisea, ca majoritatea oamenilor. De aceea îşi făurise cu bună ştiinţă o viaţă plină de complicaţii şi drame. Fiecare vrea neapărat să i se întâmple ceva; aşa se explică cele mai multe din legămintele omeneşti. Fiecare vrea să i se întâmple ceva, chiar dacă acel ceva înseamnă servitute fără dragoste, război sau moarte. Trăiască, aşadar, înmormântările.

Eu n-aveam nici măcar această scuză. Nu mă plictiseam, pentru că eram deasupra tuturor. În seara de care vă vorbesc pot chiar să spun că mă plictiseam mai puţin ca oricând. Nu, nu doream câtuşi de puţin să mi se întâmple ceva. Şi totuşi… Vedeţi, dragă domnule, era o frumoasă seară de toamnă, caldă în oraş, umedă deasupra Senei. Se lăsa noaptea, cerul era încă luminat la apus, dar începea să se întunece, felinarele aveau o strălucire palidă. Urcam încet pe chei, pe malul stâng al Senei, către Podul Artelor. Fluviul licărea uşor între prăvăliile închise ale anticarilor. Pe chei era lume puţină: Parisul cina la acea oră. Călcam pe frunzele galbene şi prăfuite care aminteau încă de vară. Cerul se acoperea treptat cu stele, pe care le zăream doar la răstimpuri, atât cât mă aflam între două felinare. Mă bucuram de tăcerea aceasta, de blândeţea serii, de oraşul pustiu. Eram mulţumit. Avusesem o zi bună: un orb, reducerea de pedeapsă pe care o nădăjduiam, caldă strângere de mână a clientului meu, câteva fapte mărinimoase şi, în cursul după-amiezii, o strălucită

improvizaţie în faţa câtorva prieteni despre asprimea clasei noastre conducătoare şi despre ipocrizia elitelor.

M-am dus pe Podul Artelor, pustiu la acea oră, spre a privi fluviul care abia se mai zărea în întunericul ce se lăsase de-a binelea. Cu faţa către Vert-Galant, dominam întreaga insulă. Simţeam cum mă năpădeşte un uriaş sentiment de putere şi, cum să vă spun, de împlinire, care-mi umplea inimă de o nemărginită bucurie. M-am îndreptat de spate şi tocmai mă pregăteam să-mi aprind o ţigară, ţigara pe care o fumezi când eşti mulţumit, dar, chiar în clipa aceea, în spatele meu cineva a izbucnit în râs. Uimit, m-am uitat repede într-acolo: dar nu era nimeni. M-am dus până la parapet: nu se vedea nici o şalupă, nici o barcă. M-am întors iar cu faţa către insulă şi din nou am auzit în spatele meu acel râs, puţin mai îndepărtat, ca şi cum ar fi coborât în josul fluviului. Stăteam acolo, nemişcat. Râsul descreştea, dar îl auzeam încă limpede în spatele meu, venit de nicăieri sau poate din apă. În acelaşi timp, îmi simţeam bătăile grăbite ale inimii. Vă rog să mă înţelegeţi bine, râsul acela nu avea nimic mişterios în el, era un râs sănătos şi firesc, aproape prietenos, care nu făcea decât să pună lucrurile la locul lor. Curând, de altminteri, n-am mai auzit nimic. Am luat-o din nou pe chei, am apucat-o pe strada Dauphine, mi-am cumpărat ţigări, deşi n-aveam nevoie. Eram buimăcit, respiram cu greutate. Seara i-am telefonat unui prieten, care lipsea însă de-acasă. Şovăiam dacă să mai ies sau nu, când deodată am auzit râsul chiar sub fereastra mea. Am deschis-o. În stradă, câţiva tineri se despărţeau, veseli. Am închis fereastra ridicând din umeri: mă voi apuca să studiez dosarul care mă aşteaptă. M-am dus la baie să-mi iau un pahar cu apă. Chipul meu surâdea în oglindă, dar zâmbetul lui mi s-a părut echivoc…

Cum? Iertaţi-mă, mă gândeam la altceva. O să ne vedem, fără îndoială, mâine. Mâine, da, aşa am spus. Nu, nu, nu mai pot rămâne. De altfel, trebuie să-l dau o consultaţie ursului acela de colo. Sunt sigur că-l un om de treabă, iar poliţia îl

hăituieşte rău de tot, din pură perversitate. Găsiţi că are un cap de ucigaş? Fiţi sigur că are exact capul care i se potriveşte. Se îndeletniceşte cu spargerile şi veţi fi surprins când veţi afla că acest om al cavernelor s-a specializat în traficul de tablouri. În Olanda, toată lumea e specialistă în pictură şi în lalele. Tipul ăsta, în ciuda înfăţişării lui modeste, e autorul celui mai celebru furt de tablouri. Care? Vă voi spune poate cândva. Să nu vă mire că ştiu asemenea lucruri. Deşi sunt judecător-penitent, în timpul meu liber, din pură plăcere, fac pe consilierul juridic al acestor oameni de treabă. Am studiat legile ţării şi mi-am înjghebat o clientelă în mahalaua asta unde nimeni nu-ţi cere diploma. Nu era lucru uşor, dar inspir încredere, nu-l aşa? Ştiu să râd deschis, să strâng mâna cu putere şi astea sunt tot atâtea atuuri. Şi apoi am dus la bun sfârşit câteva cazuri grele, din interes, în primul rând, dar şi din convingere. Dacă hoţii şi codoşii ar fi mereu şi pretutindeni condamnaţi, oamenii cinstiţi s-ar crede cu toţii şi întotdeauna nevinovaţi, dragă domnule. Şi, după părerea mea — iată că mă apropii de subiectul nostru — tocmai asta nu trebuie să se întâmple. Altminteri, am avea de ce râde.

Scumpul meu compatriot, vă sunt cu adevărat recunoscător pentru curiozitatea dumneavoastră. Totuşi, povestea mea e cât se poate de simplă. Aflaţi, de vreme ce sunteţi atât de dornic să ştiţi, că timp de câteva zile, m-am gândit uneori la acel râs. Din când în când mi se părea că-l aud răsunând undeva în mine. Dar de obicei mă gândeam şi fără nici o greutate, la altceva.

Trebuie totuşi să recunosc că n-am mai pus piciorul pe cheiurile Parisului. Când treceam pe acolo, în maşină sau în autobuz, în mine se făcea tăcere. Cred că aşteptam ceva. Treceam peste Sena, nu se întâmpla nimic şi respiram uşurat. Tot pe atunci am avut şi o seamă de neplăceri cu sănătatea. Nimic precis, o stare depresivă, dacă vreţi, o anumită dificulţâţe de a-mi regăsi bună dispoziţie. Am fost la câţiva medici care mi-au prescris întăritoare. Eram un

timp mai bine, apoi mă simţeam iar rău. Viaţa nu mi se părea uşoară: când trupul e trist, sufletul lâncezeşte. Uitasem parcă într-o oarecare măsură acel lucru pe care nu-l învăţasem niciodată şi pe care-l ştiam atât de bine: să trăiesc. Da, cred că atunci a început totul.

Dar nici în seara asta nu mă simt în formă. Îmi compun chiar cu oarecare dificultate frazele. Vorbesc parcă mai puţin bine ca de obicei şi cuvintele mele şovăie. De vină e vremea, fără îndoială. Se respiră greu, aerul e atât de apăsător încât îl simţi cum îţi striveşte pieptul. V-ar supăra, scumpul meu compatriot, dacă am ieşi să ne plimbăm puţin prin oraş? Mulţumesc.

Cât de frumoase sunt canalele seara! Îmi place răsuflarea apei mucede, mirosul frunzelor uscate care putrezesc în canal şi acela, funebru, ce urcă dinspre şalupele pline cu flori. Nu, nu, gustul ăsta n-are nimic morbid, credeţi-mă. Dimpotrivă, e vorba de o hotărâre a mea. Adevărul e că fac tot ce-mi stă în putinţă ca să admir aceste canale. Căci locul pe care-l iubesc cel mai mult pe lume e Sicilia, acum m-aţi înţeles, dar privită numai din vârful Etnei, pe lumină, de acolo de unde insula şi marea ţi se aştern la picioare. Şi Java, dar numai în perioada alizeelor. Da, am fost acolo în tinereţe. În general îmi plac toate insulele. Le stăpâneşti mai uşor.

O casă frumoasă, nu-l aşa? Capetele pe care le vedeţi înfăţişează doi sclavi negri, E o firmă. Casa aparţinea unui negustor de sclavi. Oho! În vremurile acelea se juca cu cărţile pe faţă! Oamenii nu se sfiiau să spună în gura mare: „Iată, sunt bogat, fac negoţ cu sclavi, vând carne neagră”. Mai vedeţi azi pe cineva mărturisind deschis că ăsta-l este meseria? Ce scandal s-ar mai isca! Parcă-l aud de aici pe confraţii mei parizieni. Căci în chestiunea asta sunt de neînduplecat şi n-ar şovăi să pună în circulaţie două-trei manifeste, ba poate chiar mai multe. Gândindu-mă bine, cred că şi eu mi-aş pune semnătura lângă a lor. Suntem împotriva sclaviei! Că n-avem încotro şi am introdus-o la noi

acasă sau în uzine, asta-l una şi lucrul e firesc, dar ar fi culmea să te mai şi lauzi cu ea.

Ştiu că nu ne putem lipsi de a pune stăpânire peste ceilalţi sau de a ne lăsa slujiţi. Fiecare om are nevoie de sclavi aşa cum are nevoie de aer. Să porunceşti e ca şi cum ai respiră, nu credeţi? Până şi cei mai nenorociţi ajung să respire. Chiar şi cel din urmă om din societate îşi are măcar perechea sau copilul său. Dacă e burlac, un câine! Esenţial e să te poţi înfuria fără ca celălalt să aibă dreptul să-ţi răspundă. „Un copil nu-l răspunde tatălui său!” — cunoaşteţi formula. Într-un sens, e o formulă ciudată. Cui i-ai putea răspunde în lumea asta dacă nu celui pe care-l iubeşti? Într-alt sens, e convingătoare. Trebuie totuşi ca cineva să aibă ultimul cuvânt. Altminteri, oricărui argument i se poate opune un altul şi discuţia nu s-ar mai termina niciodată. Puterea, dimpotrivă, le rezolvă pe toate. Ne-a trebuit multă vreme, dar până la urmă am izbutit să înţelegem atâta lucru. Cred că aţi observat, de pildă, că bătrâna noastră Europă a început, în sfârşit, să filosofeze aşa cum se cuvine. Nu mai spunem, ca în străvechile timpuri naive: „Gândesc aşa. Ce obiecţii îmi aduceţi?” Am devenit lucizi. Am înlocuit dialogul prin comunicat. Acum spunem: „Acesta-l adevărul. N-aveţi decât să-l discutaţi, asta nu ne interesează câtuşi de puţin. Dar peste câţiva ani veţi avea de a face cu poliţia, care vă va arăta că eu am dreptate”.

Acum totul a devenit limpede pe iubita noastră planetă. Ne cunoaştem, ştim de ce suntem în stare. Iată, de pildă — ca să vă dau şi alte exemple — eu am ţinut întotdeauna să fiu slujit cu surâsul pe buze. Dacă slujnica era tristă, întreaga mea zi era stricată. Avea, fără îndoială, dreptul să nu fie veselă. Dar îmi spuneam că era mai bine pentru ea să-şi facă slujba râzând decât plângând. De fapt se dovedea a fi mai bine pentru mine. Fără să pară prea strălucit, raţionamentul meu nu era totuşi cu desăvârşire lipsit de temei. Refuzăm întotdeauna să mănânc la restaurantele

chinezeşti. De ce? Pentru că asiaticii, când tac şi în prezenţa albilor, au adesea o expresie plină de dispreţ. Fireşte, au aceeaşi înfăţişare şi când servesc. Cum să te mai poţi bucura de puiul în pojghiţa de lac şi mai ales cum să mai gândeşti, privindu-l, că ai dreptate?

Între noi fie zis, sclavia, de preferinţă surâzătoare, e inevitabilă. Dar lucrul nu trebuie recunoscut. Dacă cineva ţine cu orice chip să aibă sclavi, nu-l oare preferabil să-l numească oameni liberi? Mai întâi din principiu, apoi pentru a le lăsa speranţa. Merită şi ei atâta compensaţie, nu-l aşa? Astfel, vor continua să surâdă iar noi vom rămâne cu conştiinţa senină. Altminteri, am fi siliţi să ne schimbăm părerea despre noi înşine, am înnebuni de durere sau, mai ştii, am învăţa chiar ce-l modestia. De aceea, jos cu firmele, iar asta-l de-a dreptul scandaloasă. Dacă toţi s-ar apuca să facă mărturisiri, dacă şi-ar da în vileag adevărata meserie şi identitate, nu ştiu cum ne-am mai descurca. Închipuiţi-vă nişte cărţi de vizită pe care ar scrie: „Dupont, filosof fricos său proprietar creştin sau umanist adulterin” — căci avem de unde alege. Ar fi iadul pe pământ. Da, cred că aşa e în iad: peste tot străzi cu firme şi nimănui nu-l este cu putinţă să se justifice. Eşti etichetat o dată pentru totdeauna.

Gândiţi-vă puţin, de pildă, scumpul meu compatriot, cum ar arăta firma dumneavoastră. Văd că tăceţi. Nu-l nimic, o să-mi răspundeţi mai târziu. Pe-a mea mi-o ştiu, în orice caz: un chip cu două feţe, un prea frumos Janus şi, deasupra, deviza casei: „Nu vă încredeţi în mine”. Iar pe cărţile mele de vizită parcă şi văd scris: „Jean-Baptiste Clamence, comedian”. La puţin timp după seara de care v-am vorbit, am făcut o descoperire. Ori de câte ori mă despărţeam de un orb după ce-l ajutasem să traverseze strada, îl salutăm. Era limpede că salutul meu nu i se adresa lui, de vreme ce el nu putea să-l vadă. Atunci cui îi era destinat? Publicului. Îmi jucasem rolul şi acum salutăm. Destul de bine, nu găsiţi? Într-altă zi, cam în aceeaşi vreme, i-am răspuns unui automobilist care-mi mulţumea pentru

că-l ajutasem, că nimeni n-ar fi făcut la fel. Voisem, bineînţeles să-l dau un răspuns oarecare. Dar acel lapsus nefericit mi-a rămas multă vreme pe suflet. Hotărât lucru, în ce priveşte modestia, era greu să mă întreacă cineva!

Trebuie să recunosc cu toată umilinţa, scumpul meu compatriot, că de când mă ştiu am fost întotdeauna peste măsură de vanitos. Eu, eu, eu, iată refrenul preţioasei mele vieţi, care răzbătea în tot ce spuneam. N-am putut niciodată vorbi altfel decât lăudându-mă, mai cu seamă că o făceam cu o anume discreţie zgomotoasă a cărei taină o cunoşteam ca nimeni altul. E adevărat că am trăit întotdeauna ca un om liber şi puternic. Mă simţeam liber faţă de toţi pentru excelentul motiv că nu-mi recunoşteam nici un egal. Nu numai că m-am socotit întotdeauna mai inteligent decât toţi ceilalţi — asta v-am spus-o — dar şi mai sensibil şi mai îndemânatic, trăgător de elită, şofer fără pereche, amant excepţional. Chiar şi într-un domeniu în care-mi puteam uşor verifica înferioritatea, ca tenisul, de exemplu, pe care nu-l jucam prea strălucit, îmi plăcea să cred că, dacă aş fi avut timpul să mă antrenez, i-aş fi întrecut chiar şi pe jucătorii de mâna întâi. Mă socoteam superior în toate, de unde şi bunăvoinţa şi seninătatea mea. Când mă ocupam de ceilalţi oameni, o făceam din pură condescendenţă şi în deplină libertate, drept pentru care întregul merit îmi revenea tot mie: dragostea pe care mi-o purtam se mai înălţa cu o treaptă.

Alături de alte câteva, am descoperit toate aceste adevăruri evidente în perioada care a urmat serii de care v-am vorbit. Nu de îndată şi nici în chip foarte limpede. A trebuit mai întâi să-mi recapăt memoria. Treptat, lucrurile au devenit mai limpezi şi am învăţat câte ceva din ceea ce până atunci mă mulţumisem doar să ştiu. În trecut fusesem întotdeauna ajutat de o uimitoare capacitate de a uita. Uitam totul şi în primul rând propriile mele hotărâri. De fapt, pentru mine nimic nu avea însemnătate.

Bineînţeles că, silit de împrejurări, îmi îndreptam atenţia către război, sinucidere, dragoste, mizerie, dar numai într-un chip politicos şi superficial. Uneori mă prefăceam plin de înteres pentru o cauză cu totul străină de viaţa mea de fiecare zi. Totuşi, rămâneam deoparte, în afară, bineînţeles, de şituaţiile când îmi era ameninţată propria-mi libertate. Cum să vă spun? Era ca şi cum totul ar fi alunecat. Da, totul aluneca de pe mine. Să fim însă drepţi: se întâmpla uneori ca uitarea mea să fie vrednică de toată laudă. Sunt sigur că aţi observat că există oameni credincioşi care se străduie să ierte toate jignirile ce li s-au adus şi care le iartă, într-adevăr, dar nu le uită niciodată. Eu, în schimb, nu eram în stare să iert jignirile, dar până la urmă le uitam întotdeauna. Cei ce se socoteau duşmăniţi de mine nu-şi mai veneau în fire când se pomeneau salutaţi cu surâsul pe buze. Unii îmi admirau atunci nobleţea sufletească, alţii îmi dispreţuiau laşitatea, fără a se gândi că motivul purtării mele era mult mai simplu: uitasem până şi cum îi cheamă. Aceeaşi infirmitate care mă făcea îndiferent sau ingrat era, de data aceasta, pricina mărinimiei mele.

Trăiam, aşadar, fără nici o altă continuitate, în afară de una singură: eu-eu-eu. De pe o zi pe alta, femeile, de pe o zi pe alta, virtutea sau viciul, totul de pe o zi pe alta, precum câinii, dar în fiecare zi eu însumi, veghind neobosit. Înaintam astfel la suprafaţa vieţii, prins în cuvinte, spre a spune aşa, niciodată în realităţi. Cărţi citite în grabă, prieteni iubiţi în grabă, oraşe străine străbătute în grabă, femei posedate în grabă: tot atâtea gesturi izvorâte din plictiseală sau din distracţie. Oamenii mă urmau, încercau să se agaţe, dar nu aveau de ce şi erau nenorociţi. Ei. Căci eu uitam. Nu mi-am amintit niciodată decât de mine însumi.

Treptat, memoria mi-a revenit totuşi. Sau, mai bine-zis, m-am dus eu către ea şi astfel am aflat amintirea care mă aştepta. Înainte de a vorbi de asta, îngăduiţi-mi, scumpul meu compatriot, să vă dau câteva exemple (ce vă vor sluji,

sunt sigur) în legătură cu ceea ce am descoperit în cursul cercetării mele.

Într-o zi, când, conducându-mi maşina, demaram pe verde cu o întârziere de o secundă şi în timp ce răbdătorii noştri concetăţeni claxonau puternic şi neîntrerupt în spatele meu, mi-am amintit dintr-o dată de o altă întâmplare, survenită în împrejurări asemănătoare. O motocicletă condusă de un om mic de statură şi uscăţiv, purtând ochelari şi pantaloni de golf, mă depăşise şi se oprise în faţa mea, pe roşu. Stopând, omuleţul blocase motorul şi se străduia în zadar să-l pună iar în mişcare. Pe verde, i-am cerut, cu obişnuita mea politete, să se dea la o parte cu motocicletă, ca să pot trece. Omuleţul se chinuia înainte, străduindu-se să pună motorul în mişcare. Conform regulilor amabilităţii pariziene mi-a răspuns, aşadar, să mă duc la dracu. Am insistat, tot politicos, dar cu o uşoară enervare în glas. Pe dată am putut afla că dacă nu mă potolesc n-o să-mi fie bine. În acest timp în spatele meu s-au auzit câteva claxoane. Cu şi mai multă hotărâre l-am rugat pe interlocutorul meu să fie civilizat şi să nu mai împiedice circulaţia. Arţăgosul personaj, scos fără îndoială din sărite de încăpăţânarea motorului său, mă informă că dacă mi s-a făcut poftă de o bătaie soră cu moartea mi-o va da cu dragă inimă. Atâta cinism m-a umplut de o sfântă mânie şi am coborât din maşină cu gândul să-l trag o chelfăneală acelui bădăran. Nu cred că sunt laş (dar câte nu credem când e vorba de noi înşine!), îmi depăşeam cu un cap adversarul, iar muşchii mă slujiseră întotdeauna. Sunt convins şi acum că până la urmă nu eu aş fi fost cel bătut. Dar nu apucasem bine să cobor, că din mulţimea ce începuse să se adune a şi ieşit un individ. Repezindu-se la mine, mi-a strigat că sunt o lepădătură şi că nu-mi va îngădui să lovesc un om care, aflându-se pe motocicletă, nu se poate apăra. M-am întors către acel viteaz, dar n-am apucat să-l văd. Chiar în acea clipă am auzit motocicleta pornind şi am primit o lovitură puternică peste ureche. Până s-apuc să mă dezmeţicesc,

motocicleta era departe. Buimac, m-am îndreptat maşinal spre bravul d'Artagnan, dar, în aceeaşi clipă, din şirul nesfârşit de vehicule s-a pornit un concert exasperat de claxoane. Eram din nou pe verde. Atunci încă zăpăcit, în loc să-l scutur puţin pe individul care strigase la mine, m-am întors cuminte la maşină şi am demarat, în timp ce imbecilul mă blagoslovea cu un „nenorocitule” de care mi-aduc aminte până azi.

Întâmplare lipsită de importanţă, veţi spune. Desigur. Numai că mi-a trebuit multă vreme s-o uit. Aveam, totuşi, scuze. Mă lăsasem lovit fără să răspund dar nu puteam fi acuzat de laşitate. Surprins, încolţit din două părţi, îmi pierdusem capul, iar claxoanele mă zăpăciseră şi mai mult. Totuşi, mă simţeam nefericit de parcă onoarea mi-ar fi fost terfelită pe vecie. Mă vedeam în închipuire urcând în maşină, fără nici cea mai mică reacţie, sub privirile ironice ale unei mulţimi cu atât mai bucuroase cu cât în acea zi purtăm, îmi amintesc prea bine, un costum albastru foarte elegant, în urechi îmi sună din nou acel „nenorocitule” care totuşi, mi se părea intemeiat. Dădusem înapoi în public. De vină fuseseră împrejurările, e drept, dar împrejurări există totdeauna. Cu întârziere, îmi apărea limpede ce-ar fi trebuit să fac. Mă vedeam doborându-l la pământ cu un pumn zdravăn pe d'Artagnan, urcându-mă în maşină, urmărindu-l pe nespălatul care mă lovise, ajungându-l din urmă, imobilizându-l motocicleta la marginea trotuarului, luându-l deoparte şi dându-l chelfăneală pe care o merita din plin. Acest film, cu câteva variante, s-a desfăşurat de sute de ori în închipuirea mea. Dar era prea târziu şi timp de câteva zile am clocit în mine o ciudă plină de venin.

Iar a început să plouă. Nu vreţi să ne oprim sub acest portic? Aşa. Ce spuneam? Ah, da! Vorbeam despre onoare. Aşadar, când mi-am amintit de această întâmplare, am înţeles exact ce însemna ea pentru mine: visul meu nu rezistase la proba faptelor. Visasem, lucrul îmi era acum limpede, să fiu un om complet, care să se facă respectat

atât în persoană cât şi în meseria sa. Dacă vreţi, un om care ar fi jumătate Cerdan şi jumătate de Gaulle. Pe scurt, voiam să domin în toate privinţele. De aceea marea mea cochetărie consta în a-mi arăta mai curând îndemânarea fizică decât talentele intelectuale. Dar după acea lovitură primită în public, la care nu reacţionasem nici într-un fel, nu-mi mai era cu putinţă să mă complac în frumoasă imagine pe care mi-o făurisem despre mine însumi. Dacă aş fi fost prietenul adevărului şi al inteligenţei, aşa cum pretindeam că sunt, nici nu mi-ar fi păsat de întâmplarea aceea, demult uitată de cei care asistaseră la ea. Cel mult nu mi-aş fi putut ierta că mă înfuriasem pentru o nimica toată şi că, furios fiind, îmi pierdusem prezenţa de spirit, nemaiştiind face faţă consecinţelor mâniei mele. În schimb, singurul meu gând era cum să mă răzbun, să lovesc şi să înving, ca şi cum adevărata mea dorinţă n-ar fi fost să mă ştiu cea mai inteligentă şi cea mai generoasă făptură de pe pământ, ci numai să pot bate pe cine-mi place, să fiu cel mai puternic şi asta la modul cel mai elementar. Adevărul e şi dumneavoastră o ştiţi prea bine, că orice bărbat inteligent visează să fie gangster şi să stăpânească societatea numai prin violenţă. Cum lucrul nu-l chiar atât de uşor pe cât ne-am putea închipui citind romane de specialitate, de obicei apelăm la politică, grăbindu-ne să ne înscriem în partidul cel mai crud. Ce importanţă mai poate avea, nu-l aşa, faptul că-ţi înjoseşti spiritul, de vreme ce astfel ajungi să fii stăpân peste toţi ceilalţi? Şi iată cum începeam să descopăr în mine dulci vise de asuprire.

Îmi dădeam astfel seama că nu eram de partea a celor vinovaţi, a celor acuzaţi, decât exact în măsura în care lucrul nu-mi pricinuia nici un neajuns. Vinovăţia lor mă făcea elocvent pentru că nu eu îi căzusem victimă. Când eram ameninţat, nu numai că, la rândul meu, deveneam judecător, ci mai mult decât atât, mă preschimbam într-un despot mânios care voia, în afara oricărei legi, să-l doboare pe făptaş, silindu-l să îngenuncheze în faţa lui. După o

asemenea constatare, scumpul meu compatriot, e greu să mai crezi cu tot dinadinsul că eşti chemat să sprijini dreptatea şi să fii apărătorul văduvei şi al orfanului. Fiindcă văd că ploaia se înteţeşte şi mai putem sta de vorbă, voi îndrăzni să vă mărturisesc o nouă descoperire pe care, tot scormonind în aminţâre, am făcut-o la puţină vreme după aceea. Să ne aşezăm pe banca asta, la adăpost. Sunt secole de când fumătorii de pipă privesc de aici aceeaşi ploaie căzând peste aceleaşi canale. Lucrul pe care vreau să vi-l povestesc e ceva mai delicat. E vorba de o femeie. Trebuie, mai întâi, să ştiţi că am avut întotdeauna şi fără prea mare osteneală, succes la femei. Nu spun că am izbutit să le fac fericite şi nici măcar că prin ele am izbutit să fiu fericit. Nu, am avut succes, pur şi simplu. Îmi atingeam scopul atunci când voiam eu. Închipuiţi-vă, găseau că am farmec! Ştiţi ce înseamnă să ai farmec: vezi limpede că ţi se răspunde da, fără ca tu să fi pus propriu-zis vreo întrebare. Aşa mi se întâmpla şi mie pe atunci. Vă miră, nu? De ce nu recunoaşteţi? Cu mutra mea de-acum, e firesc să vă mire. Dar vai, după o anumită vârstă, orice om e răspunzător de chipul său. Al meu… Dar asta n-are nici o importanţă. Un fapt e sigur: femeile găseau că am farmec, lucru de care profităm.

Nu o făceam totuşi în mod calculat; eram de o totală bună-credinţă sau aproape. Raporturile mele cu femeile erau fireşti, plăcute, fără complicaţii, cum se spune de obicei. Nu mă foloseam de nici un fel de vicleşug, în afară doar de unul făţiş, în care ele văd un omagiu. Îmi plăceau, cum se spune, ceea ce e totuna cu a zice că n-am iubit nici una, niciodată. Am găsit întotdeauna atitudinea misoginului vulgară şi prostească şi aproape pe toate femeile pe care le-am cunoscut le-am socotit mai bune decât mine. Totuşi, aşezându-le atât de sus, mai des m-am slujit de ele decât le-am slujit. Greu de înţeles, nu-l aşa?

Ştiu, iubirea adevărată e lucru cu totul excepţional, ea nu se întâlneşte decât cam de două ori la o sută de ani. În

restul timpului, iubim din vanitate sau din plictiseală. Eu unul, pot s-o spun, nu eram în nici un caz Călugăriţa portugheză. N-am inimă de piatră, ci, dimpotrivă, mă înduioşez lesne şi plâng uşor. Numai că toate aceste porniri sunt întotdeauna întoarse către mine însumi, toate înduioşările mele nu mă privesc decât pe mine. La urma urmei, mint când spun că n-am iubit niciodată. Toată viaţa am avut, totuşi, o mare dragoste: dragostea de mine însumi. În această privinţă, după inevitabilele dificultăţi ale adolescenţei, m-am lămurit cât se poate de repede: viaţa mea amoroasă era dominată cu totul de senzualitate. Femeia era pentru mine doar un obiect de plăcere, pe care mi-l cuceream. La asta eram ajutat de fizicul meu: natura a fost generoasă cu mine. Mă mândream cu el şi îmi ofeream cu ajutorul lui cât mai multe satisfacţii, despre care n-aş mai şti să spun dacă erau satisfacţiile plăcerii sau cele ale performanţei. Bun, veţi spune că şi acum nu fac altceva decât să mă laud. Sunt de acord cu dumneavoastră şi mă mândresc cu atât mai puţin, cu cât de data asta laudele mele sunt întemeiate.

Senzualitatea mea — pentru a nu vorbi decât de ea — era întotdeauna atât de reală încât, fie şi numai pentru o aventură de zece minute, m-aş fi lepădat fără să stau pe gânduri de propriii mei părinţi, chiar dacă după aceea m-aş fi căit amarnic. Dar ce spun? Aş fi făcut asta mai cu seamă pentru o aventură de zece minute şi mai ales dacă aveam siguranţa că totul se termină aici. Aveam, bineînţeles şi eu principiile mele, de pildă nu m-aş fi atins pentru nimic în lume de nevasta unui prieten. Numai că, în chipul cel mai sincer, prietenia mea pentru soţ înceta cu câteva zile înainte. Poate că n-ar trebui să numesc asta senzualitate. Căci adevărata senzualitate nu-l respingătoare. Să fim indulgenţi şi să spunem că e vorba de o infirmitate, de un fel de incapacitate congenitală de a vedea în dragoste altceva decât actul. O înfirmitate, la urma urmei, confortabilă. Unită cu facultatea mea de a uita, îmi favoriza

libertatea. Totodată, datorită unui anume aer de detaşare şi de totală independenţă, ea îmi prilejuia noi succese! Tocmai pentru că nu eram romantic, dădeam firilor romanţioase cele mai temeinice pricini de visare. Căci prietenele noastre seamănă toate într-o anume privinţă cu Bonaparte: îşi închipuie că vor câştiga bătălia pe care toată lumea a pierdut-o.

Legăturile acestea îmi satisfăceau, de altminteri, nu numai senzualitatea, ci şi patimă jocului. Îmi plăcea să aflu în femei partenerele unui anume joc ce avea gustul inocenţei. Căci nu pot suferi să mă plictisesc şi din viaţă nu preţuiesc decât clipele de destindere. Orice societate, oricât de strălucită, devine pentru mine foarte curând o adevărată povară, în timp ce cu femeile care mi-au plăcut nu m-am plictisit niciodată. Mi-e oarecum greu s-o spun, dar aş fi dat cu dragă inimă zece convorbiri cu Einstein în schimbul primei întâlniri cu o figurantă nostimă. E drept că la a zecea întâlnire tânjeam după Einstein sau după o lectură serioasă. În fond, marile probleme nu m-au preocupat niciodată decât în răstimpul dintre micile mele dezmăţuri. Şi nu o dată mi s-a întâmplat ca, aflându-mă pe stradă şi discutând pasionat cu prietenii, să pierd şirul argumentării, pentru că, tocmai în acea clipă, vedeam trecând o femeie frumoasă.

Aşadar, jucam jocul. Ştiam că le plăcea să nu mergi de-a dreptul la ţintă. Trebuia mai întâi să le faci conversaţie, să fii, cum spun ele, tandru. Frazele frumoase nu-mi lipseau, nu degeaba eram avocat şi nici privirile galeşe, căci În armată făcusem pe actorul. Schimbăm adesea rolurile, dar întotdeauna era vorba de una şi aceeaşi piesă. De exemplu, rolul în care le vorbeam de acea atracţie de neînţeles, de acel „nu ştiu ce” care nu-şi află nici o explicaţie, cu atât mai mult cu cât nu mai vreau să mă las atras de nici o femeie, căci sunt obosit de dragoste etc…” se dovedea întotdeauna eficace, deşi era unul din cele mai vechi din repertoriu. Mai era şi rolul în care mă desfăşuram pe tema fericirii misterioase pe care nici o altă femeie nu mi-o mai dăduse

vreodată, fericire poate fără viitor, da, cu siguranţă fără viitor (căci e atât de greu de apărat!), dar care tocmai de aceea e de neînlocuit, îmi pusesem la punct mai cu seamă o mică tiradă, întotdeauna bine primită, pentru care sunt sigur că mă veţi felicita. În esenţă, această tiradă afirma cu durere şi resemnare că sunt un nimic, că nu sunt vrednic de iubire, că viaţa mea e în afara acestor lucruri, că nu-l e dată fericirea obişnuită, fericire pe care, poate, mi-aş fi dorit-o mai mult ca orice, dar că, iată, este prea târziu. Cu privire la pricinile acestei întârzieri hotărâtoare păstram însă cea mai mare taină, ştiind că nimic nu-l mai plăcut decât să te culci cu misterul. De altminteri, într-un sens, credeam în tot ce spuneam, trăindu-mi cu adevărat rolul. Nu-l de mirare atunci că şi partenerele mele începeau să şi-l joace pe al lor, dându-şi toată silinţa. Cele mai sensibile se străduiau să mă înţeleagă şi o asemenea strădanie se sfârşea printr-o capitulare melancolică. Celelalte, mulţumite când vedeau că respect regulile jocului şi că aveam delicateţea de a vorbi înainte de a acţiona, treceau, fără să mai aştepte, la fapte. Iar eu câştigam şi încă de două ori, de vreme ce-mi satisfăceam astfel nu numai dorinţa de a le avea, dar şi dragostea pe care mi-o purtăm, dovedindu-mi de fiecare dată puterea nemărginită.

Lucrul e atât de adevărat, încât chiar dacă mi se întâmpla ca unele să nu-mi ofere decât o plăcere mediocră, încercam totuşi să reiau din când în când legătura cu ele, ajutat, fără îndoială, de acea stranie dorinţă pe care o favorizează absenţa urmată de o complicitate brusc regăsită, dar şi pentru a-mi dovedi mie însumi că legătura noastră rezistă şi că depinde numai de mine s-o întăresc. Uneori le puneam chiar să jure că nu vor mai aparţine nici unui alt bărbat, spre a-mi potoli, o dată pentru totdeauna, neliniştea în această privântă. Dar era o nelinişte la care nici inima şi nici imaginaţia nu erau părtaşe. Într-adevăr, în mine era atât de înrădăcinată o anume pretenţie, încât îmi era cu neputinţă să-mi închipui, chiar în ciuda evidenţei, că o

femeie care-mi aparţinuse va mai putea vreodată aparţine şi altuia. Dar jurământul prin care se legau mă elibera, în schimb, pe mine. Din acea clipă, mă simţeam în stare să rup, ceea ce, altminteri, îmi era aproape întotdeauna cu neputinţă. Prin jurământul lor primisem o dată pentru totdeauna în ceea ce le privea acea confirmare de care aveam nevoie, iar puterea mea era astfel asigurată pentru multă vreme. Ciudat, nu? Şi totuşi, aşa stau lucrurile, scumpul meu compatriot. Unii strigă: „Iubeşte-mă!” Alţii: „Nu mă iubi!” Dar mai există unii, cei mai răi şi mai nefericiţi, care strigă: „Nu mă iubi, dar păstrează-mi credinţă!”

Numai că o asemenea confirmare nu-l niciodată definitivă şi trebuie s-o capeţi de fiecare dată. Şi astfel, devine deprindere. Curând frazele încep să curgă fără să te mai gândeşti ce spui, apoi urmează reflexul: într-o bună zi, te pomeneşti că iei fără a dori cu adevărat. Vă rog să mă credeţi, pentru anumiţi oameni cel puţin, nu-l lucru mai greu decât acela de a nu lua ceea ce nu doresc.

Şi asta mi s-a întâmplat într-o zi şi mie, iar despre femeia aceea e inutil să vă spun altceva decât că, fără să mă tulbure cu adevărat, mă atrăsese prin înfăţişarea ei pasivă şi lacomă. Sincer vorbind, n-a fost deloc grozav, cum era şi de aşteptat. Dar n-am avut niciodată complexe şi am uitat-o curând şi multă vreme nici n-am mai văzut-o. Credeam că nu-şi dăduse seama de nimic şi, în general, nici măcar nu-mi trecea prin cap că putea să aibă şi ea o părere în acea privinţă. De altminteri, înfăţişarea ei pasivă mă făcea s-o cred în afară de orice legătură cu lumea. Câteva săptămâni mai târziu am aflat totuşi că i-a vorbit unei a treia persoane despre insuficienţele mele. Am avut pe dată sentimentul că am fost inselat: nu era chiar atât de pasivă pe cât o crezusem şi nu-l lipsea nici un anume discernământ. Apoi am ridicat nepăsător din umeri şi m-am prefăcut că râd. Ba chiar am râs de-a binelea; era limpede că incidentul era lipsit de importanţă. Dacă există un domeniu în care

modestia ar trebui să fie obligatorie, acela e domeniul sexualităţii, cu tot imprevizibilul ei. Dar nu se întâmplă aşa şi fiecare nu ştie cum să-şi cultive mai bine vanitatea, chiar când e singur. În ciuda nepăsării mele, care mi-a fost, de fapt, purtarea? Nu după multă vreme am întâlnit-o iar, am avut tot ce trebuia pentru ca s-o seduc şi s-o am din nou, de data aceasta cu adevărat. Nu mi-a fost prea greu: nici lor nu le place să rămână cu amintirea unui eşec. În acea clipă şi fără să vreau asta lămurit, am început s-o chinuiesc în cele mai felurite chipuri. O părăseam şi apoi iar o căutam, o sileam să mi se dea în momente şi în locuri nepotrivite, o tratăm într-un fel atât de brutal în toate privinţele, încât am sfârşit prin a mă lega de ea aşa cum îmi închipui că se leagă temnicerul de puşcăriaş. Şi asta până în ziua când, în tulburarea violentă a unei plăceri dureroase şi brutale, a lăudat cu voce tare ceea ce o subjuga. Din acea zi am început să mă îndepărtez de ea. Apoi am uitat-o cu desăvârşire.

Voi fi de acord, căci vă ghicesc părerea, în ciuda tăcerii dumneavoastră atât de politicoasă, că aventura aceasta nu-mi face prea mare cinste. Dar gândiţi-vă şi la viaţa dumneavoastră, dragul meu compatriot. Scotociţi-vă bine în aminţâre şi poate că veţi da peste cine ştie ce întâmplare asemănătoare, pe care o să mi-o povestiţi mai târziu. În ceea ce mă priveşte, când mi-am reamintit-o, am râs. Dar era un altfel de râs, care semăna mult cu cel pe care-l auzisem pe Podul Artelor. Râdeam de frumoasele mele fraze şi de pledoariile mele. De altminteri, mai mult de pledoariile mele decât de frazele cu care seduceam femeile. Pe acestea măcar nu le minţeam prea mult. În atitudinea mea, instinctul vorbea limpede, fără ocolişuri. Actul dragostei este o mărturisire. Egoismul se manifestă aici în chip făţiş, vanitatea se desfăşoară din plin sau, dimpotrivă, tot acum se dezvăluie şi adevărata generozitate. Până la urmă, în acea regretabilă întâmplare, mai mult chiar decât în celelalte aventuri ale mele, fusesem mai sincer decât

credeam, spusesem cine sunt şi cum pot trăi. În ciuda aparenţelor, eram deci mai demn în viaţa mea particulară, chiar — şi mai cu seamă — atunci când mă purtam aşa cum v-am spus, decât în avântatele mele ţirade profesionale despre nevinovăţie şi dreptate. Cel puţin, văzându-mă cum mă port cu făpturile omeneşti, nu mă mai puteam înşela asupra adevăratei mele firi. Nici un om nu e ipocrit în plăcerile lui — oare am citit asta undeva sau am gândit-o singur, scumpul meu compatriot?

Când priveam, astfel, dificultatea cu care mă despărţeam definitiv de o femeie, dificultate care mă făcea să am atâtea legături simultane, nu-mi mai spuneam că de vină e numai sufletul meu iubitor. Nu din pricina lui intram pe dată în acţiune când vreuna dintre prietenele mele, obosind să tot aştepte clipa când pasiunea noastră va izbucni în toată splendoarea ei, îmi spunea că ar fi mai bine să nu ne mai vedem. Pe dată începeam să fac concesii, deveneam îngăduitor şi elocvent. Deşteptam în ele dragostea şi dulcea slăbiciune a inimii, dar eu însumi mă prefăceam numai a le simţi, fiind doar aţâţat de acel refuz şi alarmat de faptul că eram în primejdie să pierd o afecţiune. E drept că uneori credeam că sufăr cu adevărat. Totuşi era de-ajuns ca o femeie să se răzvrătească şi să mă părăsească de-a binelea, pentru ca s-o uit îndată, după cum o uităm şi când o aveam lângă mine, dacă hotărâse, dimpotrivă, să se întoarcă. Când eram în primejdie de a fi părăsit, în mine nu se trezeau nici dragostea şi nici generozitatea, ci numai dorinţa de a fi iubit şi de a primi ceea ce, credeam eu, mi se cuvenea. De îndată ce eram iubit, îmi uitam iar partenera, eram strălucitor, în cea mai bună formă, din nou simpatic.

Trebuie să vă mărturisesc, de altfel, că orice afecţiune, o dată redobândită, devenea pentru mine o povară. În clipele de enervare îmi spuneam că soluţia ideală pentru acea femeie ar fi fost moartea. Căci, legându-ne pentru totdeauna, ea ne-ar fi eliberat totodată de constrângerea pe care o presupune orice legătură. Dar nu putem dori

moartea tuturor şi nici, la limită, să pustiim planeta, numai pentru a ne bucura de o libertate altminteri de neînchipuit. Sensibilitatea şi dragostea mea de oameni ar fi fost împotrivă.

Singurul sentiment adânc pe care mi se întâmpla să-l încerc în cursul acelor aventuri era recunoştinţa, atunci când totul mergea bine şi când nu numai că nu-mi era tulburată liniştea, dar mi se lăsa şi deplină libertate de a face ce vreau. Şi nu eram niciodată mai atent şi mai vesel cu o femeie decât atunci când veneam din patul alteia, ca şi cum recunoştinţa pe care o simţeam faţă de una s-ar fi răsfrânt asupra tuturor celorlalte. De altminteri, oricât de tulburi şi de complicate ar fi părut simţămintele mele, rezultatul pe care-l obţineam era limpede: păstram în jurul meu toate acele iubiri pentru a mă sluji de ele când voiam. Nu puteam, deci, trăi, după propria-mi mărturie, decât cu condiţia ca pe tot pământul, toate fiinţele, sau cât mai multe cu putinţă, să existe pentru mine, veşnic disponibile, lipsite de o viaţă independentă, gata să răspundă oricând chemării mele, sortite sterilităţii până în clipa în care aş fi binevoit să le binecuvântez cu lumina mea. Spre a trăi eu fericit, trebuia ca făpturile alese de mine să nu trăiască deloc. Sau, mai bine-zis, ele urmau să-şi primească viaţa de la mine, doar la mari răstimpuri şi după bunul meu plac.

Vă rog să mă credeţi: nu simt nici o mulţumire povestindu-vă toate acestea. Când mă gândesc la vremea aceea în care ceream totul fără ca eu însumi să plătesc vreodată ceva, în care adunam în jurul meu toate acele fiinţe ce trebuiau să mă slujească, punându-le, ca să zic aşa, la frigider, spre a le avea în slujba mea, oricând la îndemână, mi-e greu să dau un nume ciudatului sentiment care mă cuprinde. Să fie ruşine? Oare ruşinea arde, scumpul meu compatriot? Da? Atunci poate de ea e vorba sau de unul din acele sentimente ridicole în legătură cu onoarea. Mi se pare, în orice caz, că n-am mai fost părăsit de sentimentul acesta din clipa în care am deşcoperit în miezul amintirilor mele acea întâmplare

pe care trebuie, în sfârşit, să v-o povestesc, în ciuda atâtor digresiuni şi argumente laborioase, pe care nădăjduiesc că le-aţi apreciat aşa cum merită.

Uite că nu mai plouă! Fiţi bun şi întovărăşiţi-mă până la mine. Sunt obosit şi, ciudat, nu pentru că am vorbit, ci numai la gândul a ceea ce trebuie să vă mai spun. De altfel, marea mea descoperire poate fi povestită în câteva cuvinte. De ce aş vorbi mult? Pentru ca statuia să apară în toată goliciunea ei, frazele frumoase trebuie să dispară. Ascultaţi. În acea noapte de noiembrie, cu doi sau trei ani înainte de seara în care mi s-a părut că aud un râs în spatele meu, traversam podul Royal, îndreptându-mă către malul stâng al Senei, unde îmi aveam locuinţa. Era unu după miezul nopţii şi cădea o ploaie măruntă, un fel de burniţă, iar rarii trecători se grăbeau către casele lor. Tocmai mă despărţisem de o prietenă, care, fără doar şi poate, dormea acum de mult. Eram fericit că merg pe jos, cu trupul puţin amorţit, dar calm, hrănit cu un sânge blând ca ploaia care cădea. Pe pod, am trecut pe lângă o siluetă întoarsă cu spatele, care, aplecată peste parapet, părea că priveşte fluviul. Uitându-mă mai bine am văzut o femeie tânără şi subţire, îmbrăcată în negru. Între părul întunecat şi gulerul mantoului i se zărea doar ceafa, proaspătă şi umedă, la care n-am rămas nesimţitor. Dar, după o clipă de şovăială, mi-am văzut de drum. Ajuns la capătul podului, am apucat-o pe chei, în direcţia cartierului Saint-Michel, unde locuiam. Străbătusem cam cincizeci de metri, când am auzit zgomotul — care, în ciuda distanţei, mi s-a părut asurzitor în liniştea nopţii — unui trup ce se prăbuşeşte în apă. M-am oprit brusc, dar nu m-am întors. În clipa următoare, am auzit un strigăt, repetat de mai multe ori, ce cobora în josul fluviului şi care dintr-o dată s-a stins. Tăcerea care a urmat în noaptea încremenită brusc mi s-a părut nesfârşită. Am vrut să alerg, dar am rămas ţintuit locului. Cred că tremuram din tot trupul, de frig şi de spaimă. Îmi spuneam că trebuie să acţionez repede şi totodată simţeam cum mă

năpădeşte un fel de slăbiciune de neînvins. Am uitat ce gând mi-a venit atunci. „Prea târziu, prea departe…” sau ceva în felul ăsta. Continuăm să ascult, nemişcat. Apoi, cu paşi grăbiţi, m-am îndepărtat prin ploaie. N-am prevenit pe nimeni de cele întâmplate.

Dar iată c-am ajuns, asta-l casa mea, locul unde mă adăpostesc! Mâine? Da, cum vreţi. Vă voi duce cu plăcere pe insula Marken, o să vedeţi şi Zuider Zee. Ne întâlnim mâine la „Mexico-City”. Cum? Femeia aceea? Nu ştiu, cu adevărat nu ştiu nimic. N-am citit ziarele. Nici a doua zi şi nici în zilele următoare.

Un sat de păpuşi, nu-l aşa? Nu se poate spune că-l lipsit de pitoresc. Dar nu pentru asta v-am adus pe această insulă, dragă prietene. Oricine poate să vă facă să admiraţi bonete, saboţi şi case împodobite cu motive decorative, în care peşcarii fumează tutun fin în camere cu miros de mobilă lustruită. Eu, în schimb, sunt unul dintre puţinii oameni care vă poate arăta ce-l aici cu adevărat important.

Am ajuns la dig. Trebuie să mergem de-a lungul lui, ca să ne depărtăm cât mai mult de aceste căsuţe frumoase. Ne putem aşeza aici. Ce părere aveţi? Nu găsiţi că-l una din cele mai minunate privelişti negative? Vedeţi la stânga noastră acel morman de cenuşă numit de cei din dună, digul cenuşiu, la dreapta, plaja vânătă la picioarele noastre şi, În faţă, marea de culoare leşiatică şi cerul nemărginit în care se răsfrâng apele palide? Un adevărat infern, dar un infern nu prea fierbinte. Numai linii orizontale, nici o strălucire, spaţiu incolor, viaţă moartă. Nu aşa arată oare sfârşitul lumii, neantul, văzut şi pipăit? Nici ţipenie de om, da, asta mai cu seamă, nici ţipenie de om. Numai dumneavoastră şi cu mine, în faţa planetei pustii! Cerul trăieşte? Aveţi dreptate, iubite prietene. Se îngroaşă, apoi se surpă, deschide scări în aer, închide porţi de nori. Sunt porumbeii. N-aţi observat că cerul Olandei e plin de milioane de porumbei ce stau atât de sus încât nici nu se văd şi care bat din aripi, urcă şi coboară toţi odată,

umplând văzduhul cu uriaşe valuri de pene cenuşii, pe care vântul le risipeşte peste tot? Porumbeii aşteaptă acolo sus, aşteaptă tot anul. Se rotesc deasupra pământului, se uită, ar vrea să coboare. Dar nu văd decât marea şi canalele, acoperisurile pline de firme şi nici un cap pe care să se aşeze.

Nu înţelegeţi ce vreau să spun? Trebuie să vă mărturisesc că mă simt obosit. Pierd şirul vorbei şi nu mai am acea minte limpede atât de mult lăudată de prietenii mei. Spun prietenii mei, din principiu. Căci nu mai am prieteni, ci numai complici. În schimb, aceştia sunt mai numeroşi şi reprezintă întreaga omenire. Şi, printre ei, primul sunteţi dumneavoastră. Cel de lângă tine e totdeauna primul. Cum ştiu că n-am prieteni? E cât se poate de simplu: am deşcoperit că n-am prieteni în ziua în care m-am gândit să mă omor, spre a le juca o farsă zdravănă, spre a-l pedepsi, într-un anume sens. Dar m-am pomenit că n-aveam pe cine pedepsi. Câţiva ar fi fost surprinşi; dar nimeni nu s-ar fi simţit pedepsit. De altminteri, chiar dacă aş fi vrut, tot nu mi-ar fi folosit la nimic. Dacă aş fi putut să mă sinucid şi apoi să-l văd ce mutră fac, atunci, da, ar fi meritat. Dar pământul e negru, iubâte prieten, lemnul e gros, giulgiul des. I-aş fi văzut cu ochii sufletului, e adevărat, dar numai dacă există un suflet şi dacă acest suflet are ochi. De asta însă nu suntem siguri, nu suntem niciodată siguri de nimic! Altminteri, ar exista o ieşire, am izbuti să fim luaţi în serios. Numai propria-ţi moarte îi convinge pe oameni de temeinicia motivelor tale, de sinceritatea ta, de adâncimea suferinţei tale. Atâta vreme cât trăieşti, cazul tău e îndoielnic, n-ai dreptul decât la scepticismul lor. De aceea, dacă ar exista fie şi numai o şansă de a te bucura de spectacol, ar merita să le dovedeşti ceea ce nu vor să creadă, uimindu-l. Dar aşa, te omori şi ce însemnătate mai poate avea dacă ei cred sau nu, de vreme ce tu nu mai eşti de faţă spre a te desfăta cu mirarea sau cu căinţa lor, de altminteri atât de scurtă, spre a asista, aşa cum îşi visează

fiecare om, la propria-ţi înmormântare. Ca să nu mai fii îndoielnic, trebuie să nu mai fii, pur şi simplu.

Şi oare nu-l mai bine aşa? Nepăsarea lor ne-ar face să suferim mai mult. „O să mi-o plăteşti!” îi spunea o fată tatălui ei, care n-o lăsase să se mărite cu un adorator, prea fercheş după gustul lui. După care s-a omorât. Dar tatăl n-a plătit nimic. Îi plăcea la nebunie pescuitul. După trei duminici, s-a întors la râu, ca să uite, zicea el. Şi nu se înşela: a uitat. La drept vorbind, de mirare ar fi fost dacă s-ar fi întâmplat altminteri. Crezi că mori spre a-ţi pedepsi nevasta şi de fapt îi redai libertatea. De aceea e mai bine să nu vezi. Ca să nu mai vorbim ce rişti să-l auzi vorbind despre ceea ce socotesc ei a fi fost pricina sinuciderii tale. Parcă-l aud: „S-a omorât fiindcă n-a mai putut îndura să…” Ah! Dragă prietene, ce puţină imaginaţie au oamenii! Ei cred întotdeauna că te sinucizi pentru un motiv oarecare. Dar poţi să te sinucizi foarte bine pentru două motive. Lor nu le dă însă prin cap una ca asta. Şi atunci, la ce bun să mori de bună voie, să te sacrifici pentru ideea pe care vrei să şi-o facă despre tine? Căci, o dată mort, vor profita de asta spre a explica gestul tău prin tot felul de motive idioate sau vulgare. Martirii, dragă prietene, trebuie să aleagă între a fi uitaţi, batjocoriţi sau folosiţi. Căci înţeleşi nu vor fi niciodată.

Şi apoi, să spunem esenţialul: iubesc viaţa şi asta-l adevărata mea slăbiciune. O iubesc atât de mult, încât nu-mi pot închipui nimic în afara ei. O atare lăcomie are în ea ceva plebeian, nu găsiţi? Aristocraţia implică neapărat o anume distanţă faţă de tine însuţi şi de propria-ţi viaţă. Dacă trebuie, mori; te frângi, dar nu te înclini! Dar eu mă înclin, pentru că mă iubesc. După cele povestite, ce credeţi c-am simţit? Silă de mine însumi? Vă înşelaţi; mi-era silă mai curând de ceilalţi. Îmi cunoşteam slăbiciunile şi le regretăm. Le uitam, totuşi, ca şi până atunci, cu o încăpăţânare vrednică de toată laudă. În schimb, îi judecăm în inima mea, clipă de clipă, pe ceilalţi. Asta vă

scandalizează? Credeţi poate că nu-l logic să fie aşa? Dar aici nu-l vorba de a fi sau nu logic. Important este să te strecori şi, mai cu seamă, să eviţi judecâta. N-am spus să eviţi pedeapsa. Căci pedeapsa fără judecată se îndură mai uşor. Are, de altminteri, un nume care-l o chezăşie pentru nevinovăţia noastră: îi spunem nefericire. Nu, important, în cazul de faţă, este să scapi de judecată, să eviţi să fii întruna judecat, fără ca osânda să-ţi fie vreodată rostită.

Dar lucrul nu-l chiar atât de uşor. Căci astăzi suntem cu toţii gata oricând să-l judecăm pe ceilalţi, după cum suntem gata oricând pentru desfrâu. Numai că de data asta nu mai avem a ne teme că vom da dovadă de slăbiciune. Dacă vă îndoiţi, trageţi cu urechea la ce se spune pe la mese, în luna august, în acele hoteluri pentru vilegiaturişti, în care prea milostivii noştri compatrioţi îşi fac cura de plictis. Dacă tot mai şovăiţi să trageţi concluziile, citiţi scrierile oamenilor zilei. Sau, mai curând, uitaţi-vă la ce se întâmplă în propria dumneavoastră familie şi veţi fi lămurit. Dragă prietene, să ne ferim a le da fie şi cel mai mic pretext să ne judece. Altminteri, ne vor face mii fărâme. Trebuie să ne luăm tot atâtea precauţii ca şi îmblânzitorul de fiare sălbatice. Dacă are ghinionul să se taie cu briciul înainte de a intra în cuşcă, ce mai praznic pe fiare! Am înţeles asta în ziua în care mi-a trecut pentru prima oară prin minte că nu eram poate chiar atât de vrednic de admiraţie. Din clipa aceea, am devenit bănuitor. Fiindcă sângeram puţin, m-am gândit că mă vor înhăţa şi mă vor înghiţi cu totul.

În aparenţă, eram în aceleaşi raporturi cu contemporanii mei şi, totuşi pe nesimţite, ceva între noi începea să sune fals. Prietenii mei nu se schimbaseră. Lăudau şi acum, când se ivea prilejul, armonia şi liniştea pe care le aflau în preajmă mea. Dar eu nu eram sensibil decât la disonanţele, la tulburarea ce mă năpădea; mă simţeam vulnerabil, pradă acuzării publice. Semenii mei nu-mi mai păreau a alcătui auditoriul plin de respect de până atunci. Cercul în mijlocul căruia mă aflam se frânsese, iar ei se înşiraseră pe un

singur rând, ca la tribunal. În clipa în care m-am temut că aş putea fi judecat pentru ceva, am înţeles de fapt că în fiecare dintre ei există o vocaţie irezistibilă pentru meseria de judecător. Da, erau aici, ca şi înainte, dar râdeau. Sau mai curând mi se părea că toţi cei pe care-l întâlneam mă priveau cu un surâs ascuns. Am avut chiar impresia, în acea vreme, că cineva îmi pune piedică. De câteva ori, într-adevăr, m-am poticnit, fără pricină, intrând în localuri publice. O dată am şi căzut de-a binelea. Francezul cartezian din mine şi-a venit repede în fire, punând asemenea incidente pe seama singurei divinităţi în care poate crede bunul-simţ, adică pe seama întâmplării. Totuşi, În mine se statornicia neîncrederea.

Acum, fiindcă eram mereu cu atenţia trează, nu mi-a fost greu să descopăr că aveam duşmani. În primul rând printre colegii mei de breaslă, apoi în viaţa mondenă. Pe unii îi îndatorasem cu ceva. Pe alţii ar fi trebuit să-l îndatorez, dar n-o făcusem. Toate erau, de altminteri, aşa cum trebuiau să fie şi descoperirea nu mi-a pricinuit prea mare supărare. Mai greu şi mai dureros mi-a fost, în schimb, să admit că aveam duşmani chiar printre oamenii pe care-l cunoşteam foarte puţin sau pe care nu-l cunoşteam deloc. Crezusem întotdeauna, cu acea candoare ce-mi este proprie şi de care v-aţi putut convinge până acum în câteva rânduri, că toţi acei ce nu mă cunoşteau ajungeau neapărat să mă iubească de îndată ce relaţiile noastre deveneau mai strânse. Am constatat însă că am duşmani mai cu seamă printre cei care nu mă cunoşteau decât din auzite şi pe care eu nu-l cunoşteam deloc. Fără îndoială, bănuiau că-mi trăiesc viaţa din plin, fără nici o constrângere, lăsându-mă cu totul în voia fericirii; şi asta nu se iartă. Succesul, când e afişat într-un anume fel, l-ar face să turbeze chiar şi pe un măgar. Pe de altă parte, viaţa mea era plină ochi şi, din lipsă de timp, eram silit să refuz multe avansuri. Din aceleaşi pricini uitam apoi toate aceste refuzuri. Dar avansurile îmi fuseseră

făcute de oameni a căror viaţă nu era plină şi care, tocmai de aceea, îşi aminteau de refuzul meu.

Iată de ce, ca să nu vă dau decât un exemplu, femeile, până la urmă, mă costau scump. Timpul pe care mi-l petreceam cu ele nu-l mai puteam da bărbaţilor, care adeseori nu mi-o iertau. Vedeţi vreo ieşire dintr-o atare situaţie? Fericirea şi succesele nu se iartă decât atunci când consimţi să le împarţi din plin cu alţii. Dar ca să fii fericit trebuie să nu te ocupi prea mult de ceilalţi. Altfel, toate ieşirile sunt închise. Nu ai de ales decât între a fi fericit, dar judecat, sau iertat, dar nefericit. Cu mine se făcea însă o nedreptate şi mai mare: eram osândit pentru o fericire trecută. Trăisem vreme îndelungată distrat şi surâzător, cu iluzia unei armonii generale, când, în realitate, judecăţile, săgeţile şi batjocurile se năpusteau din toate părţile asupra mea. În ziua în care mi-am dat seama de asta, am devenit, în sfârşit, lucid şi, sângerând din mii de răni, mi-am pierdut dintr-o dată toată puterea. Întreg universul a început atunci să râdă în jurul meu.

Iată un lucru pe care nici un om (în afară de cei ce nu trăiesc, adică de înţelepţi) nu-l poate îndura. Singura apărare e răutatea. Oamenii se grăbesc să judece spre a nu fi ei înşişi judecaţi. Ce vreţi? Ideea cea mai firească a omului, cea care-l vine în chip naiv, din străfundul firii sale, este ideea că e nevinovat. Din acest punct de vedere suntem cu toţii în situaţia acelui francez care, la Buchenwald, se încăpăţâna să depună o reclamaţie la funcţionarul ce-l înregistrase sosirea, el însuşi prizonier. O reclamaţie? Funcţionarul şi tovarăşii săi râdeau: „Degeaba, prietene. Aici nu se reclamă.” „Dar, domnule, spunea francezul, cazul meu e excepţional. Sunt nevinovat.”

Toţi suntem cazuri excepţionale. Fiecare dintre noi învocă ceva anume. Fiecare se vrea nevinovat, cu orice preţ, chiar dacă pentru asta ar trebui să învinuiască întreg neamul omenesc şi însuşi Cerul. Nu-l veţi face nimănui prea mare bucurie lăudându-l pentru strădaniile depuse spre a deveni

inteligent său generos. Dimpotrivă, veţi vedea cum îi creşte inima de fericire dacă-l veţi admira generozitatea înnăscută. Dacă-l veţi spune unui criminal că greşeala pe care a făcut-o nu ţine nici de firea şi nici de caracterul său, ci de împrejurări nefericite, vă va fi peste măsură de recunoscător. În timpul pledoariei, chiar va alege acel moment ca să plângă. Totuşi nu văd nici un merit în a fi cinstit sau inteligent din născare. După cum eşti cu siguranţă la fel de răspunzător, fie că eşti criminal din fire, fie că devii criminal datorită împrejurărilor. Dar toţi aceşti escroci vor iertarea, adică se vor iresponsabili, căutând fără ruşine o justificare în natură sau o scuză în împrejurări, chiar dacă sunt contradictorii. Pentru ei, important este să fie nevinovaţi şi că virtuţile lor, cu care au fost dăruiţi din naştere, să nu poată fi puse la îndoială, iar greşelile lor, iscate dintr-o nenorocire trecătoare, să fie veşnic provizorii. V-am mai spus, totul e să scapi de judecată. Şi cum e greu să scapi de ea şi aproape cu neputinţă să-ţi faci în acelaşi timp şi admirată şi iertată firea, toţi caută să fie bogaţi. De ce? V-aţi întrebat vreodată? Pentru putere, bineînţeles. Dar mai cu seamă pentru că bogăţia te sustrage judecăţii imediate, te scoate din mulţimea din metrou pentru a te închide într-o caroserie nichelată, te izolează în parcuri uriaşe, în vagoane de dormit, în cabine de lux. Bogăţia, dragă prietene, nu înseamnă, e drept, achitarea, ci doar o amânare, care nu-l însă nici ea de lepădat…

Mai cu seamă să nu vă credeţi prietenii când vă vor cere să fiţi sincer cu ei. O fac numai în nădejdea că-l veţi întări în excelentă idee pe care o au despre ei înşişi, oferindu-le o certitudine în plus, pe care o află în făgăduiala dumneavoastră de a fi sincer. Cum ar putea fi sinceritatea o condiţie a prieteniei? A spune, cu orice preţ, adevărul este o pasiune care nu cruţă nimic şi căreia nimic nu-l rezistă. E un viciu, uneori un confort, sau un egoism. Dacă, aşadar, vă aflaţi într-o atare situaţie, nu şovăiţi nici o clipă: făgăduiţi că veţi spune numai adevărul şi minţiţi cât puteţi mai bine. Veţi

răspunde dorinţei lor celei mai ascunse, dovedindu-le astfel dragostea îndoit.

Lucrul e atât de adevărat, încât ne încredinţăm rareori tainele celor mai buni decât noi. Pe aceştia am vrea să-l ocolim. Mai degrabă le spunem ce avem pe suflet celor ce ne seamănă şi care ne împărtăşesc slăbiciunile. Nu dorim deci să ne îndreptăm, nici să devenim mai buni, căci pentru asta ar trebui în primul rând să renunţăm a mai judeca. Dar noi nu dorim decât să fim deplânşi şi încurajaţi să mergem pe drumul pe care am apucat. În fond, am vrea să nu mai fim vinovaţi şi să nu ne mai dăm osteneala de a ne purifica. Nu avem nici destul cinism, nici destulă virtute. Ne lipseşte atât energia binelui cât şi cea a răului. Îl cunoaşteţi pe Dante? Adevărat? Extraordinar! Atunci ştiţi că Dante admite existenţa unor îngeri neutri în cearta dintre Dumnezeu şi Satana. El îi aşează în limb, un fel de vestibul al infernului său. Ne aflăm în vestibul, dragă prietene.

Să avem răbdare? Aveţi, fără îndoială, dreptate. Ne-ar trebui răbdarea de-a aştepta Judecata de Apoi. Numai că noi suntem grăbiţi. Ba chiar atât de grăbiţi, încât eu unul am fost silit să mă fac judecător-penitent. Totuşi, a trebuit mai întâi să mă împac cu ceea ce descoperisem şi să mă pun în bună ordine cu râsul contemporanilor mei. Cu începere din seara în care am fost strigat, căci am fost cu adevărat strigat, a trebuit să răspund sau măcar să caut răspunsul. Nu era uşor; multă vreme am rătăcit la întâmplare. A trebuit mai întâi ca acel râs ce-mi sună veşnic în urechi, precum şi cei care râdeau, să mă înveţe să văd mai limpede în mine, arătându-mi că nu era atât de simplu pe cât crezusem. De ce zâmbiţi? Adevărul acesta nu-l chiar atât de elementar pe cât pare. Atât doar că numim adevăruri elementare adevărurile pe care le descoperim în urma tuturor celorlalte.

Analizându-mă îndelung, am izbutit să văd duplicitatea profundă a făpturii omeneşti. Am înţeles atunci, tot căutând prin amintiri, că modestia mă ajută să strălucesc, umilinţa

să înving şi virtutea să asupresc. Făceam războiul cu mijloace paşnice şi căpătam, prin mijloace aparent dezinteresate, tot ce râvneam. De pildă, niciodată nu m-am plâns când prietenii uitau data zilei mele de naştere; toţi se minunau chiar, cu o nuanţă de admiraţie în voce, de discreţia mea în această privântă. Dar pricina dezinteresului meu era încă şi mai discretă: doream să fiu uitat că să mă pot plânge mie însumi. Cu câteva zile înaintea glorioasei date, atât de bine cunoscute mie, pândeam, atent să nu-mi scape nimic din ceea ce ar fi putut deştepta atenţia sau memoria celor care nădăjduiam că mă vor uita (într-un an, am fost chiar pe punctul de a truca un calendar de birou). Izbutind să-mi demonstrez astfel singurătatea, puteam să mă las în voia farmecului unei tristeţi virile.

Astfel, faţa tuturor virtuţilor mele îşi avea reversul ei, mai puţin impunător. E drept că defectele mele sfârşeau întotdeauna prin a mă sluji, silit fiind să ascund partea vicioasă a vieţii mele, trebuia să dau o înfăţişare rece care era confundată cu înfăţişarea virtuţii; indiferenţa mea mă făcea iubit, egoismul meu culmina în generozitate. Mă opresc: prea multă simetrie ar dăuna acestei demonstraţii. Păream incoruptibil, iar eu n-am fost niciodată în stare să rezist în faţa unui pahar de vin sau a unei femei. Treceam drept activ, energic şi împărăţia mea era patul. Îmi proclamam peste tot loialitatea şi cred că nu există fiinţă pe care s-o fi iubit şi pe care până la urmă să n-o fi trădat. Bineînţeles, trădam, dar eram în acelaşi timp şi credincios, eram indolent, dar totodată munceam din răsputeri şi clipă de clipă, îmi ajutam aproapele, pentru propria-mi plăcere. Îmi repetam întruna aceste adevăruri evidente, dar nu aflăm în ele prea mare consolare. În unele dimineţi îmi instruiam procesul până la capăt şi ajungeam la concluzia că sentimentul în care excelam era mai cu seamă dispreţul. De obicei îi dispreţuiam cel mai mult tocmai pe cei pe care-l

ajutam. Politicos, arătându-mă solidar şi emoţionat, scuipam zilnic în obrazul tuturor orbilor.

Sincer vorbind, există vreo scuză la toate astea? Da, există, dar una atât de jalnică, încât mi-e cu neputinţă s-o invoc. Totuşi, iat-o: n-am putut niciodată să iau cu adevărat în serios treburile omeneşti. N-aş fi putut spune în ruptul capului în ce constă seriozitatea lor; ştiam doar că ea nu putea fi găsită în cele ce vedeam în mine şi în jurul meu, căci totul mi se înfăţişa doar ca un joc amuzant sau neplăcut. Există, într-adevăr, strădanii şi convingeri pe care nu le-am înţeles niciodată. Am privit întotdeauna cu mirare şi cu oarecare neîncredere acele ciudate făpturi care muncesc pentru bani, pe care pierderea unei situaţii le face nefericite sau care se sacrifică, dându-şi importanţă, pentru prosperitatea familiei. În schimb, îl înţelegeam mai bine pe acel prieten care-şi pusese în gând să nu mai fumeze şi care izbutise până la urmă să se lase de fumat. Într-o dimineaţă, deschizând ziarul şi citind despre explozia primei bombe H şi despre admirabilele ei efecte, a intrat fără să mai stea pe gânduri într-o tutungerie.

Uneori, fără îndoială mă prefăceam că iau viaţa în serios. Curând însă îmi devenea evidentă lipsă de seriozitate a seriozităţii însăşi şi din acea clipă mă mulţumeam să-mi joc rolul, dar cât mai bine cu putinţă. Jucam rolul omului eficace, inteligent, virtuos, bun cetăţean, indignat, indulgent, solidar, moral… Mă opresc, căci aţi înţeles că eram ca şi olandezii noştri, care în acelaşi timp sunt şi nu sunt aici: eram absent tocmai când copleşeam cu prezenţa mea. N-am fost cu adevărat sincer şi entuziast decât pe vremea când făceam sport şi, în armată, când jucam piese pentru propria noastră plăcere, în amândouă cazurile trebuia să respectăm o regulă de joc, care nu era serioasă, dar pe care ne plăcea să o socotim ca atare. Chiar şi acum, stadionul înţesat de mulţime, cu meciurile lui de duminică şi teatrul, pe care l-am iubit cu o patimă nemărginită, sunt singurele locuri din lume unde mă simt nevinovat.

Dar cine ar admite că o asemenea atitudine e legitimă când e vorba de dragoste, de moarte sau de salariul celor obidiţi? Şi totuşi, ce era de făcut? Nu-mi puteam închipui dragostea Isoldei decât în romane sau pe scenă. Muribunzii îmi păreau uneori pătrunşi cu adevărat de rolul pe care-l jucau. În schimb, mi se părea că replicile clienţilor mei săraci se desfăşoară întotdeauna după unul şi acelaşi tipic. Astfel, trăind între oameni fără a le împărtăşi interesele, nu izbuteam să cred în ceea ce făgăduiam. Eram destul de politicos şi destul de indolent pentru a face ceea ce aşteptau de la mine în meserie, în familie sau în viaţa mea de cetăţean, dar procedam de fiecare dată într-un anume fel distrat, care strică totul. Mi-am trăit întreaga viaţă sub semnul duplicităţii şi acţiunile mele cele mai serioase au fost, nu o dată, tocmai cele în care eram cel mai puţin angajat. La urma urmei, oare nu asta e ceea ce nu mi-am mai putut ierta şi, adăugând o prostie la atâtea altele, pricina ce m-a făcut să mă împotrivesc cu cea mai mare violenţă judecăţii ce se urzea în mine şi în jurul meu, silindu-mă să caut o ieşire?

Câtva timp am trăit ca şi cum nimic nu s-ar fi schimbat. Mergeam înainte pe vechiul meu făgaş. Ca un făcut, eram mai lăudat că niciodată. Şi răul chiar de aici mi s-a tras. Vă amintiţi: „Nefericit cel ce nu aude despre sine decât cuvinte de laudă!” Ah! Ce vorbă înţeleaptă! Nefericire mie! Maşinăria a început, aşadar, să aibă tot soiul de capricii şi de poticneli ciudate.

Atunci a izbucnit în viaţa mea de fiecare zi gândul morţii. Am început să număr anii pe care-l mai aveam de trăit. Căutam exemple printre oamenii de vârsta mea care muriseră. Şi mă chinuia ideea că nu voi mai avea timp să-mi împlinesc menirea. Dar care menire, n-aş fi putut spune. Merita oare osteneala să mai fac ceea ce făcusem până atunci? Dar nu era numai asta. Mă urmărea o teamă ridicolă să nu mor înainte de a-mi fi mărturisit toate minciunile. Nu lui Dumnezeu şi nici unuia dintre

reprezentanţii săi, vă daţi seama că eram deasupra unor asemenea lucruri, ci oamenilor, unui prieten, de pildă, sau unei femei iubite. Altminteri, chiar dacă în viaţa unui om nu s-ar fi ascuns decât o singură minciună, moartea o făcea definitivă. Nimeni, niciodată, nu va mai cunoaşte adevărul în acea privinţă, de vreme ce singurul care-l cunoştea era tocmai mortul, care luase taina cu el în mormânt. Această ucidere absolută a unui adevăr îmi dădea ameţeli. Astăzi, în paranteză fie spus, mi-ar prilejui mai degrabă plăceri rafinate. Gândul, de pildă, că eu sunt singurul ce cunosc adevărul despre un lucru căutat de toată lumea şi că am la mine acasă un obiect care a pus zadarnic în mişcare poliţia a trei ţări, mă încântă, pur şi simplu. Dar să lăsăm asta. Pe vremea aceea mă chinuiam, căci nu găsisem încă leacul.

Bineînţeles, încercam să-mi vin în fire. Ce însemnătate mai putea avea minciuna unui om în raport cu istoria generaţiilor şi cât de nesăbuită era pretenţia de a aduce în lumina adevărului cine ştie ce jalnică înşelăciune, pierdută în oceanul secolelor precum grăuntele de sare în apa mării!

Îmi spuneam, de asemenea, că moartea trupului, dacă mă gândeam la morţile pe care le văzusem, era, ea singură, o pedeapsă îndeajuns de mare şi care răscumpăra totul. Prin ea îţi câştigai, cu sudoarea agoniei, mântuirea (adică dreptul de a pieri pentru totdeauna). Totuşi, neliniştea mea creştea, moartea îmi stătea zi şi noapte la căpătâi, mă sculam în fiecare dimineaţă cu ea în gând, iar laudele ce mi se aduceau îmi păreau din ce în ce mai greu de îndurat. Socoteam că minciuna sporea o dată cu ele, întrecând orice măsură şi că niciodată nu-mi va mai sta în putinţă să-mi fac rânduială în viaţă.

Într-o bună zi, n-am mai putut răbda. Prima mea reacţie a fost exagerată. De vreme ce eram un mincinos, o să-mi dau în vileag duplicitatea, aruncând-o în obrazul tuturor acelor imbecili înainte chiar ca ei s-o fi descoperit. Provocat să dau pe faţă adevărul, voi răspunde sfidând. Pentru a preîntâmpina râsul am hotărât să mă azvârl pradă

batjocurii generale. De fapt, încercam şi de data asta să scap de judecată. Voiam să-l câştig de partea mea pe cei care râd sau măcar să trec de părtea lor. Mă gândeam, de pildă, să îmbrâncesc orbii pe stradă, gând ce trezea în mine o bucurie surdă şi neaşteptată, arătându-mi cât de mult îi urâse întotdeauna ceva din sufletul meu; plănuiam să înţep pneurile de la cărucioarele infirmilor, să urlu: „Nespălaţilor”, sub schelele pe care lucrau muncitori, să pălmuiesc copiii de ţâţă în metrou. Visam la toate acestea, dar n-am făcut nimic sau, dacă am făcut ceva asemănător, nu-mi mai aduc aminte. Turbam de mânie numai la auzul cuvântului „adevăr”. Eram totuşi silit să-l rostesc mereu în pledoariile mele. Dar mă răzbunam blestemând în mod public spiritul umanitar; anunţam publicarea unui manifest în care cei asupriţi urmau a fi demascaţi ca asupritori ai oamenilor de treabă. Într-o zi, pe când mâncam langustă pe terasa unui restaurant, un cerşetor nu-mi dădea pace. L-am chemat pe patron să-l alunge şi am aprobat în chipul cel mai zgomotos discursul acelui împărţitor de dreptate. „N-ai ce căuta aici, îi spunea el. Pune-te şi dumneata în locul acestor domni şi doamne!”. Îmi arătam, de asemenea, în faţa cui voia să mă asculte, regretul că nu mai era cu putinţă să te porţi ca un anume proprietar rus, al cărui caracter îmi stârnise admiraţia: punea să-l biciuiască atât pe ţăranii care-l salutau cât şi pe cei ce nu-l salutau, pedepsind astfel o îndrăzneală pe care o găsea la fel de neruşinată în amândouă cazurile.

Îmi amintesc de alte isprăvi şi mai grave. Am început să scriu o Odă la poliţie şi o Apoteoză a ghilotinei. Mai cu seamă frecventam cafenelele specializate, unde se adunau umaniştii noştri de profesie. Eram, se înţelege, bine primit, dat fiind bunele mele antecedente. Şi dintr-o dată, cu înfăţişarea cea mai nevinovată, dădeam drumul unui cuvânt de ocară: „Mulţumesc lui Dumnezeu”, spuneam, sau şi mai simplu: „Dumnezeule!”. Ştiţi prea bine că ateii noştri de cafenea nu prea se împacă cu cele sfinte. După ce rosteam

acea enormitate, urma un moment de stupoare când toţi se uitau unii la alţii, uimiţi. Apoi izbucnea scandalul: unii fugeau afară din cafenea, alţii cotcodăceau indignaţi, ascultându-se numai pe ei şi toţi se zvârcoleau ca dracul în cristelniţă.

Găsiţi, probabil, că mă purtam copilăreşte. Totuşi, glumele acestea aveau, poate, o pricină mai serioasă. Voiam să stric jocul şi, mai cu seamă, să spulber reputaţia măgulitoare de care mă bucuram şi al cărei gând mă făcea să turbez. „Un om ca dumneavoastră", mi se spunea cu amabilitate, iar eu simţeam cum pălesc de furie. Mă săturasem de stimă lor, de vreme ce nu era generală şi cum ar fi putut fi generală, de vreme ce eu n-o puteam împărtăşi? De aceea, cel mai bun lucru era să acopăr totul, judecată şi stimă, cu vălul ridicolului. Trebuia cu orice preţ să dau frâu liber spiritului care mă înăbuşea. Voiam să spintec frumosul manechin pe care-l plimbam peste tot şi să le arăt tuturor ce avea înăuntru. Îmi amintesc, de pildă, de o conferinţă pe care trebuia s-o ţin în faţa unor tineri avocaţi stagiari. Enervat de elogiile excesive ale decanului nostru care mă prezentase auditoriului, nu m-am mai putut stăpâni. La început am vorbit cu înflăcărarea şi emoţia la care toată lumea se aştepta şi pe care le livram la comandă, cu cea mai mare uşurinţă. Dar deodată m-am pomenit recomandând amalgamul ca metodă de apărare. Nu acel amalgam, le spuneam, perfecţionat de inchiziţiile moderne, care judecă în acelaşi timp un hoţ şi un om cinstit, pentru a-l împovăra pe cel de-al doilea cu crimele celui dintâi: trebuia, dimpotrivă, să-l aperi pe hoţ, punând în lumină crimele omului cinstit, adică ale avocatului. Asupra acestui punct m-am explicat cât se poate de limpede: „Să presupunem că am acceptat să apăr un biet cetăţean care a ucis din gelozie. Socotiţi şi dumneavoastră, domnilor juraţi, le-aş spune, cât de măruntă e vina unui om ce se mânie când îşi vede bunătatea firească pusă la grea încercare de vicleşugul sexului femeiesc. Şi nu-l oare lucru mult mai grav

că eu însumi mă aflu de părtea cealaltă a barei, pe această bancă, fără să fi fost vreodată bun şi fără să fi suferit vreodată din pricina înşelăciunii? Sunt liber, nu mă puteţi osândi şi totuşi cine sunt eu? Un cetăţean-soare, dacă e să judecăm după orgoliul care mă însufleţeşte, un ţap desfrânat, mânios că un faraon, trândav ca un rege. N-am omorât pe nimeni? Încă nu, e adevărat. Dar n-am lăsat oare să moară făpturi vrednice de toată iubirea? Poate că da. Şi poate că sunt gata s-o iau iar de la început. În timp ce omul acesta — priviţi-l şi vă veţi convinge — nu va mai săvârşi niciodată nimic din ce a săvârşit. Şi acum încă se mai miră de ce-a fost în stare să facă.” Discursul meu i-a tulburat într-o oarecare măsură pe tinerii mei confraţi. După o clipă de tăcere, s-au hotărât să izbucnească în râs. Şi-au recăpătat cu totul liniştea când am ajuns la concluzii, în care invocam, într-un chip cât se poate de elocvent, persoana umană şi presupusele sale drepturi. În acea zi, până la urmă a învins totuşi obişnuinţa.

Am repetat aceste plăcute extravaganţe, dar n-am izbutit decât să dezorientez puţin opinia publică. Nu să o dezarmez şi nici, mai cu seamă, să mă dezarmez. Uimirea pe care o întâlneam, în general, la cei ce mă ascultau, stingherеala lor oarecum reticentă, foarte apropiată de cea pe care mi-o arătaţi dumneavoastră acum — nu, e inutil să protestaţi — nu mi-au adus liniştea. Căci, vedeţi dumneavoastră, nu-l de ajuns să te învinuieşti pentru a-ţi şterge vina; dacă ar fi aşa, aş fi acum neprihănit ca un mieluşel. Trebuie să ştii să te învinuieşti după o anume metodă, pe care am izbutit s-o pun la punct abia mult mai târziu şi pe care n-am putut-o deşcoperi înainte de a mă fi aflat în cea mai deplină părăsire. Până atunci, râsul a plutit mai departe în preajma mea şi toate strădaniile mele nesăbuite n-au izbutit să stârpească din el o anume mlădiere binevoitoare, aproape drăgăstoasă, care-mi făcea rău.

Dar mi se pare că marea a început să se umfle. În curând va pleca şi vaporul nostru, căci se apropie seara. Priviţi cum se adună porumbeii, acolo, sus. Se îngrămădesc unii într-alţii, se mişcă abia simţit, iar lumina scade. Vreţi să tăcem puţin, ca să ne putem bucura în tihnă de ceasul acesta sinistru? Vă interesez? Sunteţi prea amabil. De altminteri, acum chiar sunt în primejdie de a vă interesa cu adevărat. Înainte de a mă explica în legătură cu judecătorii-penitenţi, trebuie să vă vorbesc despre desfrâu şi despre carceră.

Vă înşelaţi, vaporul merge repede. Dar Zuider Zee e o mare moartă sau aproape. Din pricina malurilor joase, pierdute în ceaţă, nu ştii unde începe şi unde sfârşeşte. Neavând nici un reper, nu putem aprecia viteza. Înaintăm, dar nimic nu se schimbă. Parcă n-am pluti, ci am visa.

În arhipelagul grecesc aveam impresia contrarie. Noi insule răsăreau întruna pe cerul orizontului. Spinarea lor despădurită delimita cerul, malurile stâncoase contrastau limpede cu marea. Nici o confuzie nu era cu putinţă; totul devenea reper în lumina necruţătoare. Şi, de la o insulă la alta, pe micul nostru vapor care înainta leneş, aveam impresia că săltăm zi şi noapte, fără o clipă de răgaz, pe creasta valurilor mărunte şi răcoroase, printre stropi de spumă şi râsete. De atunci, toată Grecia pluteşte la nesfârşit, undeva în mine, la marginea amintirii… Dar văd că am luat-o razna şi devin liric! Vă rog să mă opriţi, dragă prietene!

Dar, fiindcă veni vorba, cunoaşteţi Grecia? Nu? Cu atât mai bine! Ce-am face noi acolo, vă întreb? În acele locuri n-au ce căuta decât sufletele curate. Ştiţi că acolo prietenii se plimbă pe stradă doi câte doi, mână-n mână? Da, femeile rămân acasă, iar pe străzi poţi vedea plimbându-se în sus şi-n jos cu gravitate, ţinându-şi prietenul de mână, bărbaţi în puterea vârstei, respectabili şi purtând mustăţi. În Orient de asemenea, câteodată? E adevărat. Dar spuneţi-mi, aţi îndrăzni să mă ţineţi de mână pe străzile Parisului? Glumesc! Noi avem ţinută, e lucru ştiut, murdăria ne ţine

ţepeni, înainte de a ne duce în insulele greceşti ar trebui să ne spălăm din cap până-n picioare. Acolo aerul e cast, marea şi plăcerea curate. Iar noi…

Să ne aşezăm pe aceste şezlonguri. Ce pâclă! Rămasesem, cred, la carceră. Da, o să vă spun îndată despre ce-l vorba. După ce m-am zbătut în fel şi chip, după ce-am scos tot ce se putea scoate din atitudinea mea impertinentă, descurajat de atâtea eforturi inutile, am hotărât să renunţ cu totul la societatea bărbaţilor. Nu, nu, n-am căutat o insulă pustie, aşa ceva nu mai există. M-am refugiat în preajma femeilor. Ştiţi, ele nu condamnă cu adevărat nici una din slăbiciunile noastre; mai curând încearcă să ne umilească sau să ne dezarmeze. De aceea, femeia nu-l răsplata războinicului, ci a criminalului. E limanul, adăpostul lui şi de cele mai multe ori e arestat în patul ei. Nu-l oare tot ce ne-a mai rămas din paradisul terestru? Descumpănit, am alergat la adăpostul meu firesc. Dar acum renunţasem la frazele frumoase. Mai jucăm puţin, din obişnuinţă; totuşi, nu mai dădeam dovadă de aceeaşi imaginaţie. Mi-e greu s-o mărturisesc, de teamă să nu spun cine ştie ce cuvinte grosolane: mi se pare că în acea vreme am simţit nevoia unei iubiri. Obscen, nu-l aşa? Eram, în orice caz, năpădit de o suferinţa mocnită, de un fel de senzatie de privaţiune, care m-a făcut mai disponibil şi mi-a îngăduit, atât din nevoie, cât şi din curiozitate, să mă leg mai mult de câteva femei. Fiindcă simţeam nevoia să iubesc şi să fiu iubit, m-am crezut îndrăgostit de-a binelea. Cu alte cuvinte, am făcut pe prostul.

Mă surprindeam punând adesea o întrebare pe care până atunci, ca orice bărbat cu experienţă, o evitasem întotdeauna. Mă auzeam spunând: „Mă iubeşti?” Ştiţi că în asemenea situaţie obiceiul cere să răspunzi: „Dar tu?” Dacă răspundeam da, mă legam mai mult decât îmi îngăduiau adevăratele mele sentimente. Dacă îndrăzneam să spun nu, riscam să nu mai fiu iubit, ceea ce m-ar fi făcut să sufăr. Cu cât era mai în primejdie sentimentul în care nădăjduiam să-mi găsesc liniştea, cu atât îl ceream mai imperios de la

partenera mea. Eram, aşadar, silit să fac făgăduieli din ce în ce mai explicite şi să pretind inimii mele un sentiment tot mai adânc. Am făcut astfel o falsă pasiune pentru o femeiuşcă nostimă, care citise cu atâta sârguinţă revistele pentru femei, încât se pricepea să vorbească despre dragoste cu siguranţa şi convingerea unui intelectual vestind societatea fără clase. Această convingere, ştiţi prea bine, e molipsitoare. Am început şi eu să vorbesc despre dragoste şi am sfârşit prin a mă convinge singur că sunt îndrăgostit. Cel puţin până în clipa în care mi-a devenit amantă şi când am înţeles că revistele care o învăţaseră să vorbească despre dragoste n-o învăţaseră şi cum s-o facă. După ce iubisem un papagal, am fost silit să mă culc cu un şarpe. Am căutat, aşadar, aiurea dragostea făgăduită în cărţi, dar pe care n-o întâlnisem niciodată în viaţă.

Îmi lipsea însă entuziasmul. De mai bine de treizeci de ani mă iubeam numai pe mine. Cum aş fi putut nădăjdui să pierd o atare deprindere? Adevărul e că n-am pierdut-o câtuşi de puţin şi că am rămas doar un veleitar al pasiunii. Am făcut făgăduieli în dreapta şi în stânga. Am contractat iubiri simultane, aşa cum, odinioară, avusesem legături multiple. Am nefericit mai multe făpturi chiar decât pe timpul splendidei mele indiferenţe. V-am spus că papagalul meu, în culmea disperării, a vrut să facă grevă foamei? Din fericire am sosit la timp şi m-am resemnat să-l ţin mâna până în ziua în care l-a întâlnit pe inginerul cu tâmple cărunte — abia întors dintr-o călătorie în Bali — pe care i-l descrisese revista ei preferată. În orice caz, departe de a fi, cum se spune, târât şi iertat în veşnicia pasiunii, n-am făcut decât să sporesc numărul greşelilor şi rătăcirilor mai vechi; din care pricină am căpătat o asemenea silă de iubire încât, ani în şir, n-am putut auzi fără să scrâşnesc din dinţi Viaţa în roz sau Moartea din dragoste a Isoldei. Am încercat atunci să renunţ, dintr-un anume punct de vedere, la femei şi să duc o viaţă castă. La urma urmei, prietenia lor trebuia să-mi ajungă. Dar asta însemna să renunţ la joc. În afara dorinţei,

femeile mă plictiseau peste măsură şi, în chip vizibil şi eu le plictiseam. Renunţasem la joc, la teatru, trăiam acum după adevăr. Dar adevărul, dragă prietene, e plictisitor la culme.

Nemaiaşteptând nimic nici de la dragoste, nici de la căştiţâţe, m-am gândit că-mi mai rămânea desfrâul, care înlocuieşte de minune dragostea, face râsetele să amuţească, tăcerea să coboare, dăruind nemurirea. Pentru cel ajuns la un anume grad de beţie lucidă şi care, culcat noaptea târziu între două femei de stradă, se simte golit de orice dorinţă, speranţa nu mai e o tortură; spiritul său domneşte peste toate timpurile, iar durerea de a trăi nu mai există pentru el. Într-un sens, trăisem întotdeauna în desfrâu, de vreme ce dorisem întotdeauna să fiu nemuritor. Şi nu-l oare acesta străfundul firii mele precum şi urmarea acelei nemărginite iubiri de mine însumi despre care v-am vorbit? Da, râvneam cu toată fiinţa să fiu nemuritor. Mă iubeam prea mult pentru a nu dori ca preţiosul obiect al dragostei mele să nu dispară niciodată. Şi cum în stare de trezie, dacă ai ajuns să te cunoşti cât de cât, ţi-e peste putinţă să vezi de ce i-ar fi fost dăruită nemurirea unei maimuţe desfrânate, nu-mi mai rămânea decât să-mi procur succedanee de nemurire. Fiindcă doream viaţa veşnică, mă culcam cu târfe şi beam nopţi întregi. Dimineaţa, bineînţeles, simţeam în gură gustul amar al condiţiei mele de făptură muritoare. Dar ore în şir plutisem, preaferice, la mari înălţimi. Voi îndrăzni oare să vă mărturisesc? Îmi amintesc încă şi acum cu duioşie de nopţile când mă duceam într-un local sordid ca să mă întâlnesc cu o dansatoare care mă onora cu favorurile ei şi pentru a cărei bună reputaţie m-am bătut chiar, într-o seară, cu un tinerel lăudăros. Mă lăfăiam noapte de noapte în spatele tejghelei, în lumina roşie şi în praful acelui lăcaş de desfătare, minţind de îngheţau apele şi bând întruna fără oprire. În zori mă prăvăleam în patul, veşnic desfăcut, al prinţesei mele, care se lăsa mecanic în voia plăcerii, adormind o clipă mai târziu.

Apoi venea ziua, luminând blând tot acel dezastru, iar eu mă ridicam, drept şi nemişcat în dimineaţa strălucitoare.

Alcoolul şi femeile mi-au adus, la drept vorbind, singura uşurare de care eram vrednic. Vă încredinţez acest secret, dragă prietene; folosiţi-l fără teamă! Veţi vedea că adevăratul desfrâu este izbăvitor, pentru că nu creează, nici un fel de îndatorire. În desfrâu nu te posezi decât pe tine însuţi; iată de ce rămâne îndeletnicirea preferată a celor ce se iubesc pe ei înşişi mai presus de orice. E o junglă fără viitor şi fără trecut, fără făgăduinţă, mai cu seamă şi fără pedeapsă imediată. Locurile unde sălăşluieşte sunt depărtate de lume. Intrând, laşi în urmă atât teamă cât şi speranţa. Vorbele, aici, sunt de prisos; ceea ce cauţi se poate căpăta şi fără cuvinte şi adesea, da, chiar fără bani. Ah! Lăsaţi-mă, vă rog, să aduc omagiul meu femeilor necunoscute şi uitate care m-au ajutat atunci. Îmi mai amintesc şi astăzi de ele cu un anume respect.

M-am folosit din plin de acest mod de a mă elibera. Am putut chiar fi văzut într-un hotel, păcătuind, după cum se spune, în acelaşi timp cu o prostituată bătrână şi cu o fetişcană din cea mai bună societate. Cu cea dintâi făceam pe cavalerul îndrăgostit, iar pe a doua mă străduiam să o învăţ anumite realităţi. Din nefericire, prostituata avea o fire foarte burgheză: nu după multă vreme a consimţit să-şi scrie memoriile pentru un ziar religios foarte deschis Ia ideile moderne. Fetişcana, la rându-l, s-a măritat, spre a-şi satisface instinctele dezlănţuite şi spre a nu lăsa fără întrebuinţare nişte talente cu totul remarcabile. Sunt, de asemenea, foarte mândru că am fost primit în acea vreme ca un egal într-o asociaţie masculină prea des calomniată. Dar asupra acestui lucru nu voi insista: ştiţi bine că până şi oamenii foarte inteligenţi se fălesc atunci când pot goli o sticlă mai mult decât vecinul. Aş fi putut, aşadar, să-mi aflu pacea şi izbăvirea în acel prea fericit dezmăţ. Dar şi de data asta am întâlnit o piedică în mine. A început să mă doară ficatul şi m-a răzbit o oboseală îngrozitoare, care nu mi-a

trecut nici până azi. Ne jucăm de-a nemurirea şi, după câteva săptămâni, ne pomenim că abia ne mai putem târî de la o zi la alta.

Singurul folos al acestei experienţe, după ce-am renunţat la isprăvile mele nocturne, a fost acela de a-mi fi făcut viaţa mai puţin dureroasă. Oboseala care-mi măcina trupul tocise în acelaşi timp în mine multe puncte sensibile. Orice exces micşorează vitalitatea, deci şi suferinţa. Spre deosebire de ceea ce se crede în mod obişnuit, desfrâul n-are în el nimic frenetic. E doar un somn nesfârşit. Aţi observat probabil că bărbaţii cu adevărat geloşi n-au decât un singur gând: să se culce cu femeia care, cred ei, i-a trădat. Bineînţeles, nu vor astfel decât să se asigure o dată mai mult că sunt încă stăpânii scumpei lor comori. Vor s-o aibă, cum se spune. Dar mai e ceva: îndată după asta, sunt mai puţin geloşi. Gelozia fizică este un rezultat al închipuirii, dar totodată şi o judecată asupra ta însuţi. Pui pe seama rivalului gândurile urâte pe care le-ai avut în împrejurări asemănătoare. Din fericire, excesul plăcerii slăbeşte imaginaţia ca şi judecata. Suferinţa adoarme o dată cu virilitatea şi nu se trezeşte decât o dată cu ea. Pentru aceleaşi pricini, adolescenţii îşi pierd, o dată cu prima lor femeie, neliniştea metafizică, iar anumite căsătorii care nu sunt decât un desfrâu birocratizat, devin în acelaşi timp dricurile cenuşii ale îndrăznelii şi imaginaţiei. Da, dragă prietene, căsătoria burgheză a pus întreaga noastră ţară sub semnul papucilor şi halatului şi în curând o va duce la groapă.

Exagerez? Nu, dar pierd şirul. Voiam doar să vă spun cât de bine mi-au prins acele luni de orgie. Trăiam într-un fel de ceaţă, în care râsul hohotea tot mai stins, încât până la urmă nici nu-l mai auzeam. Indiferenţa mea şi până atunci atât de mare, nemaiîntâlnind nici o stavilă, se întindea ca o scleroză. Terminasem cu emoţiile! Starea mea de spirit era mereu aceeaşi sau, mai bine-zis, nici nu putea fi vorba de o stare de spirit. Plămânii tuberculoşi se vindecă uscându-se şi astfel fericitul lor stăpân moare înăbuşit cu încetul. Aşa s-

a întâmplat şi cu mine: o dată cu vindecarea, venea, liniştită, moartea. Trăiam încă din meseria mea, dar reputaţia îmi fusese mult ştirbită de vorbele mele extravagante, iar existenţa mea dezordonată nu-mi mai îngăduia să-mi exercit profesia cu regularitate. E interesant de notat că oamenii nu mă osândeau atâta pentru excesele nocturne, cât pentru cuvintele mele pline de sfidare. Clienţii deveneau bănuitori când, uneori, în pledoariile mele, mă auzeau rostind cuvântul Dumnezeu. Se temeau, fără îndoială, că Cerul nu va şti să le apere interesele la fel de bine ca un avocat priceput. De aici până la a trage concluzia că invocam divinitatea în măsura în care nu cunoşteam legea nu mai era decât un pas. Clienţii mei au făcut şi pasul acesta şi au început să mă caute tot mai rar.

Din când în când, totuşi, mai pledam. Uneori, uitând că nu mai cred în ceea ce spun, pledam chiar bine. Eram dus de propria mea voce şi o urmăm; nu mai puteam fi la înălţime, ca odinioară, dar mă ridicam, totuşi, de la pământ, în zbor răzant, în afara meseriei, vedeam puţină lume. Întreţineam încă, dar cu mare efort, una sau două legături mai vechi. Mi se întâmpla chiar să petrec cu acele femei seri de pură prietenie, în care nu simţeam faţă de ele nici cea mai mică dorinţă doar că, ştiind dinainte că mă voi plictisi, abia ascultam ce mi se spune. Începusem să mă îngraş şi am crezut că, în sfârşit, criza se terminase. Nu mă mai aştepta decât bătrâneţea.

Într-o zi însă, pe când mă aflam pe un transatlantic, pe puntea superioară, fireşte, călătorind cu o prietenă ce nu ştia că-mi sărbătoresc astfel vindecarea, am zărit deodată un punct negru în largul oceanului de culoarea fierului. Mi-am întors repede privirea şi inima a început să-mi bată cu putere. Când, cu mare greutate, am izbutit să mă uit iar într-acolo, punctul acela negru dispăruse. Tocmai voiam să strig, să chem prosteşte într-ajutor, când l-am văzut din nou. Era unul din acele resturi pe care le lasă vapoarele în urma lor. Totuşi, nu putusem îndura să-l privesc, căci mă

gândisem de îndată la un înecat. Am înţeles atunci, fără revoltă, aşa cum te împaci cu o idee despre care ştii de mult că-l adevărată, că acel strigăt care, cu atâţia ani în urmă, răsunase în spatele meu deasupra Senei, călătorise prin lume în tot acest răstimp, purtat de fluviu către apele Mânecii, peste întinderea nemărginită a oceanului şi că mă aşteptase aici, până în ziua când l-am întâlnit. Şi am mai înţeles că mă va aştepta mereu pe mări şi pe fluvii, pretutindeni unde se află apa amară cu care fusesem botezat. Spuneţi-mi, oare nu suntem şi aici tot pe apă? Pe apa întinsă, monotonă, nesfârşită, ale cărei margini se confundă cu cele ale pământului. Cum să cred că vom ajunge vreodată la Amsterdam? Nu vom mai ieşi niciodată din acest uriaş agheasmatar. Ascultaţi! Nu auziţi strigătul pescăruşilor nevăzuţi? Strigă spre noi, dar către ce ne cheamă?

Sunt aceiaşi care strigau, trimiţându-şi chemarea peste Atlantic, în ziua în care am înţeles pentru totdeauna că nu sunt vindecat, că eram încolţit din toate părţile şi că trebuia să mă împac cu acest gând. Se sfârşise cu viaţa orgolioasă, dar o dată cu ea se sfârşise şi cu mine şi cu răzvrătirea. Trebuia să mă supun şi să-mi recunosc vina. Trebuia să trăiesc în carceră. E adevărat, nu cunoaşteţi acea temniţă aflată sub pământ, numită în evul mediu carceră. De obicei, erai uitat aici pe viaţă. Temniţa aceasta se deosebea de celelalte prin dimensiunile sale iscusit chibzuite. Nu era destul de înaltă ca să poţi sta în picioare, dar nici îndeajuns de lată ca să te culci Te îngrămădeai în ea cum puteai, trăind de-a curmezişul; somnul aici era o cădere, veghea o ghemuire. Dragul meu, invenţia această simplă era — şi când vorbesc aşa ştiu bine ce spun — cu adevărat genială. În fiecare zi, cu trupul strâns ca într-un cleşte, clipă de clipă, osânditul afla că e vinovat şi că a fi nevinovat înseamnă să te poţi întinde cu voioşie din toate mădularele. Puteţi să vă închipuiţi în temniţa aceea un om obişnuit să trăiască pe înălţimi şi pe puntea superioară a văpoarelor?

Ce? Poţi fi închis în temniţă şi să fii nevinovat? Improbabil, cu totul improbabil! Dacă ar fi aşa, raţionamentul meu n-ar mai face două parale! Refuz să examinez, fie şi măcar pentru o clipă, ipoteza că nevinovăţia s-ar vedea silită să trăiască gheboşată. De altminteri, nu putem afirma nevinovaţia nimănui, dar putem afirma cu siguranţă vinovăţia tuturor. Fiecare om este o mărturie a crimelor tuturor celorlalţi, iată credinţa şi speranţa mea.

Credeţi-mă, religiile se înşeală atunci când îi mustră pe oameni, zvârlind, printre tunete şi fulgere, porunci. Nu-l nevoie de Dumnezeu nici pentru a crea vinovăţia, nici pentru a pedepsi. Semenii noştri, ajutaţi de noi înşine, ne sunt de-ajuns. Vorbeaţi de Judecată de Apoi. Îngăduiţi-mi să râd cu respect. O aştept fără teamă. Căci am cunoscut lucrul cel mai rău: judecata oamenilor. Pentru ei nu există circumstanţe aţenuanţe şi chiar în bună intenţie văd o crimă. Aţi auzit măcar de carceră în care se scuipă, imaginată de curând de un popor ce voia să arate că e cel mai de seamă de pe pământ? E vorba de o cutie zidită, în care prizonierul stă În picioare, dar nu poate să se mişte. Poarta solidă care-l zăvorăşte în scoica lui de ciment se opreşte la înălţimea bărbiei. Nu i se vede decât faţa, pe care fiecare paznic care trece scuipă din belşug. Prizonierul, cu trupul pe de-a-ntregul încătuşat, nu poate să se şteargă, deşi îi este îngăduit, e drept, să închidă ochii. Şi asta, dragul meu, au inventat-o oamenii. Pentru ca să dea la iveală această capodoperă n-au avut nevoie de Dumnezeu.

Atunci? Atunci singura utilitate a lui Dumnezeu ar fi aceea de a chezăşui nevinovăţia, iar religia eu aş vedea-o mai curând ca o mare spălătorie, ceea ce a şi fost, de altfel, dar pentru puţină vreme, trei ani mai exact, dar atunci nu se numea religie. De atunci săpunul lipseşte, avem nasul murdar şi ni-l ştergem unul altuia. Toţi chiulangii, toţi pedepsiţii, ne scuipăm unii pe alţii şi apoi zdup, la carceră cu noi! Totul e cine scuipă primul. Îţi voi spune un mare

secret, dragul meu. Nu aştept Judecata de Apoi: ea are loc în fiecare zi.

Nu, nu-l nimic, tremur puţin din pricina umezelii ăsteia blestemate. De altfel, am ajuns. Stau aici. Luaţi-o înainte. Dar mai rămâneţi, vă rog şi intraţi cu mine. N-am terminat, trebuie să continui. Să continui, iată lucrul cel mai greu. Ştiţi, de pildă, de ce l-au răstignit pe cel la care vă gândiţi, poate, în clipa asta? Bun, aveau nenumărate motive s-o facă. Întotdeauna există motive să ucizi un om. Dimpotrivă, e cu neputinţă să aduci dovada că e îndreptăţit să trăiască. Iată de ce crima îşi găseşte întotdeauna avocaţi, iar nevinovăţia doar uneori. Dar acea înspăimântătoare agonie, în afară de pricinile ce ne-au fost atât de explicate timp de două mii de ani, mai avea una, cu deosebire însemnată, dar care nu ştiu de ce, e tăinuită cu mare grijă. Adevărata pricină este că El ştia că nu-l cu totul nevinovat. Nu purta povara greşelii de care era învinuit, dar făptuise altele, chiar dacă nu ştia care sunt acelea. Sau poate ştia? Căci de la El porniseră toate. E cu neputinţă să nu fi auzit vorbindu-se despre uciderea pruncilor. Din pricina Lui muriseră pruncii din Iudeea, ucişi în timp ce părinţii săi îl duceau la adăpost. Nu voise asta, bineînţeles. Soldaţii sângeroşi, pruncii sfârtecaţi îl umpleau de groază şi de silă. Dar, aşa cum era, sunt sigur că nu putea să-l uite. Şi acea tristeţe ce se străvede în toate faptele Sale nu-l oare melancolia fără leac a celui care auzea în ceasurile nopţii vocea Raşelei plângându-şi pruncii şi nevrând a primi mângâiere? Gemetele ei se înălţau în noapte. Raşela îşi chemă pruncii ucişi din pricina Lui, iar El trăia!

Ştiind ce ştia, cunoscând totul despre om — ah! Cine-ar fi crezut că adevărata crimă nu e să omori, ci să nu mori tu însuţi — faţă-n faţă zi şi noapte cu nevinovata lui crimă, îi era din ce în ce mai greu să rămână ceea ce era şi să continue. Era mai bine să termine cu toate, să nu se apere, să moară, spre a nu mai fi singurul în viaţă şi spre a merge acolo unde nădăjduia că va fi ajutat. Dar n-a fost ajutat şi

atunci s-a tânguit. Au avut însă grijă să-l cenzureze. Da, cred că Evanghelistul al treilea e cel ce pentru întâia oară a trecut sub tăcere plângerea Lui. „Pentru ce m-ai părăsit?” e un strigăt de răzvrătire, nu credeţi? De aceea a şi fost suprimat. Să nu uităm că, dacă Luca nu le-ar fi înlăturat, cuvintele acelea ar fi trecut aproape neobservate sau, în orice caz, n-ar fi căpătat importanţa ce li s-a acordat mai târziu. Astfel, cenzorul strigă în gura mare ceea ce vrea să tăinuiască. Căci şi orânduirea lumii e ambiguă.

Nu se poate însă tăgădui că acela pe care l-au cenzurat n-a mai putut continua şi, dragul meu, când spun asta, ştiu despre ce vorbesc. A fost o vreme când mă întrebam în fiecare clipă cum voi izbuti să ajung clipa următoare. Da, în lumea asta poţi să faci războiul, să maimuţăreşti dragostea, să-ţi chinuieşti semenul, să faci paradă prin ziare de propria-ţi persoană sau numai să-ţi vorbeşti de rău vecinul în timp ce împleteşti la ciorap; dar, în anumite cazuri, faptul de a continua, simplul fapt de a continua e un lucru ce întrece puterile unui om. Iar El nu avea puteri supraomeneşti, de asta puteţi fi sigur. Şi-a strigat suferinţa, agonizând şi de aceea îl iubesc, pe El, pe prietenul meu, care a murit fără a şti.

Din nefericire ne-a lăsat singuri, ca să continuăm, oricum şi oriunde, chiar ghemuiţi într-o carceră, ştiind ce ştia şi El, dar nefiind în stare să facem ce-a făcut şi să murim aşa cum a murit El. Au încercat, fireşte, să se slujească de moartea Lui. Ce idee genială să ni se spună: „Nu sunteţi albi ca neaua, bun, ăsta-l lucru ştiut. Dar n-o să ne pierdem vremea cu fiecare dintre voi. Vom rezolva chestiunea dintr-o dată, pe cruce!” Dar prea mulţi oameni se caţără acum pe cruce, numai ca să fie văzuţi de cât mai de departe, chiar dacă pentru asta trebuie să-L calce în picioare pe Cel Răstignit de atâta vreme. Prea mulţi oameni au hotărât să aleagă milă în locul generozităţii. Vai, nedreptatea, nedreptatea ce I s-a făcut îmi sfâşie inima!

Văd că iar pune stăpânire pe mine vechiul năravː nu mai am mult şi o să încep să pledez. Iertaţi-mă şi înţelegeţi că am motivele mele. De pildă, numai la câteva străzi de aici, se află muzeul „Domnului Iisus de sub acoperiş”. Pe vremea aceea, foloseau drept catacombe podurile. Asta pentru că pivniţele de pe aici sunt pline cu apă. Dar astăzi, puteţi fi liniştit, dumnezeul lor nu se mai afla nici în pod şi nici în pivniţă. L-au cocoţat pe un jilţ judecătoresc, în adâncul inimii lor şi lovesc şi judecă mai cu seamă, judecă întruna, în numele Lui. El îi vorbea Păcătoasei cu blândeţe: „Nici eu nu te osândesc!”; iar ei osândesc fără cruţare şi fără alegere… În numele Domnului, iată-ţi pedeapsa! În numele Domnului? Dar prietenul meu nu asta voia. Voia să fie iubit, doar atât. Mai sunt, bineînţeles, oameni care îl iubesc, chiar printre creştini. Dar îi numeri pe degete. Ştiuse dinainte că aşa va fi, căci avea simţul umorului. Petru, ştiţi doar, Petru cel fricos, se va lepăda de el: „Nu-l cunosc pe omul acesta… Nu ştiu ce vrei să spui…” etc. Sunt vorbe care întrec orice măsură, iar el face un joc de cuvinte: „Pe piatra aceasta voi clădi Biserica mea”. Nimeni n-ar fi putut merge cu ironia atât de departe, nu găsiţi? Şi totuşi şi de data asta tot ei triumfă! „Vedeţi, a spus-o dinainte! Da, a spus-o, într-adevăr, căci ştia bine cum stau lucrurile. Şi apoi a plecat pentru totdeauna, lăsându-l să judece şi să condamne, cu iertarea pe buze şi cu osânda în inimă.

Căci nu se poate spune că milă a pierit, nu, nici pomeneală, de dimineaţă până seara nu vorbim decât de ea. Numai că nimeni nu mai este declarat nevinovat. Pe leşul nevinovăţiei viermuiesc judecătorii, judecători de toate soiurile, cei ai lui Hristos şi cei ai lui Antihrist, laolaltă înfrăţiţi în carceră. Căci nu trebuie să-l împovărăm numai pe creştini. Şi ceilalţi sunt vârâţi până-n gât în toată treaba asta. Ştiţi ce s-a întâmplat cu una din casele care l-a adăpostit în acest oraş pe Descartes? A devenit azil de nebuni. Da, trăim în mijlocul delirului general şi al persecuţiei. Noi înşine, fireşte, nu putem rămâne deoparte.

Cred că v-aţi dat seama că nu cruţ pe nimeni şi nimic şi ştiu că şi dumneavoastră gândiţi întru totul ca mine. Astfel, de vreme ce suntem judecători cu toţii, suntem cu toţii vinovaţi unii faţă de ceilalţi; în felul nostru jalnic, suntem Hristos şi cu toţii, unul câte unul răstigniţi şi tot fără a şti. Sau, mai bine zis, am fi asta, dacă eu, Clamence, n-aş fi găsit scăparea, singura soluţie, adevărul…

Mă opresc aici, iubite prietene, fiţi fără grijă! Ne vom despărţi, de altfel, căci iată, am ajuns la uşa mea. Ce vreţi, când eşti singur şi pe deasupra şi istovit, ţi se întâmplă uşor să te crezi prooroc. La urma urmei, asta şi sunt, în pustiul acesta de piatră, de ceţuri şi de ape putrede: prooroc fără vlagă pentru searbede vremi, Elie fără Mesia, ars de friguri şi îmbuibat cu alcool, cu spatele lipit de o uşă mucedă, cu degetul ridicat spre cerul scund, zvârlind blesteme asupra oamenilor fără lege care nu pot îndura nici un fel de judecată. Căci n-o pot îndura, dragul meu şi cu asta am spus totul. Cel care se supune unei legi nu se teme de o judecată care-l aşează la locul ce i se cuvine într-o rânduială în care crede. Dar cel mai mare chin pe care l-au suferit vreodată oamenii este acela de a fi judecaţi fără nici o lege. Şi acesta-l chinul nostru. Uitând de fire, judecătorii îşi dau frâu liber, dezlănţuindu-se la întâmplare şi pierzând orice măsură. Atunci.

— Nu-l aşa?

— Trebuie să încercăm să-l întrecem. Şi astfel se iscă învălmăşeala cea mare. Proorocii şi tămăduitorii se înmulţesc văzând cu ochii, grăbindu-se care mai de care să aducă legea cea bună, organizarea cea fără de cusur, înainte ca pământul să se fi pustiit. Dar, din fericire, eu sunt începutul sfârşitului, eu vestesc legea: sunt judecătorul-penitent.

Da, da, o să vă spun mâine în ce constă această frumoasă meserie. Plecaţi poimâine, trebuie, aşadar, să ne grăbim. Nu vreţi să veniţi la mine? Vă rog să sunaţi de trei ori. Vă întoarceţi la Paris? Parisul e departe, Parisul e frumos, nu l-

am uitat. Îmi amintesc de felul cum apune acolo soarele, tot cam pe timpul ăsta. Seara se lasă foşnind uscat peste acoperisurile albastre de fum, vuietul oraşului se aude înăbuşit, fluviul pare că începe să curgă spre deal. Rătăceam la acea oră pe străzi. Ştiu, ceilalţi rătăcesc şi acum. Rătăcesc, prefăcându-se că se grăbesc către nevasta obosită, către casa severă… Ah! Prietene, ştiţi ce înseamnă făptura singuratică rătăcind prin marile oraşe…?

Mă simt cât se poate de stânjenit că trebuie să vă primesc culcat. N-am mare lucru, doar puţină febră, pe care mi-o îngrijesc cu rachiu de ienupăr. Sunt învăţat cu asemenea accese. Cred că sufăr de friguri, pe care le-am căpătat pe vremea când eram papă. Nu glumesc decât pe jumătate. Ştiu ce gândiţi: că e greu să descurci din spusele mele adevărul de minciună. Mărturisesc că aveţi dreptate. Nici chiar eu… Unul dintre cunoscuţii mei împărţea oamenii în trei categorii: cei care vor să nu aibă nimic de ascuns ca să nu fie siliţi să mintă, cei care preferă să mintă că să aibă ceva de ascuns şi, în sfârşit, cei cărora le place atât minciuna, cât şi misterul. Vă las să alegeţi singur locul ce mi se potriveşte cel mai bine.

Dar ce însemnătate au toate astea? Oare minciuna nu ne pune până la urmă pe drumul adevărului? Iar poveştile mele, adevărate sau mincinoase, nu ţintesc toate acelaşi lucru, n-au toate acelaşi înţeles? Atunci ce însemnătate mai are dacă sunt adevărate sau mincinoase, de vreme ce şi într-un caz şi într-altul, arată ceea ce-am fost şi ceea ce sunt? Uneori vezi mai limpede în cel ce minte decât în cel ce spune adevărul. Adevărul, ca şi lumina, orbeşte. Minciuna, dimpotrivă, e ca un frumos amurg, care pune în valoare fiecare lucru.

În sfârşit, luaţi-o cum vreţi, dar am fost făcut papă într-un lagăr de prizonieri.

Staţi, vă rog. Văd că vă uitaţi la cameră. E goală, e drept, dar e curată. Un Vermeer, fără mobile şi fără cratiţe. Fără cărţi, de asemenea, căci e mult de când nu mai citesc nimic.

Odinioară casa mea era plină de cărţi citite doar pe jumătate. E un obicei la fel de scârbos ca şi acela de a gusta doar puţin dintr-un pateu de ficat şi de a arunca apoi restul. De altminteri, nu-mi mai plac decât confesiunile, iar autorii de confesiuni scriu mai cu seamă spre a se ascunde şi a nu spune nimic din ceea ce ştiu. Tocmai atunci când pretind că trec la mărturisiri e cazul să devii bănuitor, căci e sigur că se pregătesc să împopoţoneze adevărul. Credeţi-mă, sunt expert în materie. Latã de ce am rupt-o cu toate. N-am mai vrut în jurul meu nici cărţi, nici obiecte de prisos, ci numai strictul necesar, o cameră curată şi lustruită ca un sicriu. De altfel, când te întinzi pe unul din aceste paturi olandeze, atât de ţări şi cu cearşafurile atât de imaculate, parcă ai muri înfăşurat în giulgiuri şi îmbălsămat cu neprihănire.

Sunteţi curios să-mi cunoaşteţi aventurile pontificale? Numai banalităţi, vă rog să mă credeţi. Voi găsi oare puterea să vi le povestesc? Da, mi se pare că a început să-mi scadă temperatura. E aşa de mult de atunci! Lucrurile s-au petrecut în Africa, unde, datorită domnului Rommel, războiul era în toi. Eu nu luam parte la lupte, liniştiţi-vă. Nu luasem parte nici la cele din Europa. Fusesem mobilizat, bineînţeles, dar nu intrasem niciodată în foc. Într-un sens, îmi pare rău. Poate că asta ar fi schimbat multe. Armata franceză n-a avut nevoie de mine pe front. Mi-a cerut doar să particip la retragere. Apoi am regăsit Parisul şi pe germani. Am fost ispitit să intru în Rezistenţă, despre care începea să se vorbească aproximativ în perioada în care am descoperit că sunt patriot. Zâmbiţi? N-aveţi dreptate. Descoperirea am făcut-o pe coridoarele metroului, la Châtelet. Un câine se rătăcise în acel labirint. Mare, cu blana ţepoasă, cu o ureche sfâşiată, ţopăia, privind vesel şi adulmecând picioarele care treceau. Am pentru câini o dragoste veche şi credincioasă. Îi iubesc pentru că ei iartă întotdeauna. Am chemat câinele care ezită, vizibil cucerit, dând din coadă cu entuziasm, la câţiva paşi în faţa mea. Chiar atunci, un tânăr soldat german a trecut pe lângă

mine, călcând sprinten. Ajuns în dreptul câinelui, l-a mângâiat pe cap. Fără să şovăie, animalul s-a luat după el, cu acelaşi entuziasm şi amândoi s-au pierdut în depărtare. Ciuda şi furia pe care le-am simţit împotriva soldatului neamţ mi-au arătat în chip neîndoielnic că reacţia mea era patriotică. Dacă acel câine l-ar fi urmat pe un civil francez, lucrul m-ar fi lăsat cu totul indiferent. Dar aşa, mi-l imaginam pe simpaticul animal în chip de mascotă a unui regiment german şi simţeam cum mă cuprinde mânia. Testul era cât se poate de convingător.

M-am dus în zona sudică, să mă lămuresc în legătură cu Rezistenţa. Dar, o dată ajuns acolo şi având toate informaţiile necesare, am început să ezit. Hotărârea mea mi se părea întrucâtva nebunească şi, la urma urmei, de-a dreptul romantică. Cred mai cu seamă că acţiunea subterană nu se potrivea nici cu temperamentul, nici cu gustul meu pentru înălţimile scăldate în lumină. Aveam impresia că mi se cere să ţes zile şi nopţi în şir într-o pivniţă, aşteptând ca nişte brute să vină să mă scoată din bârlogul meu, să destrame ceea ce ţesusem şi apoi să mă târască într-o altă pivniţă unde să mă ucidă în bătăi. Îi admiram pe acei eroi ai adâncimilor, dar mă simţeam incapabil să-l imit.

Am trecut, deci, în Africa de nord, cu intenţia vagă de a ajunge la Londra. Dar am renunţat, situaţia din Africa fiind tulbure şi cele două părţi părându-mi a avea dreptate în egală măsură. Văd, după expresia dumneavoastră, că socotiţi că trec mult prea repede peste amănunte care-şi au importanţa lor. Şi dacă am presupune că, judecându-vă la adevărata dumneavoastră valoare, trec peste ele repede tocmai pentru ca să le remarcaţi mai bine? Fapt e că până la urmă m-am dus în Tunisia, unde o prietenă săritoare îmi găsise de lucru. Prietena aceasta era o făptură foarte inteligentă, care făcea film. M-am dus după ea la Tunis şi nu i-am cunoscut adevărata meserie decât în zilele care au urmat debarcării Aliaţilor în Algeria. În aceeaşi zi a fost

arestată de nemţi şi eu de asemenea, dar fără voia mea. Nu ştiu ce s-a întâmplat cu ea. Mie unul nu mi-au făcut nici cel mai mic rău şi am înţeles, după ce trecusem printr-o spaimă cumplită, că era mai cu seamă vorba de o măsură de siguranţă. Am fost internat lângă Tripoli, într-un lagăr, unde nu eram prea rău trataţi, dar în care sufeream de sete şi de cele mai mari lipsuri. Noi, copiii acestei jumătăţi de secol, n-avem nevoie de prea multe precizări când vrem să ne imaginăm asemenea locuri. Acum o sută cincizeci de ani, oamenii se înduioşau privind lacurile şi pădurile. Astăzi avem lirismul închisorii. Aşa că mă bizui pe dumneavoastră. Adăugaţi doar câteva amănunte: căldura, soarele bătându-ne în creştet, muştele, nisipul, setea.

Cu mine se afla un tânăr francez care credea cu tărie în Dumnezeu. Într-adevăr, e ca într-o poveste cu zâne. Un fel de Duguesclin, dacă vreţi. Din Franţa trecuse să lupte în Spania. Generalul catolic îl închisese, iar tânărul nostru, văzând că în lagărele franchiste năutul era, dacă pot îndrăzni să spun aşa, binecuvântat de Roma însăşi, căzuse pradă celei mai negre mâhniri. Nici cerul Africii, sub care ajunsese mai târziu, nici clipele de răgaz din lagăr nu-l lecuiseră de acea mâhnire. Dar meditaţiile îndelungi, precum şi soarele îl scoseseră oarecum din starea lui normală. Într-o zi, în timp ce, sub cortul peste care şiroiau valuri de plumb topit, zece oameni, printre care şi eu, gâfâiam înconjuraţi de roiuri de muşte, a început din nou să-şi strige diatribele împotriva celui pe care-l numea „Romanul”. Era nebărbierit de câteva zile şi se uita la noi cu privirea rătăcită. Avea pieptul gol, scăldat în sudoare, iar mâinile îi alergau pe claviatura vizibilă a coastelor. Ne spunea că e nevoie de un nou papă care să trăiască printre cei nefericiţi, în loc să se roage pe un tron şi că trebuie să trecem cât mai repede la fapte. Ne privea ţintă cu ochii lui rătăciţi, dând din cap şi repetând întruna: Da”. Cât mai repede cu putinţă!” Apoi s-a liniştit dintr-o dată şi, cu vocea stinsă, ne-a spus că trebuie să-l alegem dintre noi, să găsim

un om întreg, cu toate cusururile şi virtuţile lui şi să-l jurăm ascultare dacă se leagă să păstreze vie, în el şi în ceilalţi, comunitatea suferinţelor noastre. „Cine dintre noi, a întrebat, are mai multe slăbiciuni?” în glumă, am ridicat degetul: am fost singurul. „Bun. Jean-Baptiste e omul care ne trebuie”. Ba nu, n-a zis chiar aşa, fiindcă atunci mă numeam altfel. A spus însă că gestul meu presupunea mari virtuţi şi a propus să fiu ales. Ceilalţi s-au declarat de acord, în joacă şi totuşi cu o anumită gravitate. Adevărul este că Duguesclin ne impresionase pe toţi. Din câte îmi amintesc, eu însumi nu râdeam decât cu jumătate de gură. În primul rând, găseam că profetul nostru are dreptate şi apoi, ce să mai vorbim, soarele, munca istovitoare, lupta pentru apă ne cam scoseseră din minţi. Aşa se face că mi-am exercitat funcţia de papă timp de câteva săptămâni şi în mod din ce în ce mai serios.

În ce consta această funcţie? Eram un fel de şef de grupă sau de secretar de celulă. Toţi ceilalţi, adică chiar şi cei care nu credeau, au luat obiceiul să mă asculte. Duguesclin suferea, iar eu cârmuiam în numele suferinţei lui. Mi-am dat atunci seama că nu-l chiar atât de uşor pe cât se crede să fii papă, lucru de care mi-am amintit până şi ieri, după ce v-am vorbit cu atâta dispreţ despre fraţii noştri, judecătorii. Lucrul cel mai greu, în tabără, era împărţirea apei. Se alcătuiseră şi alte grupuri, politice sau religioase şi fiecare îşi favoriza oamenii lui. Am fost pus, aşadar, în situaţia de a mi-l favoriza pe ai mei, ceea ce însemna o primă concesie. Dar nici chiar în sânul propriului meu grup n-am putut respecta o egalitate deplină. Ii favorizam când pe unii, când pe alţii, în funcţie de starea lor fizică sau de munca pe care o îndeplineau. Aceste diferenţieri pot avea consecinţe grave, vă rog să mă credeţi. Dar, hotărât lucru, mă simt obosit şi nu mai vreau să mă gândesc la acea perioadă. Să spunem, de pildă, că mi-am încheiat cariera în ziua în care am băut apa unui prieten muribund. Nu, nu era Duguesclin, el murise, cred, prea se lipsea de toate. Dacă ar mai fi trăit,

de dragul lui aş fi rezistat mai mult, căci îl iubeam, da, îl iubeam, cel puţin aşa cred. Dar am băut apa, asta-l sigur, am băut-o spunându-mi că aveau mai mare nevoie de mine decât de celălalt, care oricum trebuia să moară şi că eram dator să-mi port de grijă pentru ei. Astfel răsar imperiile şi bisericile, sub soarele morţii. Şi, pentru a mai tempera cuvintele mele de ieri, vă voi spune marea idee ce mi-a venit vorbindu-vă de toate aceste întâmplări, pe care nici nu mai ştiu bine dacă le-am trăit sau le-am visat. Marea mea idee este că trebuie să-l iertăm pe papă. Mai întâi, pentru că are nevoie de iertare mai mult ca oricare altul. Apoi, pentru că numai aşa vom fi mai presus de el…

Aţi închis bine uşa? Da. Vă rog să controlaţi. Iertaţi-mă, am complexul zăvorului. Chiar în clipa în care sunt pe cale să adorm, mă întreb întotdeauna dacă am tras sau nu zăvorul, în fiecare seară trebuie să mă ridic şi să verific uşa. V-am mai spus, nu poţi fi sigur de nimic. Să nu vă închipuiţi cumva că nelinişstea mea în legătură cu zăvorul e o reacţie de proprietar înfricoşat Odinioară nu-mi încuiam nici apartamentul, nici maşina. Nu păstram banii sub cheie, nu ţineam la avere. La drept vorbind, îmi era puţin ruşine că sunt bogat. Uneori mi se întâmpla chiar să exclam, în cursul tiradelor mele mondene: „Proprietatea, domnilor, e o crimă!” Neavând inima îndeajuns de generoasă ca să-mi împart bogăţiile cu un sărac care să le merite, le lăsam la îndemâna unor hoţi eventuali, nădăjduind să îndrept astfel nedreptatea cu ajutorul întâmplării. Astăzi, de altminteri, nu mai am nimic. Nu mă grăbesc, aşadar, să-mi pun la adăpost avutul, ci pe mine însumi şi propria-mi prezenţă de spirit. Ţin, astfel, să mă aşigur că nu va mai intra nimeni pe poarta micului univers bine închis din toate părţile, în care sunt rege, papă şi judecător.

Fiindcă veni vorba, vă rog să deschideţi dulapul acela. Vedeţi tabloul? Da, uitaţi-vă bine la el. Nu-l recunoaşteţi? E cel intitulat Judecătorii cinstiţi. Asta nu vă spune nimic? Aveţi, oare, asemenea lacune de cultură? Totuşi, dacă aţi

ciţiţ ziarele, v-aţi aminti că în 1934 a fost furat la Gând, din catedrala Saint-Baven, unul din panourile capodoperei lui Van Eyck, Mielul mistic. Panoul acela era cunoscut sub numele de Judecătorii cinstiţi. Înfăţişa câţiva judecători veniţi călare să se roage Mielului sfânt. A fost înlocuit cu o foarte bună copie, căci nimeni n-a mai putut găsi originalul. Ei bine, iată-l! Nu, nu eu l-am furat. Un client care vine des la „Mexico-City” şi pe care l-aţi văzut acum câteva seri i l-a vândut într-o seară de beţie gorilei, pentru o sticlă de băutură. Mai întâi, l-am sfătuit pe prietenul nostru să-l agaţe la loc potrivit şi, vreme îndelungată, în timp ce erau căutaţi în lumea întreagă, cucernicii noştri judecători au tronat la „Mexico-City”, peste beţivi şi proxeneţi. Apoi, la cererea mea, gorila mi l-a dat în păstrare. La început, nu prea voia, dar s-a speriat când i-am arătat cum stau lucrurile. De atunci, aceşti prea stimabili magistraţi sunt singura mea tovărăşie. Aţi văzut ce loc gol au lăsat pe perete, deasupra tejghelei.

De ce n-am restituit panoul? Ah! Ah! Văd că aveţi reacţii de poliţist. Ei bine, o să vă răspund aşa cum aş face-o în faţa judecătorului de instrucţie, dacă cineva ar băga de seamă că tabloul a ajuns în camera mea. În primul rând, pentru că nu-l al meu, ci al patronului de la „Mexico-City”, care e cel puţin tot atât de vrednic să-l aibă ca şi episcopul de Gând. În al doilea rând, pentru că nimeni din cei ce se perindă prin faţa Mielului mistic nu ar putea distinge copia de original şi, prin urmare, nimeni nu are de suferit din vina mea. În al treilea rând, pentru că, în acest fel, sunt deasupra tuturor. Oamenilor le sunt înfăţişaţi spre admiraţie judecători mincinoşi, iar eu sunt singurul care-l cunosc pe cei adevăraţi, în al patrulea rând, pentru că astfel îmi rămâne o şansă de-a ajunge la închisoare, idee ispititoare dintr-un anume punct de vedere. În al cincilea rând, pentru că aceşti judecători merg să întâlnească Mielul, pentru că nici Mielul, nici nevinovăţia nu mai există şi, în consecinţă, iscusitul hoţ care a furat panoul este un

instrument al unei justiţii necunoscute, căreia nu se cuvine să-l stăm împotrivă. În sfârşit, pentru că astfel totul e în bună ordine. Dreptatea fiind pentru totdeauna despărţită de nevinovăţie, una aflându-se pe cruce, alta în dulap, sunt în măsură să lucrez în deplină liberţaţe conform convingerilor mele. Pot să-mi exercit cu conştiinţa împăcată greaua profesiune de judecător-penitent la care m-am oprit după atâtea decepţii şi contradicţii şi despre care, de vreme ce plecaţi, a venit momentul să vă vorbesc.

Îngăduiţi-mi însă mai întâi să mă ridic puţin ca să respir mai bine. Cât sunt de obosit! Încuiaţi-l, vă rog, pe judecătorii mei! Mulţumesc. Exercit meseria aceasta de judecător-penitent chiar în clipa de faţă. De obicei, birourile mele se află la „Mexico-City”. Dar marile vocaţii se prelungesc şi dincolo de locul de muncă. Chiar în pat, chiar având temperatură, continui să-mi fac meseria. E o meserie pe care, de altminteri, nu o exerciţi, ci o trăieşti clipă de clipă. Să nu vă închipuiţi că v-am vorbit atâta cinci zile în şir numai pentru propria mea plăcere. Nu, destul am vorbit altădată fără să spun nimic. Acum, cuvintele mele pornesc de la o idee şi anume, evident, de la ideea de a face râsetele să înceteze, de a evita judecata, deşi, în aparenţă, nu există scăpare. Marea dificultate de a i te sustrage nu constă oare tocmai în aceea că suntem primii care ne osândim pe noi înşine? Pentru început trebuie deci să extindem condamnarea asupra tuturor, fără discriminare, pentru ca s-o mai atenuăm puţin.

Ca punct de plecare, am următorul principiu: nu admit nici un fel de scuze, niciodată şi pentru nimeni. Neg bunele intenţii, greşeala vrednică de stimă, greşeala necugetată, circumstanţele atenuante. Nu binecuvântez, nu iert pe nimeni. Fac, pur şi simplu, adunarea şi apoi zic: „Face atât. Eşti un pervers, un satâr, un mitoman, 'un pederast, un artist” etc. Nici un cuvânt mai mult. În filosofie ca şi în politică sunt deci pentru orice teorie care-l refuză omului nevinovăţia şi pentru orice practică ce-l tratează drept

vinovat. Vedeţi în mine, prea scumpul meu prieten, un partizan luminat al servituţii.

Fără ea, la drept vorbind, nu există soluţie definitivă. Am înţeles asta foarte repede. Odinioară, aveam pe buze, de dimineaţa până seara, cuvântul libertate. La micul dejun îl întindeam pe felia de pâine, îl mestecam pe îndelete ziua întreagă, duceam cu mine în lume o răsuflare minunat parfumată cu iz de libertate. Îi dădeam în cap cu acest cuvânt cheie oricui mă contrazicea, îl pusesem în slujba dorinţelor şi puterii mele. Îl şopteam în pat, la urechea prietenelor mele adormite şi el mă ajuta să le părăsesc când le era lumea mai dragă. Îl strecuram… Dar văd că mă înflăcărez şi pierd orice măsură… La urma urmei, mi s-a întâmplat să-l dau libertăţii şi o întrebuinţare mai dezinteresată, ba chiar — gândiţi-vă cât eram de naiv!

— S-o apăr de câteva ori, fără să ajung, desigur, până într-acolo încât să mor pentru ea, dar riscând, totuşi, într-o oarecare măsură. Să-mi fie iertată această imprudenţă, căci nu ştiam ce fac. Nu ştiam că libertatea nu-l o răsplată, nici o decoraţie pe care o sărbătoreşti bând şampanie; nici un dar, o cutie cu dulciuri pe care s-o mănânci lingându-te pe buze de plăcere. Oh! Nu, dimpotrivă, e o corvoadă, o cursă lungă, în care alergi singur, până la extenuare. Nici urmă de şampanie, nici urmă de prieteni care să ridice paharul în cinstea ta, privindu-te cu dragoste. Eşti singur în sala mohorâtă, singur în boxa acuzaţilor, în faţa judecătorilor şi singur când hotărăşti, în faţa ta însuţi sau în faţa judecăţii celorlalţi. La capătul oricărei libertăţi se află o sentinţă; iată de ce libertatea e o povară prea apăsătoare, mai cu seamă când ai febră sau când eşti nefericit sau când nu iubeşti pe nimeni.

Ah! Dragul meu, pentru cine e singur, fără Dumnezeu şi fără stăpân, povara zilelor e îngrozitoare. Iată de ce trebuie să ne alegem un stăpân, Dumnezeu nemaifiind la modă. Cuvântul acesta, de altminteri, nu mai are nici un sens; nu merită, rostindu-l, să rişti să-l scandalizezi pe cei din jur.

Uitaţi-vă la moraliştii noştri, atât de serioşi şi care-şi iubesc atât de mult semenii; nimic nu-l deosebeşte, în fond, de creştini, în afară de faptul că nu predică în biserici. Ce-l împiedică, după părerea dumneavoastră, să se convertească? Respectul, poate, respectul faţă de oameni, da, respectul omenesc. Nu vor să scandalizeze, îşi păstrează trăirile pentru ei. Am cunoscut, de pildă, un romancier ateu care se ruga în fiecare seară. Dar asta n-avea nici o importanţă: ce mai săpunea lă îi trăgea tot el lui Dumnezeu în cărţile pe care le scria! Ce scuturătură, cum ar zice nu mai ştiu cine! Un militant liber-cugetător căruia i-am vorbit despre asta a ridicat, fără rea intenţie de altfel, braţele către cer: „Nu-mi spuneţi nimic nou, suspina acest apostol, toţi sunt aşa”. După el, optzeci la sută dintre scriitorii noştri, dacă ar putea să nu semneze, ar scrie şi ar adora numele lui Dumnezeu. Dar, tot după parerea lui, semnează, pentru că se iubesc pe ei înşişi şi nu adoră nimic, pentru că se urăsc. Cum totuşi nu se pot împiedica să judece, se despăgubesc făcând apel la morală. În fond, putem vorbi în cazul lor de un satanism virtuos. Ciudată epocă, într-adevăr! De ce ne-am mira că minţile s-au tulburat şi că unul dintre prietenii mei, ateu pe vremea când era un soţ model, s-a convertit de când îşi înşeală nevasta.

Ah! Micuţii făţarnici, comedieni, ipocriţi, cât sunt de înduioşători! Ascultaţi-mă pe mine, toţi sunt plini de credinţă, chiar când dau foc cerului. Atei sau devoţi, moscoviţi sau bostonieni, toţi sunt creştini, din ţâţă-n fiu. Dar tocmai asta-l, nu mai există nici un fel de tată, nici un fel de rânduială! Suntem liberi, trebuie să ne descurcăm singuri şi, cum ei refuză tocmai libertatea şi sentinţele ei, îi vezi cum se roagă să li se dea peste degete, cum inventează reguli înspăimântătoare, cum aleargă să înalţe ruguri în locul biserâcilor, ca nişte noi Savonarola. Nu cred însă decât în păcat, niciodată în graţie. Deşi, bineînţeles, se gândesc la ea. Graţie, asta vor, acel da, acea uitare de sine,

fericirea de a fi ce se ştie pe sine, căci mai sunt şi sentimentali pe deasupra, logodna, fecioara fragedă, bărbatul drept, muzica. Eu, în schimb, care nu-s sentimental, ştiţi ce-am visat? O dragoste totală a întregului suflet şi a întregului trup, de fiecare zi şi de fiecare noapte, o îmbrăţişare neîntreruptă, o înflăcărare şi o bucurie mereu înviate şi asta cinci ani în şir, după care, moartea. Dar, vai!

Atunci — nu-l aşa?

— În lipsa logodnei sau a dragostei neîntrerupte, va fi căsătoria brutală, cu puterea şi cu biciul. Esenţialul e că totul să devină simplu, ca pentru copii, ca fiecare act să fie comandat, ca binele şi răul să fie arătate în chip arbitrar, deci evident. Întrucât mă priveşte, sunt de acord cu toate acestea, aşa, sicilian şi javanez cum sunt, câtuşi de puţin creştin, deşi mă simt aproape de primul dintre ei. Dar pe podurile Parisului am aflat şi eu că mă temeam de liberţâţe. Trăiască deci stăpânul, oricare ar fi el, înlocuind legea Cerului. „Tatăl nostru, carele eşti pentru un timp aici… O, conducătorii noştri, şefii noştri minunat de aspri, o, cârmuitorii noştri cruzi şi prea iubiţi…” Vedeţi, cred că esenţialul e să nu mai fii liber şi să te poţi supune cu căinţă unuia şi mai ticălos decât tine. Când vom fi cu toţii vinovaţi, vom avea adevărata democraţie. Fără să mai punem la socoteală, dragă prietene, că trebuie să ne răzbunăm pentru faptul că fiecare moare singur. Moartea e solitară, în timp ce servitutea e colectivă. Ceilalţi dau socoteală şi ei şi o dată cu noi şi ăsta-l lucrul cel mai important. Toţi împreună, dar în genunchi şi cu capul plecat.

Nu-l oare mai bine să trăiesc după chipul şi asemănarea societăţii şi pentru asta nu trebuie oare ca societatea să-mi semene? Ameninţarea, dezonoarea, poliţia consfinţesc asemănarea aceasta.

Batjocorit, hăituit, siluit, pot, în sfârşit, să-mi dau întreaga măsură, să mă bucur de ceea ce sunt, să fiu aşa cum firea mea o vrea. Iată de ce, iubite prieten, după ce am salutat solemn libertatea, am hotărât pe ascuns că trebuia dată,

fără întârziere, pe mâna primului venit. Şi, ori de câte ori îmi stă în putinţă, încep să predic în biserica mea din „Mexico-City”, îndemnând poporul să se supună şi să caute cu umilinţă confortul servituţii, chiar dacă i-o înfăţişez sub numele adevăratei libertăţi.

Dar nu sunt atât de nebun încât să-mi închipui că vom fi sclavi chiar de mâine. Ştiu prea bine că sclavia va fi doar una din binefacerile viitorului. Până atunci, nu-mi rămâne decât să mă împac cu prezentul şi să caut o soluţie, măcar provizorie. A trebuit, aşadar, să găsesc un alt mijloc de a extinde judecata asupra tuturor, pentru că povara ei să-mi fie mie însumi mai uşoară. Şi am găsit acest mijloc. Deschideţi, vă rog, puţin fereastra, e îngrozitor de cald. Dar totuşi nu chiar atât de cald, căci mi-e şi foarte frig. Ideea mea e simplă şi totodată fecundă. Cum să-l bagi pe toţi la apă, ca să ai dreptul să te usuci tu singur la soare? Să mă urc în amvon, ca mulţi dintre iluştrii mei contemporani şi să blestem omenirea? E prea primejdios. Într-o bună zi sau într-o noapte, râsul izbucneşte când nici nu te aştepţi. Sentinţa prin care-l osândeşti pe ceilalţi se întoarce până la urmă împotriva ta, pleznindu-te urât peşte bot. Atunci, ce-l de făcut? O să-mi spuneţi. Vă voi arăta în ce constă ideea mea genială. Am descoperit că, în aşteptarea stăpânilor şi a bâtei, trebuie să facem ce-a făcut Copernic, adică să inversăm raţionamentul şi astfel vom învinge. De vreme ce nu-l poţi osândi pe ceilalţi fără ca, pe dată, să te judeci pe tine însuţi, trebuie să-ţi dai singur în vileag toate păcatele, pentru a dobândi dreptul de a-l judeca pe ceilalţi. De vreme ce orice judecător devine, mai devreme sau mai târziu, penitent, trebuie să faci calea în sens invers şi, începând prin a fi penitent, să sfârşeşti ca judecător. Mă urmăriţi? Bun. Dar, ca să fiu şi mai limpede, o să vă spun cum lucrez.

Mai întâi mi-am închis biroul de avocat, am părăsit Parisul, am călătorit; am căutat să mă stabilesc sub un alt nume undeva unde să nu duc lipsă de clienţi. Sunt multe asemenea locuri pe lume, dar întâmplarea, comoditatea,

ironia şi, de asemenea, o anumită nevoie de a mă chinui, m-au făcut să aleg o capitală înconjurată de ape şi învăluită în ceţuri, strânsă în chinga canalelor, cu o populaţie numeroasă şi vizitată de oameni veniţi din lumea întreagă. Mi-am instalat biroul într-un bar din cartierul mateloţilor. Clientela din porturi e variată. Săracii nu se duc în cartierele locuite de cei bogaţi, în timp ce oamenii de bună condiţie ajung întotdeauna, după cum singur aţi putut vedea, fie măcar o singură dată, în mahalalele deocheate. Îi pândesc mai cu seamă pe burghezi şi anume pe burghezii care s-au rătăcit pe aici din întâmplare; cel mai mare randament îl am cu ei. Cu ei obţin, ca un adevărat virtuoz, efectele cele mai rafinate.

De câtăva vreme îmi exercit utila profesie la „Mexico-City”. Ea constă mai întâi, după cum singur aţi putut observa, în a te mărturisi cât mai des în public. Mă învinuiesc, aşadar, de toate crimele cu putinţă. Nu-l prea greu, acum mă ajută memoria. Dar, atenţie, nu mă învinuiesc în chip grosolan, lovindu-mă cu pumnii în piept. Dimpotrivă, mă strecor cu dibăcie printre obstacole, nuanţez cât mai mult, fac nenumărate digresiuni, îmi adaptez, în sfârşit, spusele, la cel ce mă ascultă, silindu-l până la urmă la o mărturisire care o întrece pe a mea. Amestec ceea ce mă priveşte pe mine cu ceea ce-l priveşte pe ceilalţi. Iau trăsăturile comune, experienţele pe care le-am îndurat împreună, slăbiciunile pe care le împărtăşim cu toţii, bunele maniere, omul zilei, cu alte cuvinte, aşa cum există el în mine şi în ceilalţi. Din toate făuresc un portret care este al tuturor şi al nimănui. O mască, la urma urmei, foarte asemănătoare cu măştile de carnaval, reproducând modelul cu fidelitate, dar şi simplificându-l în acelaşi timp şi în faţa cărora îţi spui: „Mutra asta parcă mi-e cunoscută. Când portretul e gata, ca în astă-seară, îl arăt, plin de întristare: „Iată, vai, cine sunt!” Rechizitoriul a luat sfârşit. Dar, în aceeaşi clipă, portretul pe care-l întind contemporanilor mei devine o oglindă.

Acoperit cu cenuşă, smulgându-mi încet părul de pe cap, cu faţa brăzdată de unghii, dar cu privirea pătrunzătoare, stau în faţa omenirii întregi, recapitulându-mi ruşinea, fără a pierde din vedere efectul pe care-l produc şi spunând: „Eram cel mai rău dintre cei mai răi. Apoi, pe nesimţite, trec de la „eu” la „noi”. Când ajung la „iată ce suntem”, le-am jucat festa şi pot să le spun adevărul în faţă. Sunt ca ei, bineînţeles, toţi fierbem în aceeaşi oală. Totuşi, am asupra lor o anumită superioritate, aceea de a şti, care-mi dă dreptul să vorbesc. Sunt sigur că vedeţi avantajul unei asemenea situaţii. Cu cât mă învinuiesc, cu atât sunt mai îndreptăţit să vă judec şi, mai mult decât atât, vă silesc să vă judecaţi singur, ceea ce mă uşurează într-o şi mai mare măsură. Ah! Dragul meu, suntem nişte făpturi ciudate şi nefericite şi dacă ne vom da cât de cât osteneala să ne amintim felul cum am trăit, vom vedea că avem destule pricini de a ne mira şi de a ne scandaliza de noi înşine. Încercaţi. Voi asculta, fiţi pe pace, mărturisirea dumneavoastră, cu un adânc simţământ de fraternitate.

Nu râdeţi! Da, sunteţi un client dificil, am văzut asta de la bun început. Dar o să ajungeţi şi dumneavoastră unde trebuie, e inevitabil. Ceilalţi, în marea lor majoritate, sunt mai curând sentimentali decât inteligenţi şi de aceea pot fi mai uşor dezorientaţi. Pentru cei inteligenţi îţi trebuie mai multă vreme. Dar e de-ajuns să le explici metoda cu de-amănuntul. Poţi fi sigur că n-o vor uita şi că vor medita la ea. Într-o bună zi, jumătate în joacă, jumătate fiindcă n-au altceva mai bun de făcut, se aşează la o masă. Dumneavoastră nu sunteţi numai inteligent, ci aveţi şi înfăţişarea omului cu experienţă. Recunoaşteţi, totuşi, că vă simţiţi azi mai puţin mulţumit de dumneavoastră decât eraţi acum cinci zile. Acum nu-mi mai rămâne decât să aştept să-mi scrieţi sau să vă întoarceţi. Căci vă veţi întoarce, sunt sigur! Mă veţi găsi neschimbat. Şi, de ce m-aş schimba, de vreme ce mi-am aflat fericirea ce mi se potriveşte? Am acceptat duplicitatea, în loc să fiu nefericit din pricina ei.

Mai mult chiar, m-am instalat cu tot dinadinsul în miezul ei, găsind acolo acel confort pe care l-am căutat întreaga viaţă. Am greşit, de fapt, când v-am spus că esenţialul e să eviţi judecata. Esenţialul e să poţi să-ţi îngădui orice, chiar dacă eşti nevoit din când în când să mărturiseşti în gura mare propria-ţi josnicie. Acum îmi îngădui, din nou, orice şi de data asta nu mai râde nimeni în spatele meu. Duc aceeaşi viaţă, de vreme ce, ca şi înainte, mă iubesc pe mine însumi şi mă slujesc de ceilalţi! Numai că faptul de a-mi mărturisi greşelile îmi îngăduie s-o iau din nou de la capăt, cu inima uşoară şi să mă bucur îndoit, mai întâi de firea mea şi apoi de o plăcută căinţă.

De când am descoperit această soluţie, mă las în voia voluptăţii, a orgoliului, a plictiselii, a mâniei şi chiar a febrei pe care chiar acum o simt cu bucurie cum urcă. În sfârşit, sunt iar stăpân şi pentru totdeauna. Am mai descoperit o înălţime, pe care nu mă caţăr decât eu şi de pe care pot să-l judec pe toţi ceilalţi. Uneori, foarte rar, când noaptea e într-adevăr frumoasă, aud un râs depărtat şi îndoiala mă cuprinde din nou. Atunci strivesc tot ce mă înconjoară, întreaga lume cu făpturile ei, sub greutatea propriei mele infirmităţi şi iată-mă din nou însănătoşit.

Voi aştepta, aşadar, oricât va fi nevoie, să veniţi să mă salutaţi la „Mexico-City”. Luaţi de pe mine această pătură, vreau să respir. O să veniţi, nu-l aşa? Am să vă arăt tehnica mea până în cele mai mici amănunte, căci simt o anumită afecţiune pentru dumneavoastră. Mă veţi vedea vorbindu-le cât e noaptea de lungă, făcându-l să priceapă că sunt nişte ticăloşi. Chiar din seara asta o voi lua iar de la început. Nu mă pot lipsi de asta, după cum nu mă pot lipsi nici de acele clipe când unul dintre ei se prăbuşeşte la pământ, beat, izbindu-se cu pumnii în piept. Atunci, preaiubite prietene, mă înalţ, mă înalţ tot mai sus, respir în voie, mă aflu pe munte, câmpia se întinde la picioarele mele. Ce beţie te cuprinde atunci! Eşti Dumnezeu-Tatăl şi împarţi pentru vecie certificâte de rea purtare. Tronez printre îngerii mei

răi, în slava cerului olandez şi privesc cum urcă spre mine, ieşind din ceţuri şi ape, mulţimile ce se îndreaptă către Judecata de Apoi. Se înalţă încet şi, iată, îl văd venind pe cel dintâi. Pe faţa-l rătăcită, pe care şi-o ascunde pe jumătate cu mâna, citesc tristeţea condiţiei comune şi deznădejdea de a nu afla scăpare. Iar eu îi plâng fără să-l dezleg, îi înţeleg fără să-l iert şi, mai cu seamă, simt, în sfârşit, cum mă adoră!

Da, mă zbucium, cum aş putea rămâne întins liniştit în pat? Trebuie să fiu mai înalt decât dumneavoastră, gândurile mele mă fac să plutesc. În nopţi ca acestea, în dimineţi ca acestea mai curând, căci căderea se săvârşeşte în zori, ies din casă şi încep să umblu cu pas grăbit de-a lungul canalelor. Pe cerul livid straturile de pene se subţiază, porumbeii mai urcă puţin, o lucire trandafirie vesteşte, deasupra acoperişurilor, că o nouă zi începe în lumea zămislită de mine. Pe Damrak se aude cel dintâi tramvai şi zgomotul lui, în aerul umed, spune că viaţa s-a trezit din nou aici şi în întreaga Europă şi că în acea clipă chiar, sute de milioane de oameni, supuşii mei, se smulg anevoie din aşternutul lor, cu gura amară, îndreptându-se către o muncă fără bucurie. Atunci, plutind cu gândul peste acest continent pe care-l stăpânesc fără ca el s-o ştie, sorbind lumina de absint a zorilor, beat de cuvinte veninoase, sunt, în sfârşit, fericit, sunt fericit, v-o spun şi vă interzic să nu credeţi că sunt fericit, sunt fericit de moarte! O, soarele şi plaja şi insulele bătute de alizee, o, tinereţe pierdută pentru totdeauna-n amintire!

Iertaţi-mă, dar trebuie să mă culc din nou. Mă tem că m-am cam înflăcărat; totuşi, nu plâng. Uneori ţi se mai întâmplă să greşeşti, punând la îndoială evidenţa însăşi, chiar când ai descoperit secretul unei vieţi plăcute. Soluţia mea, bineînţeles, nu e ideală. Dar când nu-ţi place viaţa pe care o duci, când ştii că trebuie s-o schimbi cu orice preţ, n-ai de ales, nu-l aşa? Ce să faci pentru a fi altul? Lucrul e cu neputinţă. Ar trebui să fii nimeni, să-ţi uiţi cu totul de tine

pentru celălalt, măcar o singură dată. Dar cum? Nu mă învinuiţi prea mult. Sunt ca acel cerşetor bătrân pe care l-am întâlnit pe terasa unei cafenele; îmi strângea mâna şi nu voia să-mi mai dea drumul, în timp ce-mi spunea: „Ah, domnule, nus om rău, dar am pierdut lumina”. Da, am pierdut cu toţii lumina, dimineţile, sfânta nevinovăţie a celui ce se iartă pe sine.

Uitaţi-vă cum ninge. Trebuie să ies! Oraşul Amsterdam adormit în noaptea albă, canalele de jad întunecat sub podurile mici încărcate cu zăpadă, străzile pustii, paşii mei înăbuşiţi: voi întâlni, pentru o clipă, neprihănirea, ce va pieri o dată cu noroiul de mâine. Vedeţi fulgii uriaşi ce se zbârlesc lovindu-se de geam? Sunt porumbeii. S-au hotărât să coboare, iubiţii mei, acoperind apa şi casele cu un strat gros de pene, zvâcnind la toate ferestrele. E o adevărată năvală. Poate ne aduc vestea cea bună. Toată lumea va fi mântuită, nu numai cei aleşi, bogăţiile şi durerile vor fi împărţite între toţi, iar dumneavoastră, de pildă, cu începere de azi, vă veţi culca în fiecare noapte pe duşumea pentru mine. Am devenit liric, nu găsiţi? Hai, recunoaşteţi că aţi înmărmuri dacă un car s-ar coborî din cer, răpindu-vă, sau dacă zăpada ar lua dintr-o dată foc. Nu credeţi să se întâmple? Nici eu. Dar trebuie, totuşi, să ies.

Bine, bine, stau liniştit, nu-mi duceţi grijă! Vă sfătuiesc, de altminteri, să nu daţi prea multă crezare nici emoţiei şi nici delirului meu. Amândouă sunt controlate. Acum, când veţi începe să-mi vorbiţi despre dumneavoastră, voi afla dacă unul din scopurile pasionantelor mele mărturisiri a fost atins. Nădăjduiesc de fiecare dată că interlocutorul meu va fi poliţist şi că mă va aresta pentru furtul Judecătorilor cinstiţi. Pentru rest — nu-l aşa?

— Nimeni nu mă poate aresta. În schimb, furtul acesta cade sub pedeapsa legii, iar eu am potrivit totul în aşa fel încât să fiu socotit complice; ascund tabloul, dar îl arăt oricui vrea să-l vadă. Dacă m-aţi aresta, ar fi un început frumos. Poate ar urma apoi şi restul, s-ar putea, de pildă, să

fiu decapitat şi atunci nu m-aş mai teme de moarte, aş fi mântuit. Deasupra mulţimii adunate veţi înălţa capul meu şiroind de sânge proaspăt, pentru ca oamenii să se recunoască în mine, iar eu să-l stăpânesc din nou, prin exemplul meu. Totul va fi fost săvârşit, îmi voi fi dus la capăt meseria mea de prooroc mincinos, care strigă într-un deşert din care nu mai vrea să iasă şi nimeni nu va mai şti de mine.

Dar, bineînţeles, nu sunteţi poliţist, ar fi fost prea simplu. Cum? Ah, ştiţi că bănuiam? Aşa se explică, deci, ciudata afecţiune pe care o simt pentru dumneavoastră. Vă îndeletniciti la Paris cu frumoasa meserie de avocat. Ştiam eu că suntem din aceeaşi tagmă! Nu semănăm oare toţi unii cu alţii, vorbind întruna fără a ne adresa nimănui, punându-ne mereu aceleaşi întrebări, deşi cunoaştem dinainte răspunsul? Atunci, povestiţi-mi, vă rog, ce vi s-a întâmplat într-o seară pe cheiurile Senei şi cum aţi izbutit să nu vă riscaţi niciodată viaţa. Rostiţi cuvintele care, de ani de zile, răsună neîncetat în nopţile mele şi pe care le voi spune, în sfârşit, prin gura dumneavoastră: „O, tânără fată, aruncă-te încă o dată în apă ca să-mi dai încă o dată putinţa să te salvez, pe tine şi pe mine!” Încă o dată… Ce imprudenţă! Să presupunem, iubite maestre, că ruga noastră s-ar împlini. Ar trebui să trecem la fapte. Brr!… Apa e atât de rece! Dar să nu ne neliniştim! Acum e prea târziu, va fi întotdeauna prea târziu. Din fericire!

SFÂRŞIT